

**ÇOCUK KİTAPLARINDA ENGELLİLER VE SORUNLARININ
İNCELENMESİ**

Merve Ekici

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 36 ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Merve

Soyadı : Ekici

Bölümü : Temel Eğitim

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Çocuk Kitaplarında Engelliler ve Sorunlarının İncelenmesi

İngilizce Adı : Investigation of the Children With Disabilities and Their Problems in
Children's Books

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Merve Ekici

JÜRİ ONAY SAYFASI

Merve Ekici tarafından hazırlanan “Çocuk Kitaplarında Engelliler ve Sorunlarının İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. İhsan Seyit Ertem

Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Bayraktar

Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Mustafa Ulusoy

Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 04.07.2019

Bu tezin Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartlarını yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma Yel

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince fikirleriyle bana yol gösteren, desteklerini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. İhsan Seyit ERTEM’e,

Sayın hocalarım Doç. Dr. Mustafa ULUSOY’a, Dr. Öğr. Üyesi. Ayşegül BAYRAKTAR’a, Doç. Dr. Mustafa YILDIZ’a ve Dr. Öğr. Üyesi. Hatice DEĞİRMENCİ GÜNDOĞMUŞ’a,

Bu süreçte beni hiç yalnız bırakmayan ve daima yanımda olan, azmiyle, çalışkanlığıyla, başarılarıyla beni kendine hayran bırakan, her pes ettiğimde motive eden ve hayata umutla bakmamı sağlayan, hayat arkadaşım, ömrüm, bitanem Zafer EKİCİ’ye,

Tez yazım aşamasında tüm zorlukları birlikte aştığımız, henüz 1 yaşındayken annesiyle akademik araştırmalar yapan, bunaldığım zamanlarda bir tebessümüyle her şeyi unutturan, canım oğlum, neşe kaynağım, herşeyim “Tuğrul Mete EKİCİ” ye,

Bugünlere gelmemde en büyük emeği olan, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, gözünde hiç büyüymediğim “ANNEM” e, beni her zaman seven, ne zaman başım sıkışsa arkamda olduğunu ve elimi tutacağını bildiğim, tüm hayatını biz çocuklarına ve anneme adanmış, kalbinde kimseye karşı kötülük taşımayan, koca yürekli “BABAM” a, kendimi yalnız hissettiğim zamanlarda “ne gerekiyorsa yapayım, ben senin yanıdayım” diyen yakışıklı kardeşim, “Mertcan DAĞLI” ya,

Yardımlarından dolayı Emre COŞKUN’a,

Çok teşekkür ederim.

ÇOCUK KİTAPLARINDA ENGELLİLER VE SORUNLARININ İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Merve Ekici

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2019

ÖZ

Bu çalışmada, ilkököl düzeyi çocuk kitaplarında yer verilen engellilerin; engel türleri, günlük hayatta karşılaştıkları sorunlar, sorun çözme biçimleri, çocuk kitaplarının içerik özellikleri (dil ve anlatım, karakterler, kurgu/olay örgüsü, zaman-mekan, tema, planlama) ve yazarın bakış açısı kapsamında nasıl temsil edildiğini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Araştırmanın çalışma materyalini, kitabevlerinin ve dijital ortamların taranması sonucu, engelli karakteri yapısında bulunduran, ilkököl düzeyine hitap eden 26 çocuk kitabı oluşturmaktadır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesiyle toplanan veriler betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Seçilen çocuk kitapları uzman görüşleri doğrultusunda geliştirilen “kitap inceleme formu” ile ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda, çocuk kitaplarında en sık rastlanan engel türünün ortopedik yetersizlik ve süregen hastalık olduğu görülmüştür. Engelli karakterlerin en sık karşılaştıkları sorunlar arasında muhtaç olma, ulaşım ve iletişim sorunları yer almaktadır. Bir diğer sonuç ise; engelli karakterlerin, sorunlarını uzman desteğiyle çözmeleridir. Engelli karakterlerin içsel motivasyonları ve kendini kabul etmeleri, morallerinin yüksek olması sorunları daha kolay çözmelerini desteklemektedir. Çoğunlukla dilin olumsuz kullanımı, toplum tarafından kabul edilebilecek karakterlere yer verilmesi, engelli karakterlere ait umut duygusu, olumlu aile ilişkileri, olayın mutlu sonlandırılması araştırmanın içerik özellikleriyle ilgili dikkat çeken sonuçlarındandır. İncelenen kitapların tamamında yazar otoriter bir dil kullanmamış, düşünce ve olaylar belli bir düzen içerisinde sistematik olarak okuyuculara aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Çocuk Edebiyatı, Çocuk Kitapları, Engelli, Engelli Sorunları
Sayfa Adedi : 133
Danışman : Doç. Dr. İhsan Seyit ERTEM

INVESTIGATION OF THE CHILDREN WITH DISABILITIES AND THEIR PROBLEMS IN CHILDREN’S BOOKS

(M. Sc. Thesis)

Merve Ekici

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

July 2019

ABSTRACT

This study aims to find out how children with disabilities in elementary school level children's books are represented within the scope of the types of disabilities, the problems they face in their everyday life, their problem-solving styles, the content features of children's book (language and expression, characters, fiction/plot, time-space, theme, planning), and the author's perspective. Research material of the study consists of 26 children's book containing children with disabilities, which address to elementary school level children as a result of scanning both bookstores and digital media. In this research, data collected through document analysis from qualitative research methods were analyzed with descriptive analysis technique. The selected children's books were examined in detail with "book review form" developed in accordance with expert's opinions. At the end of the research, it was observed that orthopedic insufficiency and clinic illness were the most common types of disabilities in children's books. The problems faced by the disabled characters are the problems of being in need, transportation and communication problems. Another result is that they solve their problems with expert support. The intrinsic motivations and self-acceptance of disabled characters, and their high morale support their problems to be solved more easily. Negative use of the language, the presence of characters that can be accepted by the society, the sense of hope for the disabled characters, positive family relations, happy ending of the story are remarkable results regarding the content of the research. In all of the books examined, the author did not use self-righteous or authoritarian

language, and thoughts and events were systematically conveyed to readers in a certain order.

Keywords : Children's Literature, Children's Book, Disabled, The Problems of Disabled Children

Page numbers : 133

Thesis Advisor : Associate Professor İhsan Seyit ERTEM

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	iii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Sınırlılık.....	7
1.5. Tanımlar.....	7
BÖLÜM 2	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Çocuk Edebiyatı	9
2.2. Çocuk Edebiyatı Türleri.....	11

2.2.1. Masal	11
2.2.2. Fabl.....	11
2.2.3. Fıkra	11
2.2.4. Destan.....	12
2.2.5. Efsane	12
2.2.6. Hikâye	12
2.2.7. Roman	13
2.2.8. Çizgi Roman	13
2.2.9. Şiir	13
2.3. Çocuk Edebiyatının Amaçları.....	14
2.4. Çocuk Kitapları.....	15
2.5. Çocuk Kitaplarının Biçimsel ve İçerik Özellikleri	16
2.5.1. Çocuk Kitaplarının Biçimsel Özellikleri.....	17
2.5.1.1. Boyutlar.....	17
2.5.1.2. Kâğıt	17
2.5.1.3. Kapak-Cilt	17
2.5.1.4. Sayfa Düzeni	18
2.5.1.5. Harfler.....	18
2.5.1.6. Resimler	19
2.5.2. Çocuk Kitaplarının İçerik Özellikleri.....	20
2.5.2.1. Konu	20
2.5.2.2. Tema.....	20
2.5.2.3. Karakterler	21
2.5.2.4. Dil ve Anlatım	21
2.5.2.5. İleti (Mesaj).....	22
2.5.2.6. Çevre	22

2.6. Resimli Çocuk Kitapları	23
2.7. Çocuk Kitaplarının Edebiyattaki Yeri	23
2.8. Engelli Kavramı.....	25
2.9. Engel Türleri.....	26
2.9.1. Ortopedik Engelli.....	27
2.9.1.1. <i>Serabral Palsi</i>	27
2.9.2. Görme Engelli.....	28
2.9.3. İşitme Engelli.....	28
2.9.4. Dil ve Konuşma Engelli	28
2.9.5. Zihinsel Engelli.....	28
2.9.5.1. <i>Down Sendromu</i>	28
2.9.6. Süreğen Hastalık	29
2.9.7. Zedelenme- Sapma.....	29
2.9.8. Yetersizlik	29
2.9.9. Çoklu Engellilik.....	29
2.9.10. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu.....	29
2.9.11. Duygusal ve Davranış Bozukluğu.....	30
2.9.12. Otizm.....	30
2.9.13. Üstün Yetenekli	30
2.10. Engelli Bireylerin Eğitim Sistemindeki Yeri	30
2.11. Çocuk Kitaplarında Engelli Birey Kavramı ve Yararları.....	32
2.12. İlgili Araştırmalar	33
BÖLÜM 3	37
YÖNTEM.....	37
3.1. Araştırma Modeli	37
3.2. Çalışma Materyalleri	38

3.3. Verilerin Analizi	38
BÖLÜM 4	41
BULGULAR VE YORUM.....	41
4.1. Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar	42
4.2. Araştırmanın İkinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar	49
4.3. Araştırmanın Üçüncü Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar	56
4.4. Araştırmanın Dördüncü Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar	64
4.5. Araştırmanın Beşinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar	68
4.6. Araştırmanın Altıncı Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar	79
4.7. Araştırmanın Yedinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar	88
4.8. Araştırmanın Sekizinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar	89
4.9. Araştırmanın Dokuzuncu Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar.....	94
4.10. Araştırmanın Onuncu Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar	95
BÖLÜM 5	96
TARTIŞMA VE SONUÇ	96
5.1. Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma.....	96
5.2. Araştırmanın İkinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	98
5.3. Araştırmanın Üçüncü Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	99
5.4. Araştırmanın Dördüncü Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	101
5.5. Araştırmanın Beşinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	102
5.6. Araştırmanın Altıncı Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	105
5.7. Araştırmanın Yedinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	106
5.8. Araştırmanın Sekizinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	107
5.9. Araştırmanın Dokuzuncu Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma	108
5.10. Araştırmanın Onuncu Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma.....	108
5.11. Öneriler	109

KAYNAKLAR	111
EKLER.....	122
EK 1. İncelenen Kitap Listesi	123
EK 2. Araştırmaya Dahil Edilen Kitaplara Ait Bilgiler	126
EK 3. Kitap Analiz Formu	131

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. <i>Çocuk Kitaplarında Yer Alan Engel Türlerine İlişkin İfadeler</i>	42
Tablo 2. <i>Engelli Bireylerin Günlük Hayatta Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin İfadeler</i>	49
Tablo 3. <i>Engelli Karakterlerin Günlük Hayatta En Sık Karşılaştığı Sorunların Frekans ve Yüzde Tablosu</i>	55
Tablo 4. <i>Engelli Karakterlerin Günlük Hayattaki Sorunları Çözme Şekillerine İlişkin İfadeler</i>	56
Tablo 5. <i>Engelli Karakterlerin Günlük Hayattaki Sorunları En Sık Çözme Şekillerinin Frekans ve Yüzde Tablosu</i>	62
Tablo 6. <i>Aşağılayıcı, Küçültücü vs. İfadelerin Varlığına Dair İfadeler</i>	64
Tablo 7. <i>Engelli Karakterlerin Diğer Karakterlerle İlişisine Dair İfadeler</i>	70
Tablo 8. <i>Diğer Karakter ve Toplumun Engellilere Bakış Açısına Dair İfadeler</i>	75
Tablo 9. <i>Olay Örgüsünün İçeriğinde Engelli Karakterlerin Özlem, Sevgi, Umut vb. Duygularına İlişkin İfadeler</i>	80
Tablo 10. <i>Olayın Nasıl Sonlandırıldığına İlişkin Açıklamalar</i>	83
Tablo 11. <i>Olayın Engelli Bireylerin Kendi Öz İmaj ve Kendilerine Olan Saygılarına Olumlu Katkı Sağlayıp Sağlamadığına İlişkin İfadeler</i>	84
Tablo 12. <i>Zamana İlişkin Açıklamalar</i>	89
Tablo 13. <i>Mekâna İlişkin Açıklamalar</i>	91
Tablo 14. <i>Alt Temaya İlişkin Açıklamalar</i>	94

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Örgün eğitim alan engelli öğrencilerin yıllara göre dağılımı.....	4
---	---

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ÖZİDA	Özrlüler İdaresi Başkanlığı
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneğı
TDK	Türk Dil Kurumu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Kültür; bir milletin içinden çıkan kendine has maddi ve manevi tüm değerlerdir (Yakıcı, Yücel, Doğan ve Yelok, 2006). Kültür, toplumsal yapının önemli parçalarından biridir. Kültür sözcüğü ve kavramının tarihsel evrimini makalelerinde inceleyen iki antropolog, bu kavramın yüz altmış dört farklı tanımını derlemiş ve tartışmışlardır (Kroeber & Kluckhohn,1952).

Edebiyat kavramı ise doğrudan kültür ile ilişkili ve bağlantılıdır. Yakıcı vd. (2006) edebiyatı “malzemesi dil olan veya dille yapılan sanat” olarak tanımlar ve edebiyatın doğrudan kültür ile bağlantısını ifade eder. Yılar ve Turan (2010) ise edebiyatın kullandığı malzeme olan sözlere dikkat çekerek, sözlerin insanın yaşamı boyunca gerçekleşen değişimlere tanıklık eden unsur olduğunu belirtmektedir. Sözlerden, yaşantımızda neyin ne zaman eksildiğini ya da yaşantımıza girdiğini görmek mümkündür.

Sever (2015) edebiyatın, insan ve hayat gerçekliğinin sanatçı hassasiyetiyle kurgulanmış emsallerini yansıttığını aktarır. Bu gerçeklikte okuyuculara insanlığın tüm maceraları aktarılır, umutsuzluklar, güzellikler, sevinçler yazarın anlatımıyla yeni bir anlam kazanır. Yazarın okuyucuyla iletişim kurmasının dilde davranışa dönüştüğü bu eylemle farklı yaşamlar ve kişilikler tanıtılır. Yazarın kendini ifade ettiği, duygu ve düşüncelerini tüm gerçekliğiyle ortaya koyabildiği, gerçek ya da hayal gücüne dayalı olarak oluşturduğu satırları okurlarına aktarabildiği en önemli kaynak kitaplarıdır (s.31-32). Bu kitaplarda pek çok bilgiye, araştırmaya, anıya, öyküye vb. rastlanabilirken bu anlatıların içinde verilmek

istenen mesaja odaklanılmalıdır. Kitaplar aracılığıyla bazı değerlerin aktarımı buna örnek olarak verilebilir. Aşıcı, İnce ve Akyol (2015) 4. sınıf öğrencileriyle yapmış oldukları araştırma sonucu, toplumun farklı kesimlerine hitap eden bilgilendirici kitapları kullanmanın, öğrencilerin zor anlaşılan konuları daha kolay anlamalarına yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kitaplarda sadece salt bilgi aktarılmamakta, bazı toplumsal, ahlaki ve insani değerlere de yer verilmektedir. Candan ve Ergen (2014)’e göre; değerler, sosyal hayatı tanzim eden, kişiler arası ilişkileri düzenleyen, duyuşsal nitelikteki olgulardır. 3. sınıf evrensel yayınlarına ait 1. ve 2. hayat bilgisi ders kitaplarını, aktarılan değerler bakımından incelemiştir. Metinlerde adalet, aileye önem verme, çalışkan olma, dayanışma, dürüst olma, duyarlık, hoşgörü, özgürlük, sağlıklı olma, saygı, sabır, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, misafirperverlik ve barış değerlerinin işlendiği görülmektedir. Doğan ve Gülüşen (2011) metinlerin, öğrencilere değerlerin aktarımında birer araç olduğunu ifade etmektedir. Öğrencilerin evrensel değerlere sahip olmasını sağlayabilmek adına metinlere değerlerin dengeli dağıtılmasını önermektedir.

Bu değerler ders kitaplarında yer alırken, değerlerin yalnızca sınıf içi ortamlarda aktarılması ve diğer yazılı materyallerde bu değerlere yeterince yer verilmemesi küçük yaş grubu için eksiklik olabilmektedir. Bu nedenle değerlerimize yalnızca ders kitaplarında değil çocuk kitaplarında da yer verilmelidir. Çocuk kitapları da pek çok değeri dengeli bir şekilde yansıtabilmelidir. Toplumsal gerçeğimiz olan engelli bireylere sevgi, saygı, yardımseverlik, sorumluluk vb. değerlerin çocuk kitaplarında aktarılması okuyucunun değerler eğitimi bakımından eğitilmesinde rol oynamaktadır (Gökçe, 2008). Toplumun önemli bir kısmının aklında engelli birey denince desteklenmesi gereken, acınacak, yardıma ihtiyacı olan kişi imajı canlanırken son zamanlarda engelli imgesinde pasiften aktife doğru bir değişim olduğu, engelli karakterlerin, basımı daha eski kitaplarda “eksik, kusurlu” birey yakın yıllarda basılmış kitaplarda ise “farklı” birey olarak algılanmakta olduğunu ortaya koymaktadır (Ünal, 2011, s.11).

Engellilik yeni ortaya çıkan bir kavram değildir. Bütün zamanların ve toplumların değişmez gerçekliğidir. Bu gerçekle, tüm toplumlar mücadele etme görevi üstlenmelidir. Mücadelenin zaferle sonuçlanması için problemin kaynağına inmek gerekmektedir. Yani toplumu oluşturan bireyleri erken yaşlarda eğiterek bu sorunun ortadan kaldırılmaya çalışılması uygun bir yaklaşım olabilir. Bunun için geleceğimizi oluşturacak çocuklarımıza engellilik hoşgörüsünü aşılamanın, bunu kitlelere yaymanın en kısa yollarından birinin kitaplar olduğu

söylenabilir. Bu nedenle engelli bireyleri anlatan çocuk kitapları bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Yapılan bu çalışmada engelli karakterleri konu alan çocuk kitaplarında ne tür engellere yer verildiği, günlük hayatta karşılaştıkları sorunlar ve sorun çözme şekilleri, engelli birey kavramının nasıl ele alındığı ve engelli karakterler içerik açısından değerlendirme kriterlerine göre incelenmiştir. Bu araştırmanın alandaki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı 2010- 2019 yılları arasında yayımlanan çocuk kitaplarında yer alan engellilik konusunu incelemek ve sorunlarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Engelli bireyleri konu alan çocuk kitaplarında ne tür engeller yer almaktadır?
2. Engelli bireyleri konu alan çocuk kitaplarındaki karakterlerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
3. Engelli bireyleri konu alan çocuk kitaplarındaki karakterler günlük hayatta karşılaştıkları sorunları nasıl aşıyorlar?
4. Çocuk kitaplarında engellilere yönelik dilin kullanımı nasıldır?
5. Çocuk kitaplarında yer alan engelli karakterlerin özellikleri nelerdir?
6. Çocuk kitaplarında yer alan kurgu-olay örgüsü özellikleri nelerdir?
7. Çocuk kitaplarında yazarın bakış açısı nasıldır?
8. Çocuk kitaplarında olayın geçtiği zaman-mekan nasıl ele alınmıştır?
9. Çocuk kitaplarında ele alınan tema özellikleri nelerdir?
10. Çocuk kitaplarında planlama özellikleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

TÜİK verilerine göre Türkiye’de önemli sayıda engelli birey yaşamaktadır. Görme, duyma, konuşma (konuşma bozukluğu, tutukluk, kekemelik gibi nedenlerden dolayı), yürüme, merdiven çıkma veya inme, bir şey taşıma veya tutma ve yaşlarına göre geç öğrenme, basit dört işlem yapma, hatırlama veya dikkatini toplama fonksiyonlarından en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını ifade eden birey sayısı toplamı 4.882.841’dir. Görme duyusunda zorluk yaşadığını ifade edenlerin (lens ya da gözlük kullanmalarına rağmen sorun yaşayanlar dahil) oranı %1,4’tür. İşitme duyusunda zorluk çekenlerin (işitmeyle ilgili cihaz

kullandıkları halde sorun yaşayanlar dahil) oranı toplam nüfusun %1,1’dir. 3 ve 3 yaş üstü kişilerin %0,7’si konuşmada; %3,3’ü fiziksel aktivitelerde, %2’si öğrenme gibi zihinsel süreçlerde, %4,1’i güç gerektiren işleri yapmada zorlandıklarını dile getirmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2010).

Bu kişilerin büyük çoğunluğunu okul çağındaki çocuklar oluşturmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine göre özel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarında ve kaynaştırma sınıflarında öğrenim gören öğrenci sayılarının yıllara göre dağılımları aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı			
			Özel Eğitim Okullarında	Özel Eğitim Sınıflarında	Kaynaştırma Eğitiminde	Toplam
2016-2017 (1. Dönem)	1.308	17.555	45.590	40.887	219.728	306.205
2015-2016	1.268	11.595	49.206	36.742	202.541	288.489
2014-2015	1.254	10.596	43.796	32.265	183.221	259.282
2013-2014	1.248	9.733	40.505	29.094	173.117	242.716
2012-2013	1.261	10.344	33.877	25.477	161.295	220.649
2011-2012	814	7.607	42.896	20.968	148.753	212.617
2010-2011	753	6.843	40.189	18.576	93.000	151.765
2009-2010	700	6.005	36.599	15.712	76.204	128.515
2008-2009	670	5.695	30.671	13.015	70.685	114.371
2007-2008	561	4.758	28.252	9.252	58.504	96.008
2006-2007	537	4.979	27.439	9.643	55.096	92.178
2005-2006	495	4.680	25.238	8.921	45.532	79.691
2004-2005	480	4.524	22.082	8.130	42.225	72.437
2003-2004	441	3.441	19.895	7.405	35.625	62.925
2002-2003	490	3.385	17.988	6.912	31.708	56.608
2001-2002	342	2.834	17.320	6.912	29.074	53.306

Şekil 1. Örgün eğitim alan engelli öğrencilerin yıllara göre dağılımı (Özel eğitim kurumlarında örgün eğitim alan öğrencilerin yıllara göre dağılımı. <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64> sayfasından erişilmiştir).

Yukarıdaki şekilde belirtilen sayıların büyüklüğü araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu kadar önemli bir konu olan engellilik kavramının dayanması gereken temel; toplum hassasiyetidir. Hassasiyetin oluşması için bu tür araştırmaların ne denli değerli olduğu ortadadır. Çünkü hem kendi toplumumuzda hem de diğer toplumlarda engellilik konusuyla ilgili bazı önyargılar mevcuttur.

Engelli bireylerin eğitime katılımları için sistemin kapsamlı bir şekilde güncellenmesi ve genişletilmesi, buna ek olarak da engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu farklı yöntem ve materyallere erişimleri önemlidir. Eğitimcilerin ve öğreticilerin farklı engellilik türlerine

yönelik materyal geliştirme konusunda tecrübe kazanmaları, eğitim ortamlarının ve kurumlarının evrenselliği benimseyerek herkes için erişilebilir kılınması, müfredatın hak temelli bir modelde hazırlanması ve ulaşılabilir şekillerde paylaşımına açılması temel ihtiyaçlardandır. Bireylerin mevcut sisteme uyumlu hale getirilmesi yerine sistemin kapsayıcı ve tüm bireylerin eşit yararlanabileceği bir hale dönüştürülmesi temel edinilmedikçe engelli bireylerin toplumun bir parçası olması mümkün olmayacaktır.

19. yüzyılın sonlarına doğru varlığını yakından hissettiren hümanist felsefenin de etkisiyle dünya, toplumlar ve devletler insan önemini fark etmiş, felsefeler bu doğrultuda ilerlemiş, politikalarda insan merkeze alınmaya başlanmıştır. Süreç insanlığa; engellilerin acınası insanlar, öteki insanlar olmadığını, bilakis toplumun bir ferdi, bir parçası olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Zira engelli olmaları onların toplumun bir parçası olamayacakları anlamına gelmemektedir. ALS hastası dünyaca ünlü fizikçi Stephan Hawking, insanların arasında iyilikten başka hiçbir üstünlük kabul etmeyen, bestelediği senfonilerle insanlığı kendine hayran bırakan; duyma yetisini kaybetmiş olan Ludwig Van Beethoven, 2. Dünya Savaşı'nda muazzam liderliği ile ABD'ye savaşı kazandıran felçli Franklin Delano Roosevelt halkının gözünde kahraman, sanatçı, fizikçi ve toplumun birer parçasıdır (Karakaya, 2015). Engellere rağmen sayısız engeli aşarak insanlığa rehberlik etmiş bu yaşam hikayelerini çoğaltabiliriz. Engellileri ötekileştirmeden, toplumun dışına itmeden onlarla bir arada yaşamının öncelikle tüm insanlığın ortak vazifesi, devletin sosyal anlayışının da bir gereği olduğu düşünülmektedir. Bu anlayış ve sorumluluk bilinci ile engelli bireylere çok daha erken yaşta ulaşabilmek bu yolda atılacak önemli adımlardan biri olabilir.

(Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği [MÜSİAD], 2011) özürlü olarak tanımlanan bireyleri toplumun ayrı bir kesimi olarak nitelemek yerine bütünleşmiş bir parçası olarak algılayabilmenin önemini vurgulamaktadır. Bu nedenle, engelli bireylerin engelli olmayan akranları ile erken yaşta buluşturulması gerekmektedir. Tuncer, Karasu, Altunay ve Güler (2011)'in belirttiği üzere; gelişimi normal seyreden çocukların, farklı gelişim gösteren akranlarına karşı olumlu düşünce geliştirebilmeleri için bu bireylerin doğrudan iletişim kurabilecekleri ortamlarda bir araya getirilerek bilgilendirici yazılı ve görsel materyaller aracılığıyla kaynaşmaları sağlanabilmektedir. Bu yüzden bu bireylerin topluma kazandırılmasında en önemli unsurlardan biri okul, en önemli araçlardan biri ise eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullandığımız kitaplardır.

Kitaplar gerek içinde bulunan metinlerle gerek görselleri ile öğrencilerin eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır. Öğrencilerin, dolayısıyla toplumun sahip olduğu değerleri, tasarrufları, gelenekleri kısacası bir toplumun kültürünü şekillendiren araçlardan birinin kitaplar olduğunu söylemek mümkündür. Kitaplar öğrencinin bir konu hakkında farklı bakış açıları geliştirmelerine yardımcı olabileceği gibi barındırdığı bazı bilgi ve tezlerle de olumsuzlukları artırabilir. Bu durumda kitapların toplumsal sorunları çözme veya karmaşık hale getirme konusunda önemli olduğu söylenebilir.

Özellikle çocuk kitapları çocukların zihninde çeşitli karakterleri canlandırır. Karakterlerden ve onların ilişkilerinden esinlenerek, çocukların çevrelerine, doğaya ve hayata ilişkin deneyim alanı oluşturmalarına yardımcı olur (Sever'den aktaran Kıran, 2008). Kitaplarda farklı karakterlere rastlayan çocuk, karakterlerden etkilenir ve farklı hayatlarla ilgili bilgi edinme süreçlerine girer. Bu süreç sonunda iyi-kötü ayrımını yapabilir hale gelir. Bu nedenle çocuk kitaplarında aktarılan toplumsal gerçekler çocukların hayata farklı bir açıdan bakabilmeleri için son derece önemlidir (Kıran, 2008, s.28).

Dursunoğlu (2010)'nun belirttiğine göre çocuk edebiyatı da çocukların dil gelişimine yardımcı olan, edebi ihtiyaçlarını karşılayan, çocuklar için yaratılan edebiyattır. Çocuklar yetişkinlerin göremediklerini görmekte, hissedemediklerini hissetmekte, aldırış etmediğimiz olaylar üzerine düşünmektedir. Çocuk kendinden bir şeyler bulduğu kitapları tercih etmektedir. Bu nedenledir ki çocuk edebiyatının içinde çocuğun dünyasının bütün renkleri, ışıkları, kokuları olması gerektiğini ifade eder. Çocuk ve edebiyat birbirine bağlıdır. Bu bağ öylesine kuvvetli ve sıkıdır ki çocuk edebiyatının çocuğun dünyasına doğrudan ulaşabilen bir köprü olabileceği benzetmesi herkes tarafından kabul görecektir. Aynı zamanda bir edebi eserin çok güzel duygular, davranışlar kazandırabileceği gibi tam aksi etkiyi de gösterebileceğini aktarır (s.32). Engellileri toplumun merkezine koyan, onları toplumun bir parçası olarak gören ve onları birey olarak kabul eden düşüncelerin ürünü olan kitaplar bu alanda oluşmuş mevcut durumu iyileştirme adına önyargıları, kalıp tutumları yıkma konusunda yardımcı olabilir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de engelli bireyler toplumumuzun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ülkemizde neredeyse her on kişiden birinin kısıtlayıcı engelliliğe sahip olduğu düşünülürse bu alanda çok önemli adımların atılması gereklidir. Türkiye'de engellilik konusu henüz gelişmeye başlayan bir alan olarak öne çıkmakta ve bu konudaki yazın hayatının ülkemizde ciddi bir mesafe alması gerektiği de anlaşılmaktadır (Ünal, 2011).

Engellilerle ilgili toplumun her kesimine uygun ayrı ayrı yayına ihtiyaç olduğu ortadadır. Engelli vatandaşlarımızın hayata sarılmaları ve geleceğe güvenle bakabilmeleri, engellilerle ilgili farkındalıkların oluşabilmesi için gerekli olan gelişim çağı çocukluktur. Çocuğun temelde alacağı eğitimler ve engelli bireyleri anlatan çocuk kitaplarının eğitimde kullanılması ile öğrencilerin engelli bireylerle duygudaşlık kurabileceği ve engelli bireylerin de toplumun bir ferdi olduğunun anlaşılabileceği beklenmektedir.

Bu araştırma ile sayıları toplumun önemli bir bölümünü oluşturan engellilere yönelik tutum ve davranışların en önemli kitle iletişim araçlarından biri olan kitaplar yoluyla etkilenebileceği, olumlu yönde değiştirilebileceği ve bunun toplum kaynaşmasına katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Çocukların erken yaşta engelli bireylere karşı olumlu tutum geliştirme, hoşgörü ve anlayış kavramlarını ön plana çıkarma, insan merkezli yaklaşımlara sahip olma, toplumun tüm paydaşlarını ortak bir paydada bir araya getirme becerilerine sahip olabilecekleri beklenmektedir. Karşısındaki kişinin engelleriyle alay etmeyen, onları benimseyen, toplumun ayrıışmadığı ve herkesin eşit kabul edildiği bir ortam sağlanmış olacaktır.

Bu çalışma engelliliği konu alacak kitapların taşınması gereken özellikler ile ilgili yorumlara ulaşılması, kitapların araştırma soruları kapsamında değerlendirilmesi, öğretmenlere, yazarlara, anne-babalara, idarecilere önerilerde bulunulması ve alana katkı sağlaması bakımından önemlidir.

1.4. Sınırlılık

1. Bu araştırma 2010-2019 yılları arasında yayımlanmış engelli bireyleri konu alan Ek-2’de yer verilen çocuk kitapları ile sınırlıdır.
2. Araştırmada ele alınan kitaplar, ilköğretim düzeyi çocuk kitaplarıyla sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Çocuk: Doğum ve ergenlik çağı arasındaki dönemi yaşayan küçük insandır. 0-15 yaş grubunu içine alır (Şahin, 2010, s.3).

Çocuk Kitapları: İlköğretim ve ilk gençlik çağında bulunan çocuklara hitap eden, tündengelim metoduyla eserlerde adalet gibi soyut konulara yer verilen, hayal dünyasını geliştirici öğeler kullanılan, konusunu yakın çevreden arkadaş çevresine doğru genişleten,

karşı cinse ilgi ve sanat eğilimlerine dikkat eden, yalın, sade bir dil kullanılan, olağanüstü bilgilerden çok gerçekçi bilgilere dayandırılan eserlerden oluşan kitaplardır (Yalçın & Aytaş, 2012).

Çocuk Edebiyatı: Yalçın ve Aytaş (2012) çocuk edebiyatını “çocukların büyüme ve gelişmelerine; hayallerine, duygularına, düşüncelerine, yeteneklerine ve zevklerine hitap eden, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı terimlerin tamamı” olarak tanımlamıştır.

Değerler Eğitimi: Hem geleneksel hem de modern eğitim anlayışını kapsayan, toplumsal değerleri bireylere aktarmayı amaçlayan, hümanist açıdan bireyin kendini gerçekleştirebilme yollarını bulmasına yardımcı olmayı sağlamaktır (Meydan, 2012).

Engelli: Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal, sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişilerdir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2002).

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı, çocukların dil gelişimine katkıda bulunan, onların edebi ihtiyaçlarını karşılayan; çocuklar için, çocuklara göre yaratılmış edebiyattır (Dursunoğlu, 2010, s.32). Çocukluk ve gençlik çağı, büyüme, gelişme ve olgunlaşma süreci olarak birçok ihtiyacın ortaya çıktığı bir dönemdir. Çocukların 1-2 yaşlarından başlayıp 18 yaşına kadar istenilen bilişsel ve duyuşsal özellikleri kazanabilmeleri için gelişimlerine uygun olumlu uyarılarla buluşturulması gerekir. Edebiyat, kişinin gelişimsel ihtiyaçlarını önce resimlerle, daha sonra da sözcükler aracılığıyla yanıtlayan bir sanattır. Bu bağlamda çocuk edebiyatı; “Dil gelişimlerine ve anlama düzeylerine uygun, gereksinimlerini de önceleyen bir yaklaşımla çocuklara yaşam ve insan gerçekliğini sanatsal nitelikli dilsel ve görsel araçlarla duyumsatan, onların duygu ve düşünce dünyalarında etkilenimler uyandıran yapıtların genel adıdır.” biçiminde tanımlanmaktadır (Sever, 2015, s. 111).

Çocuk edebiyatının ana malzemesi çocuktur. İnsan hayatı belli dönemlerden oluşmuştur. Bu dönemlerden en önemlisi kişiliğinin geliştiği, zekâ gelişiminin tamamlandığı, dil becerisinin kazanıldığı, ilgi ve ihtiyaçlarının şekillendiği çocukluk dönemidir. Her çocuğun bu evreleri aynı yaşamadığı ve gelişimsel farklılıklar olduğu bilinciyle hareket ederek onlara yönelik edebi niteliği olan eserler ile dünyalarına dokunabilmenin mümkün olduğu söylenebilir. Çocuğu anlamamız için onun duygu dünyasına girebilmemiz, düşünce tarzlarını keşfedebilmemiz, renkli bakış açılarını görebilmemiz gerekmektedir. Çocukluk dönemi en renkli ve hareketli dönemlerden biridir. Dursunoğlu (2010) bu sebeple çocuklara sunulacak eserlerin çok çeşitli bir renk kartelasına sahip olması, çocuğa hitap etmesi, onlara çeşitli hazlar yaşatabilmesi, çocuğun seviyesine uygun bir dile sahip olması ve en önemlisi “çocuğa görelik” ilkesinin gözetilmesi gibi özelliklere sahip olması gerektiğinden bahsetmektedir.

Çocuğa görelilik ilkesi dendiğinde;

- Çocuğun hayal gücüne seslenen,
- Onu rahatça ve zevk alarak okuyup anlayabileceği dili ve anlatımı kendinde barındıran,
- Onun ilgi duyabileceği konuları işleyen,
- Onu duygu ve düşünce yönünden besleyen,
- Olay örgüsü karmaşık olmayıp onun kavrayabileceği düzeyde olan metinler akla gelir (Dursunoğlu, 2010, s.32).

“Nasıl ki resim, renkleri; musiki, sesleri keşfederse; edebiyat da dili keşfeder.” (Dursunoğlu, 2010, s.32). Yazınsal metinler duygu ve düşünce evrenini genişletir; ana dilini kullanma ve anlatma becerisini geliştirir (Sever, 2015, s.31). Ana dili yeterli düzeyde gelişmiş bireyler onu güçlü bir düşünme, öğrenme ve iletişim aracı olarak kullanabilirler. Bu iletişimin en sağlıklı yürütülebildiği kanallardan biri edebiyattır. Özellikle çocuk edebiyatında bu iletişim kanalının etkili bir biçimde kullanılabilmesi çocuğun okuma kültürünün oluşmasında önemli bir etkidir. Okuma alışkanlığı kazandırmanın unsurlarından biri de kitaplardır.

Çocukta okuma kültürünün kazandırılmasında pek çok unsur söz konusudur. Ailenin, çocuğun okuma alışkanlığı kazanmasına yönelik tercih ve çabaları, öğretmenlerin, çocuk edebiyatı alanında yeterli bilgiye sahip olmaları ve en önemlisi de çocuğun okuma kültürüne karşı olumlu bir tutum geliştirmiş olmasıdır. Ailenin, çocuğun kitap tercihi konusunda onun fikirlerini önemsememesi ve çocuk edebiyatında nitelik açısından bir yeri olmayan popüler kitapları tercih edip çocuğa dikte etmesi bu kültürün yerleşmesini zorlaştırmaktadır. Öğretmenlerin çocuk edebiyatı alanında yeterli bilgiye sahip olmamaları, bu alanla ilgili gelişmeleri yakından takip etmemeleri, kendilerini sahada olan bir birey olarak yenilikler karşısında yeterince güncelleyememeleri okuma kültürünün oluşmasını ve gelişmesini engelleyen diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken yaşlarda okumaya karşı olumsuz tutum sergileyen, okumaya ve onun diğer tüm süreçlerine karşı önyargılı bir yaklaşıma sahip olan çocuğun, aile ve öğretmen çatışmaları arasında kalması, edebiyatın belli türlerine ağırlık verilirken diğer edebi türlerin ihmal edilmesi ve çocuğa o çeşitliliğin sunulamaması gibi nedenlerden dolayı bu kültürü oluşturması güçleşmektedir (Aytaş, 2003, s.158).

Çocuk edebiyatında farklı yaş gruplarına yönelik kitapların belirlenmesi oldukça zordur. Bunun için çocuğun okul öncesi dönemden gençlik dönemine kadar olan sürecin bilinmesi ve bu ayrımlar doğrultusunda çocuğa sunulacak kitapların çeşitli kriterlere sahip olması beklenir. Çocuğa görelilik çerçevesinde çocuğun yaşına uygun kitapların genel ve esnek bir sınıflandırmasının yapılması, içeriğe ait bilgilerin zenginleştirilmesi gerekmektedir. Bu imkanlar doğrultusunda okuma faaliyetlerine hazırlanıldığında çocuk edebiyatı bir bütünlük

gösterecek, kendi içinde tutarlı olacak, çocukluk çağı okumaları anlamlı ve anlaşılır hale gelecektir (Çiftçi, 2013, s.135-136).

2.2. Çocuk Edebiyatı Türleri

Çocuk edebiyatında ortaya konulan eserler bazen bir gerçeklik üzerinden yola çıkarak yazılabileceği gibi bazen de kurgu ile oluşturularak okuyucunun hayal gücüne seslenebilir. Kimi zaman ise sadece okuyucunun zevk almasını ve eğlenmesini amaçlar. Erdal, Celepoğlu, Kılıç, Arıcı ve Kara (2010) tekerleme, bilmece, parmak oyunları, dramatizasyon, çocuk tiyatrosunu, oyuna dayalı türler içerisinde; fen ve tabiat olaylarını anlatan metinler, biyografi, anı, deneme, gezi yazısı ve mektubu; merak dayalı türler içerisinde sınıflandırmaktadır. Hayale dayalı türler içerisinde ise masal, fabl, fıkra, destan, efsane, hikâye, roman, çizgi roman ve şiiri almaktadır.

Çocuklar çok geniş bir hayal dünyasına sahip oldukları için olaylara bakış açıları bundan etkilenir. Özellikle 6 yaş grubu çocuklar hikâye dinlemeye isteklidir. Hikâye anlatımında öğretmen her karakteri uygun şekilde canlandırmaya çalışmalıdır (Akyol, 2009, s.37). Buradan yola çıkılarak ilkökul düzeyi çocukların hayal güçlerine hitap eden çocuk kitaplarının tercih sebebi olduğu söylenebilir. İlkokul düzeyi çocuk kitaplarının da daha çok hayale dayalı türlerde oluşturulduğu dikkat çekmektedir.

2.2.1. Masal

Olayların olağanüstü aktarıldığı, zaman ve mekânın gerçeğe uymadığı, tekerleme ile başlayıp tekerleme ile biten kurgusal metinlere masal denir. Masallar kuşaktan kuşağa aktarılmış, sonradan kaleme alınmış, yazılı hale getirilmiş, milletin içinden oluşmuş, onu oluşturan toplumun kültürünü yansıtan yazılardır (Yakıcı vd., 2006).

2.2.2. Fabl

Kahramanları genellikle hayvan olan, öğüt verme amacı taşıyan, genellikle uzun hikâye, öykünce şeklinde tanımlanır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019).

2.2.3. Fıkra

Kısa ve özlü anlatımı olan nükteli, güldürücü hikayecik (TDK, 2019). Her ne kadar fıkra, masal ve hikâye türüne benzetilse de kendi başına bir tür olduğu genel kabul görmektedir. Gerçek olmayanı içeriğinde barındırması açısından masala benzemesine rağmen

kompozisyon ve içerik bakımından ondan ayrılır (Lüthi ve Yıldırım'dan aktaran Arıcı, 2010).

2.2.4. Destan

Şiir ya da düz yazı şeklinde yazılabilen, olağanüstü olay ve kişileri anlatan, halka mal olmuş, yazılı veya sözlü ürünlere denir. Destanlar halk arasında çok sevilen bir türdür. Destanlarda toplumun yaşayışını, hayata bakışını, gelecek ideallerini görmek mümkündür (Yakıcı vd., 2006).

Destanlar masalımsı edebiyat yapıtlarındandır. Eski çağlardaki kahramanlık öykülerini; ulusların, tanrıların ve ünlü yiğitlerin serüvenlerini ve savaşlarını anlatan uzun manzum eserlere destan (epope) denir (Oğuzkan'dan aktaran Turan, 2011).

2.2.5. Efsane

Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence (TDK, 2019). Oluş nedeni bilimsel olarak açıklanamayan, zamanla sanatsal anlatımlara dönüşmüş, fantastik bir yapıya sahip çocukların hayal gücünü zenginleştiren, olağanüstü olaylara yorum getirme çabasıdır (Kara, 2010).

2.2.6. Hikâye

Yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olay veya durumların farklı bir kurguyla anlatıldığı metinlere hikâye denir. Hikâye bir olay çevresinde kurgulanabileceği gibi gündelik hayatın bir anını da ortaya koyabilir. Bunlar olay hikayesi ve durum hikayesi olarak ayrılmaktadır (Yakıcı vd., 2006). Gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan, masala göre daha gerçekçi, romana göre daha kısa anlatıma sahip olan, genellikle tek bir olayın anlatıldığı düz yazılara hikâye denir. Hikayelerde kişi sayısı azdır ve derin incelemelere yer verilmez. Genellikle olay, kişi, çevre ve yazarın öne sürdüğü fikirler bulunur. Bunlar hikâyeyi oluşturan öğeler, ana unsurlardır. Hikâye türü özellikle 19. yüzyıldan sonra gelişim göstermiştir. Çehov Rus edebiyatından, Maupassant Fransız edebiyatından bu türün önde gelen isimlerindendir. Edebiyatımızda hikâye batının etkisiyle Tanzimat'tan sonra gelişmeye başlamıştır. İlk örneklerini Ahmet Mithat Efendi (1844-1913) ortaya koymuş, daha sonra gelen önemli yazarlar da bu türe katkıda bulunmuştur (Kara, 2010, s.148-149).

2.2.7. Roman

İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, kurmaca veya gerçek olaylara dayanan uzun edebî tür (TDK, 2019). Romanlar, öykülerden daha uzun bir tür olmasıyla dikkat çeker. Ancak romanı öyküden ayırt eden yalnızca uzun olması değildir. Romanın bazı biçimsel ve kurgusal özellikleri de bu türün niteliklerini belirler. Örneğin, öyküler çoğunlukla tek bir olay ile sınırlı iken romanlarda ana olayın yanında yan olay diye nitelendirebileceğimiz başka bir ya da birçok olay bulunabilir. Öykü ve romanların temel özelliği, anlatıma dayalı olmalarıdır. Çeşitli betimlemeler, olay ve kişilerin tanıtılması, yaratılan gerilimler ve getirilen çözümler her zaman anlatım yoluyla kurgulanır. Çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliği olan bu iki temel öğenin gözetilmesiyle öykü de roman da bir edebiyat türü olarak çocuğa yaklaşabilir (Kavcar'dan aktaran Turan, 2011).

2.2.8. Çizgi Roman

Çizgi romanların başlangıcı çizgi öyküler olarak kabul edilebilir. Geniş kitlelere ulaşabilecek kadar çok sayıda ve hesaplı, bununla beraber düzgün aralıklarla çıkan, aylık çizgi romanlar ilk defa Japonlar tarafından 1920'lerde ortaya konmuştur. Amerika'da 1933 yılında ilk çizgi roman olan "Funnies on Parade" ticari bir firma tarafından ücretsiz dağıtılmak üzere çıkarılmıştır. Çizgi romanlar ilk defa 1934 yılında gazete satış kulübelerinde satılmaya başlanmıştır. Bu türün önemli bir akımı başlatan eseri "Superman" (1938)'dir. Çok beğenilen bu çizgi romanın zamanla taklitleri çıkmıştır. "Captan Marvel" bunlardan biridir. İlk uluslararası çizgi roman kongresi 1965'te yapılmıştır. Amerika ve Fransa'daki üniversitelerde bu konuda dersler verilmeye başlanmıştır. Dernekler kurulup araştırma merkezleri açılmıştır. Makaleler yazılmış, araştırmalar yapılmıştır (Celepoğlu, 2010, s.173).

2.2.9. Şiir

Belli biçimsel kurallara göre yazılan, mısra ya da dizelerden oluşan, seslerin uyumlu bir biçimde kullanıldığı metinlere şiir denir. Her şiir ölçülü veya kafiyeli olmak mecburiyetinde değildir. Ölçüsü ve kafiyesi olmayan, dizelerle kurulmayan mensur şiir denilen metinler de vardır. Şiir yazarken dilin özgün ve farklı şekillerde kullanılması önemlidir. Dilin tüm incelikleri ve deyiş özellikleri kullanılarak yeni bağdaştırmalar oluşturulur. Bu şekilde duygu ve düş dünyası zenginleştirilir. Sembol ve imajların bolca kullanılması şiiri diğer yazı türlerinden ayıran önemli özelliklerdendir. Biçimsel özelliklerden ölçü, uyak ve kafiye, şiirin

ahenk unsurlarını oluşturur. Bunlar şiirin zihinde yer etmesini sağladığı gibi unutulmasını da engellemede önemli rol oynar. Bizim şiirimizde ahenk için iki çeşit ölçü kullanılmıştır. Bunlar aruz ölçüsü ve hece ölçüsüdür (Yakıcı vd., 2006).

2.3. Çocuk Edebiyatının Amaçları

Çocuk edebiyatı çocuğu hayata hazırlayan, çocuğun hayatı anlamlandırmasını kolaylaştıran bir hazırlık basamağıdır. Bu hazırlıkta çocuğun ihtiyaçları göz önünde bulundurulur, onun gelişimsel özellikleri de hesaba katılarak ihtiyaçları doğrultusunda eserler ortaya konulur ve bu eserlerin olabildiğince çok çocuğa ulaşması sağlanırsa toplumun en önemli dinamiklerinden biri olan yarının büyükleri olacak küçüklerin, toplumu çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırması mümkün olacaktır. Çocuk edebiyatı ürünlerinin ideolojilerden arındırılmış olması gerekmektedir. Kitaplar bir fikri tanıtıp öğretmeli ancak empoze etmemelidir. Çocuğun bilgi hazinesini zenginleştirecek kitaplar çocuk edebiyatı alanında olmalıdır (Doğan, 2015).

Çocuk edebiyatının, mevcut hedef kitlesinde gerçekleştirmek istediği amaçlar üzerine yapılandırılması gerekliliği kaçınılmazdır. Bu nedenle, çocuk edebiyatının sahip olduğu hedefler vardır (Gönen, Katrancı, Uygun ve Uçuş, 2011). Bu hedefler şu şekilde belirtilmiştir:

- Çocukların değişik yaşlarda ilgi duydukları konuları göz önüne almak,
- Çocuğun psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak ve olumlu kişilik gelişimini sağlamak,
- Çocuğun dil gelişimini, estetik duygusunu, zihinsel gelişimini, dinleme yeteneğini ve yaratıcı hayal güçlerini geliştirmek,
- İyi kitap kavramını (fiziksel, içerik ve resimleme özellikleri bakımından) verilen uygun örneklerle ve farklı türlerle kazandırmak,
- Çocukları günlük yaşantının gerçekleri konusunda bilgilendirmek, aynı zamanda kitabın eğlence ve bilgi kaynağı olduğunu öğretmektir (Gönen'den aktaran Gönen, Katrancı, Uygun ve Uçuş, 2011, s.252).

Sever (2015) çocuk edebiyatının kişilik gelişimine ve demokrasi kültürünün içselleştirilmesine katkı sağlaması, çocuklarda insan doğasına aykırı tutum, davranış ve eylemlere karşı hassasiyet oluşturmaları gerektiğini savunur. Çocukların duygu ve düşünce bakımından dengeli, bilimsel düşünceyi ilke edinmiş, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, topluma karşı görev ve sorumluluklarını bilen, özgür, yaratıcı bireyler olmasını sağlamak çocuk edebiyatının amaçlarından (s.37).

İlkokul çağındaki çocukların okumaktan keyif alan bireyler olarak yetişmelerinde okumayı zevkli ve eğlenceli hale getirecek şekilde tasarlanmış kitapların rolü büyüktür (Gönen vd., 2011). Özkan (2001) çocuk kitaplarının işlevini

Yaşamın değişik yönlerini öğrenmesinde, çeşitli insan tiplerini tanınmasında, başka ülke ve toplumlar üzerinde bilgi edinmesine olanak sağlar, çocuğun kendini daha iyi tanımmasını ve kişiliğini geliştirmesine kılavuzluk eder. İyilik, doğruluk, çalışkanlık vb. soyut kavramları canlı örnekler aracılığıyla öğrenmesine yardım eder ve özellikle çocuğun ana dilini geliştirmesine büyük ölçüde yardımcı olur (s.14-15). Şeklinde açıklamaktadır.

2.4. Çocuk Kitapları

“Çocuk kitabı, çocuğun ilgi ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayan fakat her şeyden önce çocuğun zevkle okuduğu eserdir” (Tuncer’den aktaran Özenç Uçak, 2010). “Çocuk kitabı, çocuğa sanat eğitimi veren, onlara ilk sanatsal deneyimler kazandıran araçtır.” Ayrıca okul öncesine ait çocuk kitabı türlerini tekerleme ve şiir kitapları, alfabe kitapları, sayı kitapları, kavram kitapları, yazısız kitaplar, okumaya başlama kitapları ve resimli çocuk kitapları şeklinde kategorize etmektedir (Kul, 2014).

Çocuk kitapları, çocuğun gelişimini birçok alanda destekleyecek katkıda bulunur. Zihinsel, sosyal, duygusal alanlarda çocuğu geliştireceği gibi çocuğun dış dünyaya bakış açısını çeşitlendirmeye, insana ve doğaya duyarlılığını artıracak ilgi ve tutumları da benimsemesine yardımcı olur. Çocuğun hayal dünyasını zenginleştirirken toplumda kabul görmüş değerlere de ulaşmasını sağlar. Verdiği mesajlarla toplumsal farkındalık oluşturur.

Çocuklara yönelik yazılmış edebi ürünlerdeki anlatım, sade, samimi ve uzun olmayan cümlelerle oluşturulmalıdır. Tekrar kurgulanan hayat konuları çocukların algılarını, değişimlere ayak uydurabilecek şekilde açık tutmalıdır. Türkçenin kelime zenginliği, aktarım kudreti ve narinliği çocukların gelişim dönemlerine uygun olarak hissettirilmelidir. Kitaplarda Türkçe kelimeler kullanılmalı; ifade edişte köhnemiş ve Türkçe olmayan kelimelere yer verilmemelidir. Nakletme; çocuk ile eseri oluşturan kişi arasındaki iletişimde birlikte manalar oluşturabilecek bir platforma konulmalı, çocuğun kavramsal ilerleyişini destekleyen bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Kitapların anlatımında bozuk kurulmuş cümleler dil estetiği ve mantığı açısından çocuğun dilinin kurallarını kavraması ve doğru kullanmasını perdeleyeceği için yazım, noktalama ve imla hatası bulunmayan cümlelerle oluşturulan metinlerin tercih edilmesi önem arz etmektedir (Sever, 2015).

Çocuk kitapları, hitap ettiği çocukların yaş özelliklerine bağlı olarak şeklen ve içerik bakımından çeşitlilik göstermektedir. Batı’da oldukça detaylı olan bu kitaplar, ülkemizde

yeni yeni farklı türlerde görülmeye başlanmıştır. Teknolojik gelişmeler ve eğitim bilimlerindeki yenilikler sonucu Türkiye’de çocuklara hitap eden çocuk kitaplarında nicelik, nitelik ve çeşitlilik açısından olumlu yönde ilerleme kaydedilmiştir (Yılar & Turan, 2010).

Çocuğa kitap okuma kültürü kazandırabilmenin öncelikli yolu erken yaşta kitap ile tanışmasını sağlamaktan geçmektedir. Bunun için çocuğun gelişimsel özellikleri de dikkate alınarak onun yaşına, ilgisine, değerlerine ve en önemlisi kalbine dokunabilecek kitapların seçilmesi önemlidir. Eğitim ailede başlar ilkesiyle hareket edilecek olursa ebeveynlere bu konuda çok ciddi görevler düşmektedir. Çocuğun ilk yaşlardan itibaren resimlerden oluşan kitaplarla tanıştırılması, bu kitapların, yaşamlarına kademeli bir şekilde yerleştirilmesi ve bunun hayat boyu idame ettirilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde sağlıklı bir bireyin gelişimi toplumu ve bağlı bulunduğu devletini çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırma noktasında önemli bir adım olacaktır.

2.5. Çocuk Kitaplarının Biçimsel ve İçerik Özellikleri

Çocuklar için hazırlanan kitapların resimleme ve anlatım nitelikleriyle, çocukların duyu ve düşünce alemlerinde istenilen değişimleri yaratabilmesi için bazı temel özellikleri taşıması gerekir (Sever, 2015, s.120).

Çocuk kitaplarının içerik bakımından önceliklere bakarak daha ilerlemiş olması gerekmektedir. Çocuğun büyümesi ve gelişmesine bağlı olarak odaklanma süresi artacağından metnin de uzun olması sorun teşkil etmeyecektir. İşlenecek öykülerde olay ve karakterler daha detaylı bir şekilde aktarılabilir. Yazım kurallarına dikkat edilmeli, dil bilgisi ihmal edilmemeli, konu seçiminde toplum tarafından benimsenmiş ve bireyin iç dünyasında önemli yeri olan konuların seçimine ağırlık verilmelidir. Çocuğu olumsuz duygulara yöneltecek his ve fikirleri işlemekten kaçınılmalıdır (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz, 2007).

Çocuk kitapları biçimsel açıdan boyut, kâğıt, kapak-cilt, sayfa düzeni, harfler, resimler; içerik açısından konu, tema, karakterler, dil ve anlatım, ileti, çevre alt başlıkları ile incelenmektedir (Sever, 2015, s.121-126).

2.5.1. Çocuk Kitaplarının Biçimsel Özellikleri

2.5.1.1. Boyutlar

Çocukların sürekli farklılaşan ilgilerini kitaplara yönlendirebilmek için ilk çocukluk zamanlarında çeşitli ebatlardaki kitaplardan faydalanılmalıdır. Çocuk ile buluşturulacak bu kitapların ebatlarındaki değişkenlik, çocukların kavramları görerek öğrenmelerini sağlayacağı gibi kitaba yönelik ilgilerinin sürekliliği açısından önemlidir. Seçilen kitapların çocuğun yaş ve gelişimsel özelliklerine uygunluğu da dikkate alınmalıdır (Sever, 2015, s.121).

Henüz ilkokul çağına gelmemiş çocuklarda A4(21×29), B4(14×21) veya daha küçük boyutta olabilir. Bu yaş grubu çocuklara kitap seçerken taşınmasının kolay olmasına dikkat edilmelidir. İlk üç sınıfta farklı boyutlar; 4.sınıftan itibaren B4(14×21) ebatı seçilebilir (Yılar & Turan, 2010).

2.5.1.2. Kâğıt

Kullanılan kâğıdın özelliği hitap ettiği yaş grubu düşünüldüğünde kitabın görsel niteliği açısından son derece önemlidir. Bu yüzden kitapta kullanılan kâğıdın birinci kalite hamur ya da en az ikinci kalite hamur kâğıt cinsinden ve mat olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca gramajı ağır kâğıt kullanılmalıdır. Kâğıt ağırlığı 90 gramın altına düşmemelidir (Alkan Ersoy ve Bayraktar'dan aktaran Kazancı Gül, 2018).

Çocukların ilk yıllardan başlayarak yırtılmayan, kısa zamanda biçimsizleşmeyen, kirlenmeyen ve gözü yormayan kağıtların kullanıldığı kitaplar ile bir araya getirilmeleri gerekir. Kitaplarda tercih edilen kâğıt, görsellerin kalitesini ve renkleri kendine has şekliyle aktarabilmeli, yazılanların rahatlıkla okunmasına imkân vermelidir (Sever, 2015, s.121).

Kuşe kâğıt, okumayı güçleştirdiği ve göz sağlığını olumsuz etkilediği için kullanılmamalıdır. Dayanıklı ve mat (1.ve 2. kalite hamur) kağıtlardan basılan kitaplarla okuma kültürü oluşturulmaya başlanmalıdır (Yılar & Turan, 2010).

2.5.1.3. Kapak-Cilt

Kapak, çocuğun dikkatini çeken ve kitapla tanışmasını sağlayan ilk uyarandır. Kapağın tasarımı, kapak görselinin çocukta oluşturacağı izlenim, çocuğun kitap ile bir araya gelerek

okuma isteğini artırmasını sağlayacaktır. Kitabın dayanıklı ve kullanışlı olabilmesinin yegâne şartlarından biri de kaplamaya gösterilen titizliğin kalitesine bağlıdır (Sever, 2015, s.121). Kitapların dikişli ciltlenmesi ve tutkalla güçlendirilmesi kitabın ömrünü uzatır. Kullanışlılığını artırır. Ciltlemede formalama yönteminin kullanımı kitabı daha sağlam hale getirir (Yılar & Turan, 2010).

Kapak tasarımı ilgi çekici, kapak resim/resimleri kitapta anlatılan içerik ile uyumlu olmalıdır. Kapak resmi estetik kaygı taşımamalıdır. Resimler, kitabın hitap ettiği yaş grubu seviyesine uygun olmalı, çocuğun hayal gücü dünyasını zenginleştirmeli, onun ilgisini çekmelidir. Hem duygu hem düşünceye yönelik resimler kullanılarak çocuğun yeni yaşantılara pencere açması sağlanmalıdır.

2.5.1.4. Sayfa Düzeni

Kitap içerisinde yer alan tüm unsurların (resim, yazı, rakam, fotoğraf vb.) ahengi ile sayfa kenar boşluklarının oluşturduğu birliktelik sayfa düzeninin görsel niteliğini oluşturmaktadır. Çocuğun kitaba karşı olumlu duygu ve düşüncelerinde süreklilik sağlamak için kitap sayfalarının görsel açıdan özenle dizayn edilmesi gerekmektedir (Sever, 2015, s.122).

Kitapta yer alan metinler tek sütun halinde yazılmalı, parçalara ayrılmamalıdır. Satırlar arası boşluklar ilk sınıflarda bir buçuk aralıklı, sonraki sınıflarda normal aralıklı tercih edilmelidir. Paragraflar ilk sınıflarda daha kısa, sonraki sınıflarda daha uzun olmalıdır (Yılar & Turan, 2010).

2.5.1.5. Harfler

Hitap ettiği kitle 0-6 yaş arası çocuklar olan kitaplarda kullanılan harflerin çoğunlukla 16-20 punto olması istenilen büyüklüktür. Çocuğun zamanla gelişmesine bağlı olarak kullanılan punto aralığı da küçülmektedir. Kitabın boyutları da tercih edilen yazı biçimini ve harflerin büyüklüğünü etkilemektedir. Üzerinde durulması gereken konu, çocuğun ilkokulda öğrendiği yazı biçimine uygun kitaplarla karşılaşmasını sağlamaktır. Resimli çocuk kitaplarında farklı yazı stillerinin kullanılması uygun değildir. Çocuğa, ebeveyni tarafından okunacak kitaplarda metin ve punto yapısı önemli değildir (Alkan Ersoy ve Bayraktar'dan aktaran Kazancı Gül, 2018).

2.5.1.6. Resimler

2-3 yaş grubu çocuklara hitap eden kitaplardaki görseller renk ve çizgi aracılığıyla çevreyi tanıtmaya, resimlerin görsel izlenimlerini çocukların zihninde şemalaştırma görevini üstlenir. 4-5 yaş çocuklara sunulan bilmece, tekerleme, sayısmaca, masal, şiir ve öyküde de kullanılan resimler önemli bir yere sahiptir. Sanat kaygısı güden resimler, küçük yaştaki çocukların estetik algılarının olgunlaşıp zenginleşmesine fayda sağlamaktadır. Yazı ile resimlerin ahengi kılavuzluğunda çocuk, belli duyuş ve algılayışlara ulaşır düşüncelerini şekillendirmeye başlayacaktır. Düşüncelerini anlamlandırma konusunda da kitaplarda kullanılan görseller yardımcı olacaktır. 6-7 yaşındaki çocuklara yönelik hazırlanan kitaplar yazılı kültür ürünleriyle etkileşime geçmenin metotları ortaya çıkacaktır. Kitaplardaki resimlemenin fotoğraf gerçekçiliğinden çok çizen kişinin yorumuyla çocuğa yeni bir ufuk açması beklenir (Sever,2015, s.122).

Küçük çocukların anlaşılır, sade ve büyük boyutlu resimleri, daha büyük yaştaki çocukların ise detaylı ve minik resimleri tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Fotoğraf kullanımına küçük yaştaki çocuklar olumlu bakmazken daha ileriki yaş grubu çocukları olumlu bakmaktadır. Kitaplarda kullanılan resimlerin tercihi çocuk ve yetişkinlerde aynı olmamakta, birbirinden farklılık göstermektedir (Stewig'den aktaran Kazancı Gül, 2018).

Çocuk kitaplarındaki görsellerin anlaşılır, duru ve anlatılanlara uygun olması icap eder. Bu sebeple kitabın görsellerinin çizilmesinde profesyonellerden yardım alınmalıdır. Resimler yazıları ifade edici bir özelliğe sahip olmalıdır. Çocukları neşelendiren, güldüren resimler kullanılmalıdır. Resim, yazılanlarla sayfa düzeni açısından bir bütünlük yaratmalıdır. Kitaplarda kullanılacak resimler için planlanan yer ya da yerler çocuğun yaş ve seviyesine uygun olarak kısıtlanmalıdır (Gürel vd.,2007).

Çocuk kitaplarından kullanılan resimler çocuğun gelişimsel özelliklerine uygun olmalıdır. İlkokul öncesi kitaplar tamamen resimli olabileceken, birinci sınıfta %75, ikinci sınıfta %50, üçüncü sınıfta %25 resim tercih edilebilir. Dördüncü sınıftan itibaren resimlerin oranı azalmalıdır (Sever ve Kıbrıs'tan aktaran Celepoğlu, 2010).

2.5.2. Çocuk Kitaplarının İçerik Özellikleri

2.5.2.1. Konu

Çocukların yaş ve sınıf düzeyleri, ihtiyaçları ile yazar tarafından belirlenen konu arasında bir bağ olmalıdır. Konu, yazan kişinin hissiyat ve fikirlerini, kurgularını, çocuklara aktarmak için tercih ettiği bir araçtır. Yazarın kitaptaki konuyu ele alış biçimi, kendine has yorumlayışı, çocuğun ilgisini çekip onun hayal kurma, düşünme, kalbinin ritmini değiştirme ve hayattan keyif alma ihtiyaçlarına cevap verebilmelidir. Çocuk okurun ilgisini canlı tutabilmek, çocuğun özgürlük ihtiyacını karşılayabilmek için çocuğun hayatında var olan yaşantılardan faydalanarak olayı çatışma ya da çatışmalarla kurgulamak gerekmektedir (Sever, 2015, s.127).

Her şey yetişkin edebiyatının konusu olabilecekken çocuk edebiyatı kitaplarında konular çocuk için gerektiği kadar anlamlı olmazsa yeni öğrenmelerin gerçekleşmesi, hayatı ve insanı tanınması zorlaşabilir. Çocuk okuyucunun sosyal duyarlılığını artıracak, toplumun ortak değerleri olan duygu ve düşünceleri yansıtan, hayatın gerçekliğinden uzaklaşmadan çocuğun hayal dünyasına erişebilen konuların tercih edilmesi hem birey olarak çocuğun gelişimine hem de ait olduğu toplumun kalkınmasına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.5.2.2. Tema

Yazarın asıl vermek istediği ana düşünce ve görüşlere ya da temel yönelimlere tema denilmektedir. Temanın doğrudan öğretici olması çocukları kitaplardan uzaklaştıran temel sorunlardan biridir. Alt temalar dört-beş yaşından itibaren tercih edilmeye başlanabilir. İki-üç yaş çocuklar için hazırlanan kitaplarda alt temaya yer verilmemesi daha uygundur. Karakterler, zaman, olay ve yer temayı etkileyen unsurlardır (Alkan Ersoy ve Bayraktar'dan aktaran Kazancı Gül, 2018).

Yazarın ele aldığı konuyla okuyucuda canlandırmak istediği etkidir izlek. Sanatçının ele aldığı olay, durum ya da sorunlar hakkında söz söyleme hakkı vardır. Üzerinde tartıştığı her şey metnin konusu olabilir. İzlek ise; konunun işlenişiyle, geliştirilişiyle ortaya çıkan soyut anlam ya da anlamlardır (Sever, 2015, s.129).

2.5.2.3. Karakterler

Çocuklara yönelik yazılan kitaplarda karakter sayısının az ve karakterlerin özelliklerinin okur kitlesinin gelişimsel özelliklerine uygun seçilmesi gerekmektedir. Kitapta çocuk kahramanların yer alması okuyucularca beğenilmektedir (Yılar & Turan, 2010).

Çocuklar için hazırlanan kitaplarda kahramanların her detay düşünülerek aktarılması önemlidir. Çünkü çocuklar bu kahramanları içselleştirerek kendileri ile bağ kurarlar ve kendileri için bu kahramanları rol model olarak tercih ederler. Kahramanlar bu kitaplarda anlatılırken gerçek hayatta mümkün olmayan bir yapıda abartılarak tiplene oluşturulması doğru olmayacaktır. Olumsuz davranışlarda bulunan karakterler çocuğun ruh sağlığına negatif anlamda tesir edecektir (Yardımcı ve Tuncer'den aktaran Gürel vd., 2007).

Çocuk kitaplarında yer alan olay ve kahramanlar kitap yazarının duygu ve düşünceleriyle hayat bulur, geliştirilir. Karakterler; kitapta yazarın geliştirdiği kahramanların tüm kişilik özelliklerini görünür hale getiren isimdir. Kahraman, “başkişi” veya “temel kişi”; kitapta olayların içinde yer alan en önemli kişi iken, doğrudan olaylardan etkilenmeyen, olaylarda yer almayan kişiler ise “yan kişi” olarak isimlendirilmektedir. Kahramanların üzerine düşen sorumluluk, çocukların kahramanları model almasından ve kahramanların kişilik özelliklerini davranışa dönüştürmek istemelerinden dolayı çok büyüktür. Gerçek hayatta karşılaşılabilecekleri, inandırıcı vasıflara sahip karakterlerin kitapta yer alması daha uygun olacaktır (Sever, 2015, s.129).

Çocuk kitaplarında hayvanlar, doğaüstü varlıklar ya da cansız varlıklar sıklıkla kullanılan karakterler arasındadır. Bu karakterlere insanlara ait olan hususiyetlerin yüklenmesi antropomorfizm olarak adlandırılmaktadır. Karakterlerin çoğunlukla hayvanlardan seçilmesinin sebebi, hayvanların okurla metin arasında hissi bir uzaklık oluşturmastır. İletilmek istenen mesajın güçlü ve daha acıklı olduğu durumlarda daha çok hayvan karakterler seçilmektedir (Burke, Copenhaver & Mills'den aktaran Kazancı Gül, 2018).

2.5.2.4. Dil ve Anlatım

Çocuklara hitap eden kitaplarda kelimelerin özenle seçilmesi ve çocuğun günlük hayatta kullandığı, duyduğu kelimelerin yer alması gerekmektedir. İlkokul çağına henüz gelmemiş çocukların seviyesine uygun olmayan, mecaz anlamı sözçükler kullanılmamalıdır. Kitaplar okurun(çocuğun) kelime hazinesini zenginleştirmelidir. Yeni tanışılan kelimelerin çokça yer

alması çocuğun kitabı anlamasını ve kavramasını zorlaştırabilir (Ural'dan aktaran Kazancı Gül, 2018).

Edebi değeri olan metinler en başta dilin ortaya koyduğu eserin etkin kullanımını ortaya koyar. Çocuklar için yazılmış kitapların nitelikli olanları erken yaştan başlayarak ilerlemelerine paralel geniş bir dil ortamı yaratan; sahip olduğu kelime sayısını, dil hassasiyetini ve farkındalığını ilerleten gereçlerdir. Çocuk okur olarak bireyin hayata aktif bir şekilde katılmasında, ilk yıllarında karşılaştıkları yazılı materyallerin güçlü bir dil zenginliğine sahip olması belirleyici olmuştur. Bu sebeple çocukların lisan ve mana dünyalarına uygun Türkçenin ifade ediş imkanlarını ve umut verici güzelliğini aktarabilen metinlerle bir araya getirmek ebeveyn, yakın çevre, öğretmen ve idarecilerin başat görevidir (Sever, 2015, s.132).

2.5.2.5. İleti (Mesaj)

Yazarın eseri oluşturmasını, onu ortaya koymasını sağlayan temel şey onun çocuğa aktarmak istediği fikir ve hissiyattır. İleti; yazarın seçtiği konu üzerinde çalışırken çocuklara aktarmak üzere dizayn ettiği, kelimelerle metnin yapısına dokuduğu his ve fikir deseni olarak isimlendirilebilir. Didaktik metinlerde gaye, okuyucusuna bilgi aktarmaktır. Amaç, metin içinde önerme şeklinde bulunur. Yazınsal metinlerde, bilgiyi vermekten ziyade insani bir duyarlılık kazandırabilmek esas gayedir. Bu metinler çocukların his ve fikir aleminde olumlu izlenimler oluşturarak onların bu yaşantıları elde etme mesuliyetini taşır (Sever, 2015, s.133).

2.5.2.6. Çevre

İnsan içinde yaşadığı çevrede ilişkilerini şekillendirir, bu toplumsal ortamda hayatını idame ettirir. Her yönüyle insanı anlamaya çalışan ve onun kendisini ifade etme ve gerçekleştirme, istidatlarını gün yüzüne çıkarma amacı güden eserlerin insanı toplumsal çevrenin bir unsuru olarak analiz etmesi gerekir. Bilhassa kahramanın çevresiyle oluşturduğu yaşanmışlık ve bu yaşanmışlığın hayatındaki ehemmiyeti küçük okurlar için de ayrı bir tecrübe kaynağıdır (Sever, 2015, s.135).

2.6. Resimli Çocuk Kitapları

Resimli çocuk kitapları; genellikle bebeklik dönemiyle ilkokul dönemi arasında yer alan çocuklara hitap eden kitaplara denir. Bu kitaplarda görsellik ön plandadır. Yazıdan daha çok görsele yer verilir. Anlatımda bazen yazı da bulunmayabilir. 0-3 yaşa hitap eden, metin bulunmayan, bu yaş grubunun kitapla tanışmasını sağlayan kitaplara “ABC” kitapları denir. Kalın yapraklı, kâğıt dışında daha dayanıklı malzemelerden oluşturulan bu kitaplarda çocuğun çevresinden nesneler, parlak ve canlı resmedilerek sunulur. Bazı ABC kitaplarında tek kelime ve cümleler yer alabilir. Basit konulu resimli çocuk kitapları ise 4-5 yaş için hazırlanan, içerisinde resimlerin yanında kısa metinler bulunan kitaplardır. Bu kitapların konusu hikâye ya da masal niteliği taşır. İlkokula yeni başlayanlar için yazılmış resimli kitaplar da diğer resimli çocuk kitabı kategorisini oluşturmaktadır. Bu kitapların yarısından fazlasını da resimler oluşturmaktadır. Yazılar büyük puntoludur (Yılar & Turan, 2010).

1-7 yaş arasındaki çocukların okuduğu ya da kendisine okunan kitaplar “Resimli kitaplar” adı altında toplanır. Çocuklar için hazırlanan bu kitaplar onların edebiyat alanında karşılaştıkları ilk deneyimleri oluşturmaktadır. Bunun için nitelikli resimli çocuk kitapları çocuğun yaşına, gelişimsel özelliklerine, ilgi ve ihtiyaçlarına hitap edecek şekilde yayımlanmalıdır (Tuğrul ve Feyman’dan aktaran Fırat, 2012).

Resimli kitaplar disiplinler arası bir karaktere sahiptir. Bu tür kitaplar hem sözlerin hem resimlerin bulunduğu heterojen bir yapıya sahiptirler. Her ikisinin sentezlenmesiyle anlam ortaya çıkmaktadır. Bu kitaplarda normal kitaplarda olduğu gibi doğrusal anlam kurma değil; çizgisel, çizgiler arası ve çizgiler ötesi anlam kurma vardır. Çizgisel anlam kurma doğrusaldır, tek tip bir metin ve engelsiz bir anlatım söz konusudur. Çizgiler arası anlam kurma çeşitli kaynakların ve diyalogların kullanılmasıyla farklı anlam kurmalarının olduğu okumadır. Çizgiler ötesi anlam kurma ise bir kaynaktan hareketle farklı noktalara yönelebilmek yani kurulan anlamı farklı yerlerde kullanma işidir (Akyol, 2010, s.134-137).

2.7. Çocuk Kitaplarının Edebiyattaki Yeri

Matbaanın icadıyla edebi türler, tarihsel bir eşiği geçmiş ve bu sanat dalıyla ilgili yeni bir çağ başlamıştır. Artık edebiyat pek çok eve girerek pek çok çocuğun baş ucunda yer almıştır. Küçük yaşlardan itibaren annelerinden, babalarından, dedelerinden ve ninelerinden dinledikleri ninni, masal, hikâye, destan, bilmece, tekerleme vb. türleri yazılı olarak ellerine almaya, resimlerine bakmaya başlamaları kitap ile aralarında kuracakları bağ açısından son

derece önemli bir dönemeç olmuştur. Gelişen ve değişen dünya ile birlikte pek çok sanat dalı da değişime ayak uydurmuştur. Edebiyatta da bu değişim ciddi biçimde hissedilir hale gelmiştir. Hitap ettiği kesim genelde yetişkin olan edebiyat artık bireye çocukluktan başlayarak onun zihinsel, duyuşsal, sosyal yönlerini de içine alarak duygu ve düşüncesini iletme amacı taşımaya başlamıştır.

Başlangıçta çocuklara yönelik olarak basılmış eserlerin sayısının çok az olduğu ya da bu kitleye yönelik basılmış bir eser olmadığı ortadadır. Basılma gayesi çocuğun eğitilmesi olan kitapların dahi çok az olduğu dönemde, çocuklar, tüm yaş gruplarına hitap eden konuları içeren, farklı toplumlarda yer alan, içeriği din öğretme ve dini yayma olan, geleneksel kimlik taşıyan ve öğretici niteliğe sahip eserlerle karşı karşıya bırakılmıştır (Hunt'tan aktaran Veziroğlu, 2009).

Ülkemizde çocuk edebiyatına yönelik çalışmaların tarihi 18. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu alanda ilklerden sayılabilecek Nabi (1642-1712) “Hayriye” adlı eserinde oğlunun başarıya ulaşmasını sağlayacak nasihatlerde bulunmuştur. Tanzimat döneminin bir modası olan Fransız etkisi edebiyat alanında da kendini göstermiş, Fransızca’dan dilimize çeviriler yapılmıştır. Ahmet Mithat, Recaizade Mahmut Ekrem, Şinasi Fransızca’dan manzumeler ve ahlaki öyküler çevirmişlerdir. Ahmet Mithat tarafından yazılmış “Hace-i Evvel” ve “Kıssadan Hisse”yi ilk çocuk kitabı olarak değerlendirenler mevcuttur. 1 Kasım 1928’de gerçekleştirilen Harf İnkılabı ile yazınsal hayatımızda da ciddi değişimler olmuştur. Devrimden önce oluşturulan edebi eserler yeni harflerle tekrar hayatımıza girme fırsatı bulmuştur. Tek parti döneminden sonra oluşturulan eserlerin muhteviyatı topluma yönelmiştir. Bilhassa 1966’dan sonra çocuk kitaplarında kullanılan görsellerin sayısında artış olmuştur. Seksenli yıllara kadar çocuk edebiyatında şiir ve hikâyenin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür (Gönen ve Erdoğan’dan aktaran Veziroğlu, 2009).

Toplumsal, ekonomik, sosyal, eğitim gibi alanlarda yaşanan gelişmeler insanların ilgi ve ihtiyaçlarında da değişimler meydana getirmiştir. Artık insan kabuğunu kırmış, dünya ile bütünleşmiş, çevre duyarlılığına sahip küreselleşmeye bağlı olarak global insan kavramı ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede bireyin önemi artmış ve eğitimi için çok erken yaşlardan başlayarak bir dünya vatandaşı yaratma fikri doğmuştur. Bu yüzden çocuklara yönelik olarak hazırlanan eğitim politikaları geliştirilmiş, genişletilmiş ve en küçük yaş grubunu kapsayacak şekilde eğitim-öğretim materyalleri yaygınlaştırılmıştır.

0-2 yaş çağındaki çocuklara hitap eden kitaplar, onların oyun ihtiyaçlarını karşılayacak oyuncaklara benzerler. Kitaplar sahip oldukları bazı nitelikler ile çocuğun oyun oynamaya, zevk alma; görme, işitme, hissetme aracılığıyla farkına varma ve keşfetme ihtiyacını karşılar. Çocuğun lisan gelişiminin en yoğun ve hızlı olduğu evre 2-4 yaş arasındadır. Çocuğun ilgisini, dikkatini kitapta kullanılan görselin estetik imkanlarıyla çekebilene ve kurguyu çocuğa göre oluşturarak onların dünyasına girmeyi gerçekleştirebilen kitaplar edebiyatın kapılarını da çocuklara aralamaya başlar. 4-6 yaş, dilin tesirli bir biçimde etkileşim aracı olarak kullanılmaya başlandığı bir evredir. Çocuk realitesi ile hayal maceralarının bir arada olduğu bu dönemde pek çok edebi türün çocuğun dünyasında ciddi bir görevi yerine getirir. İlkokul ile birlikte çocuğun edebiyatla münasebeti onun hissetme, işitme, duyumsama becerilerini geliştirir; duygu ve düşünce dünyasını çeşitlendirir. Anadiline karşı bir farkındalık, sevgi ve duyarlılık oluşumuna destek olur (Sever, 2015, s.32-33).

2.8. Engelli Kavramı

Dünya Sağlık Örgütü hastalık sonuçlarına dayanarak engelli bireylerle ilgili tanımlama ve sınıflama yapmıştır.

Yetersizlik: Sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik yapı ve işlevlerdeki eksikliği ve anormalliği ifade eder.

Özürlülük: Bir aktiviteyi normal tarzda veya anormal kabul edilen sınırlar içinde gerçekleştirmedeki kısıtlılık veya yetersizliktir.

Engellilik: “Bir yetersizlik veya özür nedeniyle yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması ve yerine getirilememesi halidir, şeklinde tanımlanmıştır” (Yılmaz, 2004).

Engellilik; yaratılıştan ya da sonradan rastgele bir sebeple fiziksel, zihinsel, toplumsal ve duyuşal istidatlarını farklı ölçülerde kaybedilmesi sebebiyle sosyal yaşama adapte olma ve temel gereksinimlerini karşılamada yetersiz olan; korunma, destek, iyileştirme, danışmanlık görevlerine gereksinimi olan kişi olarak tanımlanabilir (MÜSİAD, 2011). Engellilik kavramı; yetersizlik sebebiyle kişinin yaş, cinslik ve sosyo-kültürel sebeplerden kaynaklanan toplumsal rolünün gereklerini gerçekleştirememesi problemini ifade etmektedir (Özgökçeler, 2012).

BM Dünya Engelliler Raporu'nda toplam nüfusun %15'inin bir nedenden dolayı engellilik ile karşı karşıya olduğunu göstermiştir (Dünya Sağlık Örgütü, 2011). Lakin avantajlı olmayan kümeler içerisinde en büyük çoğunluğa sahip olan engellilere ait toplumsal politikaların belirlenmesi epeyce vakit almıştır (Tokol & Alper, 2011).

İnsan var olduğundan beri engellilik de insanla beraber var olagelmıştır. Engellilik, engelliliğe bakış, çok eski zamanlardan yakın zamana kadar iyi anlaşılamamış; engelliler toplumdan tecrit edilmiş, sürgüne gönderilmiş, toplumun içine sokulmamış ve toplumda geri planda bırakılmışlardır.

İnsana ve insani değerlere verilen önem gün geçtikçe artarak toplumda avantajsız tüm grupları da içine alarak insan merkezli bütüncül bir bakış açısını da beraberinde getirmiştir. Toplumların gelişmişlik seviyelerine göre bu bakış açısının ediniminde zamansal farklılıklar oluşmuştur. Gelişmiş ülkelerde toplumda yok sayılamayacak, görmezden gelinemeyecek kadar büyük bir kitleye sahip olan engellilere yönelik pek çok sosyal politika araçları devreye sokularak, onların toplumla birleşmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Hala gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde bu gruplar yok sayılmaya çalışılmakta, toplumsal yaşam, onların ilgi ve ihtiyaçları yadsınarak dizayn edilmeye çalışılmaktadır.

Ülkemizde engellilere yönelik olarak son yıllarda çok ciddi çalışmalar yapılmasına rağmen hala istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Buna rağmen sosyal devlet anlayışıyla ortaya konan irade, engellilerin topluma entegrasyonunu sağlamakta kararlılık göstermektedir. Örneğin; engelli bireylerin iş hayatına katılımlarının sağlanması için kamu kurum ve kuruluşlarına belli oranda engelli istihdam etme şartı getirilerek, bu gruplara yönelik olumlu gelişmelerin önü açılmaya çalışılmaktadır. Tüm bu ilerlemelere rağmen engelli bir bireyin ikametgahından çıkıp işe, parka, sinemaya, alışveriş merkezine, hastaneye, hatta okula bile giderken türlü zorluklarla karşılaştıkları gerçeği gün gibi ortadadır. Kaldırımında yürürken, karşıdan karşıya geçerken, aracını park ederken, sinema salonuna giderken, parka ulaşmaya çalışırken engelli bireyin engel türüne göre bir önlem/tedbir alınmaması bu bireylerin hayatın içinde yer alabilmelerini güçleştirmektedir.

2.9. Engel Türleri

Kaynağına göre kategorize edildiğinde yaratılıştan gelen engellilik sebepleri içerisinde kalıtsal nedenler, aile içi evlilikler, hamilelik sırasında anne adayının karşılaştığı şoklar, hastalıklar, zararlı ışınlara maruz kalmak, annenin uyuşturucu madde bağımlısı olması,

sağlıklı beslenmemesi gibi nedenler sayılabilmektedir. Bu sebeplerin birçoğunun önlenabilir olduğu, ancak gerekli tedbirlerin alınmaması, konu hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması ve dikkatsizlik gibi nedenlerden dolayı birey, bir engel ile hayatına devam etmek zorunda kalabilmektedir (Koca, 2010, s.5).

Doğum esnasında ve doğumdan sonra görülen engellilik, iyi olmayan ve eksik koşullarda gerçekleştirilen travmalar, hatalı uygulamalar sonucunda görülmektedir. Doğum sonrasında ortaya çıkan sonuçlar arasında ise terör olayları, doğal afetler sonucu ortaya çıkan yıkımlar, sanayi kuruluşlarında meydana gelen kazalar, savaşlar, ev ve iş yeri kazaları gibi sebeplerden oluşan engellilik başat engellilik nedenleri içerisinde (Koca, 2010, s.5).

Farklı nedenler sonucunda oluşan engellilik esas olarak ortopedik engellik, görme engellilik, işitme engellilik, dil ve konuşma engelliliği, zihinsel engellilik, süreğen hastalık, zedelenme-sapma başlıkları altında incelenebilir (MÜSİAD, 2011). TÜİK (2010) verilerine göre engel türlerini; görme engelli, işitme engelli, dil ve konuşma engelli, ortopedik engelli, zihinsel engelli, ruhsal ve duygusal engelli, süreğen hastalık ve çoklu engellilik şeklinde kategorize etmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006)'ne göre ise engelli bireyleri; zihinsel yetersizliği olan, görme yetersizliği olan, işitme yetersizliği olan, ortopedik yetersizliği olan, serabral palsi, dil ve konuşma güçlüğü olan, özel öğrenme güçlüğü olan, duygusal ve davranış bozukluğu olan, süreğen hastalığı olan, otizmlili, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan, birden fazla yetersizliği olan ve üstün yeteneklere sahip bireyler olarak sınıflandırmaktadır.

2.9.1. Ortopedik Engelli

Fizyolojik anatomisinde bir eksiklik, yetersizlik ve yahut kayıp sonucunda ortaya çıkan engelliliktir. El, kol, bacak, parmak ve omurgalarında noksanlık, fazlalık, yokluk, hareket sınırlılığı, yapı bozukluğu, kas zayıflığı, felçliler, serabral palsi, spastikler, spina bifida ve kemik hastalığı olanlar bu grupta yer almaktadır (MÜSİAD, 2011).

2.9.1.1. Serabral Palsi

Bireyin ana rahmine düştüğü andan ölüne kadar herhangi bir zaman diliminde beyinde meydana gelen hasarın neticesinde anatomik yapısında oluşan bozukluklara bağlı motor

becerilerde yaşanan eksikliklerden dolayı desteğe ihtiyacı olan bireyleri kapsayan grup (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2006).

2.9.2. Görme Engelli

Bir ya da iki gözün tamamında veya bir kısmında görme kaybı veyahut bozukluk olan kişidir. Bir araç yardımıyla görme eylemini gerçekleştirenler, renk körlüğü, gece körlüğü (tavuk karası) olanlar bu grupta yer almaktadır (MÜSİAD, 2011).

2.9.3. İşitme Engelli

Duyuma yetisinin bütününe ya da bir kısmını bir veya iki kulağındaki sorundan ötürü yitirmiş kişidir. Duyuma cihazı kullananlar da bu kümeye girmektedir (MÜSİAD, 2011).

2.9.4. Dil ve Konuşma Engelli

Herhangi bir sebeple konuşamayan, konuşurken hızında, akıcılığında, ifadede bozukluk yaşayanlar ve ses bozukluğu olan kişidir. Duyduğu halde konuşamayan, konuşmak için cihaz kullananlar, kekemeler, dil-dudak-çene-damak yapısında bozukluk olanlar bu grupta yer alır (TÜİK, 2010).

2.9.5. Zihinsel Engelli

Farklı seviyelerde zihinsel yetersizliğe sahip kişidir. Zekâ geriliği olanlar, down sendromu, fenilketonüri (zekâ geriliğine yol açmışsa) bu grupta sayılabilir (MÜSİAD, 2011).

2.9.5.1. Down Sendromu

Down sendromu, bireyin fazladan bir kromozoma yani 46 yerine 47 kromozom sayısına sahip olduğu genetik bir bozukluktur. Hastalığın önüne geçilemese de hamilelik sırasında tespit edilmektedir. Bu sendroma sahip bireylerin belli fiziksel benzerlikleri olduğu görülmüştür. Mesela yuvarlak bir yüz, çekik gözler, yayvan bir dil ve ayalarından geçen tek çizgi onların fiziksel ortaklıklarının göstergesidir. Genellikle bu çocuklar ağır büyürler ve akranlarına göre boyları kısa kalır. Zihinsel gelişimlerinde bireysel farklılıklar olmakla beraber pek çoğunda belli dereceye kadar bozukluklar vardır. Down sendromlu çocuklarda

hormon rahatsızlıkları, duyma ve görme aksaklıkları, obezite, nefes problemleri, bağışıklık zayıflıkları, kalp rahatsızlıkları karşılaşılan sağlık sorunları arasında sıralanabilir (Moore-Mallinos, 2011).

2.9.6. Süreğen Hastalık

Bireyin iş yapma sınırlarına ve işlevlerinin önüne set çeken, devamlı bakım ve tedaviye muhtaç hastalardır. Cilt ve deri hastalıkları, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, kanserler bu grupta yer almaktadır (MÜSİAD, 2011).

2.9.7. Zedelenme- Sapma

Kişinin ruhsal, bedensel ve anatomik yapısında, belli bir süre ya da sürekli meydana gelen fonksiyonel bozukluktur. Bacaklarının, kollarının olmayışı, yüz felci, parmakların tutmayışı vb. zedelenmeye örnektir (MÜSİAD, 2011).

2.9.8. Yetersizlik

Zedelenme veya sapma sonucu, insani normlara uygun bir aktivitenin mâni olma ya da kısıtlanması durumuna yetersizlik denmektedir. Kişi zedelenme veya sapma neticesinde yaşamında belirli zorluklarla karşı karşıya kalır. Bu zorlukları aşmada yetersiz kalır. Bacaklarından bir ya da ikisinin olmayışı yürüme veya koşma ile ilgili etkinlikleri gerçekleştirirken yetersizlik yaşanmasına sebep olur (MÜSİAD, 2011).

2.9.9. Çoklu Engellilik

Birden fazla engel türüne sahip olan kişilerin oluşturduğu çoklu gruptur (TÜİK, 2010).

2.9.10. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu

Yaşına ve gelişim seviyesine uygun olmayan dikkat eksikliği, aşırı hareketlilik, hiperaktivite ve dürtüsellik belirtilerini en az iki ortamda ve altı ay süreyle gösteren, bu özelliklere yedi yaşından önce sahip olan kişilerin yer aldığı grup (MEB, 2006).

2.9.11. Duygusal ve Davranış Bozukluğu

Yaşına uygun olmayan sosyal ve kültürel normlardan farklı duygusal tepki ve davranışlar sergileyen kişilerin yer aldığı grup (MEB, 2006).

2.9.12. Otizm

Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılığı erken çocukluk döneminde ortaya çıkan kişilerin yer aldığı grup (MEB, 2006).

2.9.13. Üstün Yetenekli

Zekâ, yaratıcılık, sanat, spor, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda akranlarına göre yüksek düzeylerde performans gösteren bireylerin yer aldığı grup (MEB, 2006).

2.10. Engelli Bireylerin Eğitim Sistemindeki Yeri

Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı temel ilkeleri arasında fırsat ve imkân eşitliği de yer almaktadır. Bu ilke çerçevesinde durumları sebebiyle özel eğitim ihtiyaçları olan çocuk ve gençleri topluma faydalı olacak şekilde yetiştirmek, onlara sıhhatli ve kuvvetli bir kişilik kazandırmak maksadıyla modern ve bilimsel eğitim yöntem ve imkanları göz önünde bulundurularak okul içi ve dışında ihtiyaç duyulan gözetici, kuvvetlendirici, ilerletici ve eğitici tedbirler alınır.

Gerekçesi ne olursa olsun hiçbir engellinin eğitim-öğretim faaliyetlerinden faydalanması engellenemez. Engelli bireyler mahrem durumları ve farklılıkları göz önünde bulundurularak hayatlarını devam ettirdikleri çevrede, bütünleştirilmiş mekanlarda eşitlik dayanağında, yaşam boyu eğitim-öğretim fırsatlarından ayrımcılık olmaksızın faydalandırılır. Eğitim sistemi içerisinde engelli bireylerin her yaş, seviye ve kademede eğitim almasına imkân verecek, kapsayıcı plan ve programlara yer verilir. Özel bir amaç istikametinde hazırlanmış eğitim programlarına değişik sebeplerle yetişememiş ve sonra başlamış engelli bireylerin, bu programlara katılımlarının sağlanması için gerekli önlemler alınır. Engelli bireylerin bütün talim ve terbiye, sosyal ve kültürel gereksinimlerini gidermek üzere, kabartma yazılı, sesli, elektronik kitap; alt yazılı, işaret dili tercümeli ve sesli betimlemeli film ve benzeri materyal temin edilmesine ilişkin gerekli iş ve işlemler Milli Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülür (Resmi Gazete, 2005).

Kişinin eğitsel değerlendirme, tanılama ve yönlendirme ile ilgili işlemleri rehberlik ve araştırma merkezi içerisinde oluşturulan Özel Eğitim Değerlendirme Kurulunca yapılır. Sürecin tüm aşamasında bireyin ailesiyle görüş alışverişi yapılır ve bu süreçte ailenin aktif bir şekilde yer alması sağlanır. Özel Eğitim Değerlendirme Kurulunca böyle bir eğitime gereksinimi olduğu tespit edilen bireyler için bir rapor hazırlanır ve talim planı geliştirilir. Hazırlanan bu planlama her yıl yenilenir. Kurulca özel eğitim gereksinimi olan kişiler alaka, talep, gelişim özellikleri, akademik ders alanlarındaki kapasiteleri ile eğitim gereksinimleri yönünde örgün ve yaygın eğitim kurumlarına yönlendirilmeleri sağlanır (Resmi Gazete, 2005).

Özel eğitim; normların dışındaki ve özel eğitime gereksinimi olan çocuklara sunulan, özel yeteneklilerin yeteneklerini en üst seviyeye çıkarmayı amaçlayan, yetersizliğin engele evrilmesini önleyen, engelli bireyi kendi kendini idare edebilir hale getiren ve topluma katılmasını, hür ve üretici kişiler olmalarını sağlayacak eğitimidir.

Genel eğitimden muhteviyat bakımından ayrılan özel eğitimi farklılaştıran bir diğer husus da içeriğin düzenlenmesidir. Genel eğitimde içerik belirleme normal gelişim gösteren çocuklar için hedeflenen programlarla, özel eğitimde içerik belirleme gereksinimi olan çocuklara göre ihtiyaçlar esas alınarak oluşturulur.

Kaynaştırma usulünün gelişimi izlendiğinde ülkelere göre çeşitli şekillerde ilerleme kaydettiği ve pek çok ülkede gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler neticesinde kabul gördüğü ortadadır. Dar görüş ve çalışmalarla ilk adımını atan kaynaştırma projesi süreç içerisinde çoğu ülkede özel gereksinimli kişiler için mühim bir eğitim paradigmasına evrilmiştir. Alan yazına bakıldığında bu duyarlı uygulama modelinin çeşitli tanımlara sahip olduğu gözlenmektedir (Yazıcıoğlu, 2018). Kaynaştırma; normal eğitim sınıflarında yer alan özel gereksinimli talebelerin eğitimlerinin, özel eğitim katkısıyla beraber yürütülmesi biçiminde tanımlanabilmektedir (Sucuoğlu ve Kargın'dan akratan Yazıcıoğlu, 2018).

Memleketimizde bütünleştirme metoduyla eğitimin, tam zamanlı, yarı zamanlı ve tersine bütünleştirme olmak üzere üç çeşit modelde hayata geçirildiği görülmektedir. Tam zamanlı bütünleştirme metodunda gereksinimi olan öğrencinin kaydı genel eğitim sınıfındadır (MEB, 2006). Öğrenci tüm gün bu sınıfta eğitime katılır ve kaydının bulunduğu okulda uygulanan müfredatı izler (MEB, 2010). Yarı zamanlı bütünleştirme metotları gereksinimi olan öğrencilerin birtakım derslere normal gelişim gösteren akranlarıyla beraber aynı sınıfta olmaları ve etkinliklere beraber iştirakleri sağlanmaktadır (MEB, 2006). Bu modelde özel

eğitime ihtiyaç duyan öğrencinin kaydı genel eğitim sınıfında değil özel eğitim sınıfındadır. Öğrenci tamamlayabileceği derslerde ve sosyal faaliyetlerde normal gelişim gösteren akranlarıyla beraber genel eğitim sınıfında ders görmektedir (MEB, 2010).

Tersine bütünleştirme metodunda normal gelişim gösteren öğrencilerin normal gelişim göstermeyen akranlarının sınıfına sosyalleşmeleri maksadıyla getirilmesidir (Schoger'den aktaran Yazıcıoğlu, 2018).

Son yıllarda rehberlik ve araştırma merkezlerine yönlendirilen, tanılanan ve kaynaştırma raporu alan ğrenci sayısında ciddi artış gözlenmektedir. Kaynaştırma ğrenci sayısındaki artış beraberinde pek çok sorunu da getirmektedir. Bunların başında okulların fiziki alt yapılarının kaynaştırma modeli için uygun olmayışı yer almaktadır. Sınıfların kapasitesi, sınıf içinde bulunan araç-gereçler, sınıfın havalandırması, aydınlatılması, ısıtması vb. durumlar kaynaştırma kapsamında sınıfta eğitim gören öğrencinin eksikliğini ortadan kaldırmak ve kolaylaştırmak için uygun olmayabilmektedir. Kaynaştırma öğrencisinin gereksinimi doğrultusunda okul ve sınıfta gerekli kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılarak eşitlik temelinde her türlü eğitimi alması sağlanmalıdır.

Eğitim sistemimiz içinde engellilerin her seviyede eğitimden yararlanmalarını sağlayacak bütünleştirici planlamalar mevcuttur. Masa başında planlanmasından sahada uygulanmasına kadar devam eden süreçte kişilerin alanla ilgili bilgi, beceri ve tutumları sistemin olumlu bir şekilde işlemesi açısından büyük önem arz etmektedir.

2.11. ocuk Kitaplarında Engelli Birey Kavramı ve Yararları

ocuk kitapları, özel gereksinimi anlama noktasında eğitimciler için çok yararlı bir araçtır (Cuddigan ve Hanson'dan aktaran Kaymaz, 2017). Diğer araştırmacılar da engelliliği konu alan ocuk kitaplarının engelli bireylere karşı olumlu tutum geliştirme konusunda yardımcı olduğunu belirtmektedir. Gönen, Dursun, Topçu Bilir, Tarman ve Nur (2015) engelliliği tüm gerçekliğiyle ve doğru olarak aktaran, çocukların engeli ve engelli bireyi anlamasını sağlayan, engelli kişilere karşı saygı duymalarına destek olacak resimli öyküler olduğunu ifade etmiştir. Ekici (2017) nceki yıllarda 3.sınıf öğrencileriyle yapmış olduğu, engelli bireylere karşı tutumlarının değişimini konu alan araştırmasında, ocuk kitapları okutulmuş ve sonrasında öğrencilerin tutumlarındaki olumlu değişim kaydedilmiştir. Bu kitapları okuyan çocuklar engelli akranları ya da toplumda karşılaştıkları diğer engelli bireylere karşı daha duyarlı, yardımsever, anlayışlı ve olumlu duygulara sahip davranışlar sergilemişlerdir.

Kitaplardaki karakterleri içselleştirip engelli bireylerin duygu dünyalarını anlamaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Altieri, Litvack, Ritchie ve Shore'dan aktaran Kaymaz (2017) da özel gereksinimli kişilere karşı sergilenen olumsuz tutumların çoğunun temelinde bu olumsuz davranışları sergileyen kişilerin özel gereksinim ile tanışıklığının olmaması yatmaktadır.

Türk Çocuk Edebiyatında özel gereksinimli bireylerin çoğunlukla yardım alan pozisyonda aktarıldığını ancak hem yardım alan hem de yardım eden pozisyonda tasvir edilmeleri beklenmektedir (Kaymaz, 2017). Ünal (2011) da incelediği kitaplardan *Garip* adlı romanda, *Garip*'in ailesi tarafından istenmediğini ve uzak bir köyde para karşılığı bırakıldığını ifade etmiştir (s.73). Araştırmacılar tarafından ortaya konan gerçek çocuk kitaplarında engelli kavramına çoğunlukla olumsuz ifadelerle yer verildiğidir. Bu olumsuz ifadelerin engelli bireylere karşı olumlu tavır, tutum, düşünce ve davranışlara dönüştürülebilmesi için çocuk kitaplarında ele alınan engelli kavramına daha çok önem verilmeli ve özenli davranılmalıdır.

2.12. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde ülkemizde ve yurt dışında engellilikle ilgili yapılmış olan araştırmalara yer verilmektedir. Ülkemizde engellilik kavramının ele alındığı çocuk kitaplarıyla ilgili araştırmalar oldukça azdır. Çoğunlukla engelli bireylere karşı gösterilen tutum ve davranışlar ya da engelli bireylerin eğitime ilişkin kitaplarla ilgili araştırmalara rastlanmaktadır.

Özürlüler konusundaki bilgi ve veri eksikliğini gidermek amacıyla Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı iş birliği ile “2002 Türkiye Özürlüler Araştırması” 2002 yılı aralık ayında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, Türkiye’de özürlülerin sayısı, oranı, sosyo-ekonomik sorunları, beklentileri, özürlülük türü, özrün oluş sebebi, bölgesel farklılıkların ölçülmesi ile süregelen hastalığa sahip olma oranlarının ölçülmesi hedeflenmiştir (Özürlüler İdaresi Başkanlığı [ÖZİDA], 2010).

Ünal (2011) araştırmasında 1969-2009 yılları arasında çocuklar için yazılmış ve ulaşılabilen kırk kitaptaki engellilerin nasıl temsil edildiğini ve engelliliğe bakıştaki değişimleri incelemiştir. Engelli bireylerin kendini arkadaşlarından ve dış dünyadan soyutlamış “zavallı sakat” yaklaşımından toplumla bütünleşmiş bir engelli imgesine doğru değişim gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. İncelediği kitaplarda engelli bireyi yaralayanın en çok arkadaşları olduğunu belirtmiştir.

Projenin amacı engelliğin ders kitaplarında ne şekilde, kaç kez, hangi bağlamlarda ele alındığıdır. 2013- 2014 eğitim-öğretim yılında okutulan 1-8. sınıf Türkçe, 1-3.sınıf hayat bilgisi, 4-8.sınıf sosyal bilgiler ders ve öğrenci kitapları, 4-12.sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi, 9.sınıf sağlık bilgisi, ortaöğretim sosyoloji, 8.sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi, ortaöğretim demokrasi ve insan hakları ders kitapları olmak üzere 68 kitap incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen kitaplar rapor yazarları tarafından raporlaştırılmış, söylem analizi yapılmış, engellilik konusundaki temel örüntüler tespit edilmeye çalışılmıştır. Ders kitaplarında engellilik kavramının sadece fiziksel engelliliği içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Kitaplarda kullanılan kalıplardan birinin ise “engellilerin topluma kazandırılması” olduğunu ifade etmişlerdir. Engelli bireylerin topluma kazandırılmasının yardım ve acıma temelli yaklaşımla ele alınması bir diğer sonuç arasında gösterilmiştir. (Çayır & Ergün, 2013).

Gönen vd. (2015) engelli bireyleri içeren resimli çocuk kitaplarını, içerikleri ve içerdikleri engel türü açısından inceleyip analiz etmişlerdir. 30 adet resimli hikâye kitabı araştırma kapsamında incelenmiştir. Bazı olumsuz sonuçlara ulaşılmış ancak engelliliği doğru gösteren ve çocukların engelli bireyleri anlamalarına ve saygı duymalarına yardımcı olacak kitapların var olduğunu aktarmışlardır.

Can vd. (2017) ülkemizde ilköğretimde okutulmakta olan hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve fen ve teknoloji ders kitaplarında yer alan görsellerde ve metinlerde engellilik konusuna ne kadar ve hangi düzeyde yer verildiğini araştırmışlardır. Doküman analizi tekniği kullanarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2011-2012 eğitim- öğretim yılında yayımlanan 12 kitap araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Herhangi bir yetersizliğe sahip bireylerin genellikle çocuk ve bedensel engelli olarak aktarıldığı araştırmanın sonuçlarındandır.

Engelli bireylere yönelik tutumların incelendiği araştırmaya göre, çalışmaya katılan 370 lise öğrencisinin, engelli bireylerin iyi bir ebeveyn olup olmayacakları konusunda kararsız tutumları dışında diğer tüm ifadelerle karşı tutumlarının olumlu olduğu gözlenmiştir. “Eğitim ortamı, çalışma yaşamı, aile yaşamı ve kişisel özellikler alt ölçek” sonuçlarına göre, engelli bireylere yönelik erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla daha olumlu tutum içerisinde oldukları dikkat çekmektedir (Çetintaş, 2017).

Ergün (2017) İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (SEÇBİR), Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) ile Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ortaklığında, Sabancı Vakfı Hibe Programları desteğiyle yürütülen Eğitime Eşit Katılım Projesi kapsamında gerçekleştirilen Ders Kitaplarında

Engellilik Araştırması'nda Milli Eğitim Bakanlığınca 2016-2017 eğitim-öğretim yılında dağıtılan ders kitapları incelenmiş ve raporlaştırılmıştır. Araştırmada hem MEB hem de özel yayınevleri tarafından basılan 37 kitap, kitaplardaki engellilik yaklaşımını ortaya koyma gayesiyle söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Ayrıca 20 tanesi içerik analizi yöntemiyle de incelenmiştir. İçerik analizi yöntemi ile incelenen ve raporlanan 20 ders kitabında toplamda 31 engelli karakter kodlanmıştır. Bu karakterlerin bazıları yazılı metinlerde, bazıları ise görsellerde temsil edilmektedir. Karakterlerin branşa göre dağılımında, yazılı içerikte rastlanan karakterlerin %70'i Türkçe 5-8 ders kitaplarından, görsel içerikte rastlanan karakterlerin %45'i hayat bilgisi ders kitaplarından gelmektedir. Karakterlerin cinsiyete göre dağılımında hem görsel içerik hem de yazılı içerikte erkek karakterlere daha çok yer verildiği görülmektedir. Engellilik türü açısından karakterlerin temsilinde ise, ortopedik engelliliğin en fazla temsil bulan engellilik türü olduğu dikkat çekmektedir.

Kaymaz (2017)'ın araştırmasında 3-8 yaş grubuna hitap eden 61 resimli çocuk kitabı ele alınmış ve içerik analiz formu kullanılarak incelenmiştir. Araştırma sonuçlarından biri özel gereksinimi yapısında bulunduran Türkçe ve çeviri kitapların sayısının az olduğudur. Bir diğer sonucu ise kitaplarda yer verilen özel gereksinimli karakterlerin gerek görsellerde gerek metinlerde nitelikli olarak gösterildiğidir.

Bahar (2018) kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıflarda yer alan öğrencilerin empatik eğilimlerini incelediği betimsel bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın evrenini Kayseri ili, Melikgazi ilçesi bünyesindeki ortaokulların 6, 7 ve 8. sınıfta eğitim gören öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleme kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile seçilmiş sosyo-ekonomik düzeyi farklı beş okulun 6, 7 ve 8. sınıfta eğitim gören 1545 öğrencisinden oluşmuştur. Kız öğrencilerin empatik eğilimleri erkek öğrencilere göre anlamlı bir şekilde fazla çıkmıştır. 6 ve 7.sınıf öğrencilerinin 8.sınıf öğrencilerinden empatik eğilimlerinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2007-2017 yıllarını kapsayan 4-8 yaş grubuna uygun olduğu düşünülen 96 Türkçe, 32 İngilizce, 32 Fransızca resimli öykü kitabı incelenmiş, betimsel tarama yöntemi kullanılmış, erişilen resimli öykü kitaplarının incelenmesine yönelik doküman analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonunda incelenen kitaplarda farklı sağlık konularına yer verildiği ancak “kanser, diyabet, epilepsi” gibi sağlık konusunu içeren sınırlı sayıda yayın olduğu görülmüştür (Szeremy, 2018).

Ayala (1999) araştırmasında engelli karakterleri betimleyen 59 kitabı, eğitim ve toplumsal yaşayışı ne ölçüde yansıttığını belirlemek amacıyla incelemiştir. Sonuç olarak bünyesinde engelli karakterlere yer veren ve yayınlanan kitapların sayısında artış olduğunu ifade etmiştir. Okullardaki kültürel ve dilsel çeşitliliği kapsayabilen, engelli karakterlere yer veren kitapların oldukça sınırlı olduğu bir diğer sonuçtur.

Taub ve Fanflik (2000) 1996-1998 yılları arasında yayımlanan 25 ders kitabının içerik analizini “engellilerin metinsel temsili ve resimsel tasviri” açısından incelemiştir. Engelliliğin yalnızca belirli bölümlerde ele alınmamasını, engelli karakterleri temsil eden görsellerle metinlerin birleştirilmesini, görsellerin altlarında “sakat, kör” gibi sözcüklerin kullanılmamasını, engelli bireylerin ayrımcılık kurbanı olarak resmedilememesini önermişlerdir.

1975 yılından sonra Amerika Birleşik Devletleri’nde yayınlanmış sanatsal ve edebi değeri olan roman ve 62 resimli çocuk kitabını incelemiştir. Engelli konusunun çocuk edebiyatında nasıl ortaya çıktığını ve engelli bireylerin toplumsal yaşamda nasıl önemli bir rol oynadıklarını göstermeye çalışmıştır (Young, 2005).

Yapılan araştırmalar analiz edildiğinde bir kısım araştırmacının engelliliğin ders kitaplarında yer alması, resimlenmesi konuları üzerine yoğunlaştığı bir kısım araştırmacının ise edebi türler üzerine çalıştığı görülmektedir. Araştırmalarda ders kitaplarında resmedilen engellilerin genelde bedensel engelleri yönünden araştırmaya konu oldukları ancak diğer engel türleri açısından incelenemediği anlaşılmaktadır. Araştırmalarda engellilik kavramı genel olarak ifade edilir iken çocuk engelli kavramına yeterince değinilmemiştir. Engelli çocuk karakter muhtaç, yardıma ihtiyacı olan kişi olarak ifade edilmiş; engelli bir çocuğun bulunduğu grupta lider, örnek, kahraman olabileceği ihmal edilmiştir. Topluma yol gösterecek olan üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının son yıllarda engellilikle ilgili yapmış oldukları araştırma-geliştirme çalışmaları ümit vericidir. Bu çalışmaların kapsamı ve içeriği gelişerek devam etmelidir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu kısımda araştırma modeli, araştırmanın çalışma materyalleri, verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve belge inceleme gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin tercih edildiği, algıların ve olayların doğal ortamında gerçekçi bir şekilde ortaya konması için nitel bir ilerleyen takip edildiği araştırmadır (Yıldırım & Şimşek, 2004).

Nitel araştırmada doğrudan gözlem ve görüşmenin mümkün olmadığı şartlarda veya hedeflenen araştırmanın anlam ve değer bakımından onaylanabilirliğini artırmak amacıyla görüşme ve gözlemin yanında, üzerinde çalışılan araştırma konusuyla ilgili yazılı, görsel araç-gereç ve malzemeler de araştırmaya eklenebilir. Doküman incelemesi göstermektedir ki; nitel yöntemlerin tercih edildiği durumlarda ekstra veri kaynağı olarak fayda sağlayabileceği gibi yalnız bir araştırma yöntemi olarak da kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2004). Betimsel analiz yöntemi; analiz için gereken çerçevenin oluşturulması, çerçeveye uygun olarak verilerin işlenmesi, elde edilen bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması basamaklarından oluşmaktadır (Kerpiç, 2011).

Engelli bireyleri konu alan bu çalışmada veriler doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bilgiler ise betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir.

3.2. Çalışma Materyalleri

Bu araştırmanın yapılması için gerekli olan veriler, çalışmanın içeriğine uygun olarak Ek 2’de belirtilen engellilik konulu çocuk kitaplarından elde edilmiştir.

Ek 1’de yer alan kitapların belirlenmesi için 6 aylık bir süre ayrılmıştır. Bu süreçte alanında uzman kişilerden, akademisyenlerden ve öğretmenlerden 2010-2019 yılları arasında yayımlanmış, engelliliği konu alan ilköğretim düzeyi çocuk kitapları hakkında bilgi toplanmıştır.

Alanında uzman kişiler ve öğretmenlerden gelen bilgilerle birlikte, araştırmacı tarafından İzmir ve Ankara’da ulaşılabilen sahaflar ve kitabevleri incelenmiş, kitaplar temin edilmiştir. Ayrıca kriterlere uygun kitaplara ulaşabilmek için kitapçılarla gerek yüz yüze gerekse telefonla görüşmeler yapılmıştır.

Google ve Explorer arama motorları üzerinden “çocuk kitapları”, “engelli birey”, “gereksinim”, “özür”, çocuk edebiyatı”, “otizm”, “kanser”, “down sendromu”, “davranış bozukluğu”, engelliliği konu alan çocuk kitapları, özel gereksinimli çocuk kitapları, davranış bozukluğunu anlatan çocuk kitapları, bireysel farklılıkları konu alan çocuk kitapları gibi kelimelerle araştırma yapılarak kitap listesi oluşturulmuştur.

Dijital platformlarda, ticari maksatlı kitap satış sitelerinde belirli filtreler oluşturularak engel, engellilik, özürlülük, gereksinim, çocuk kitabı ve benzer konular araştırılarak ilgili yazılı materyaller temin edilmiştir. Engellilik, çocuk kitaplarında engellilik, engelliğe bakış konulu makale, tez ve araştırma-inceleme yazıları taranmıştır. Yukarıda ifade edilen şekillerle ulaşılan yaklaşık 70 kitap sahaf, yayınevi, online kitap satış sitelerinden alınmıştır. Bu kitaplar araştırmacı tarafından okunmuş ve incelenmiş, danışmanın onayıyla gereken ölçütleri (tema ve yaş uygunluğu) taşımayan kitaplar elenmiş, kitap sayısı 26’ya düşürülmüştür.

3.3. Verilerin Analizi

Araştırmanın doküman incelemesi yoluyla toplanan verileri betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz yöntemiyle toplanan veriler daha önceden tespit edilen temalara göre kısaca özetlenir ve yorumlanır. Araştırma sorularının işaret ettiği temalara göre veriler bir araya getirilebileceği gibi görüşme ve gözlem süreçlerinde yer alan boyutlar ya da eleştiriler dikkate alınarak da sunulabilir (Yıldırım & Şimşek, 2004).

Betimsel analiz yönteminde bulgular sınıflandırılmış ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya aktarılır, doğrudan alıntılara genellikle yer verilir. Bu maksatla toplanan veriler, mantıksal bir çerçeve içinde ve karmaşık olmayan bir şekilde betimlenir. Bu betimlemeler açıklanır, sebep-sonuç ilişkileri detaylandırılır ve birtakım sonuçlara varılır (Yıldırım & Şimşek, 2004).

Yıldırım ve Şimşek (2004)'e göre betimsel analiz dört basamaktan oluşmaktadır.

1. Betimsel analiz için çerçeve oluşturmak: Araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve/veya gözlemlerde yer alan boyutlardan yola çıkarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. Öncesinde tespit edilmiş bir kavramsal çerçeve mevcut değilse bu analiz yöntemini kullanmak zordur. Kavramsal çerçevenin olmadığı durumlarda tespit edilecek temalar bilgi kaybına ve hatalı veri düzenlenmesine sebep olabilir (Yıldırım & Şimşek, 2004).

Bu araştırmanın çerçevesi çocuk kitaplarında engelliler ve sorunları konusu olarak belirlenmiştir. Daha sonra veriler, araştırmanın alt amaçları doğrultusunda engel türleri, engelli bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunlar, sorun çözme şekilleri, kitaplarda kullanılan dil, karakterler, olay örgüsü, yazarın bakış açısı, zaman-mekân, tema, plan gibi kategoriler belirlenmiş ve kitapların belirlenen kategoriler çerçevesinde sistematik bir şekilde incelenmesini sağlayan analiz formu oluşturulmuştur.

2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Bu basamakta daha önceden meydana getirilen çerçeveye göre elde edilen veriler okunur ve bir araya getirilir. Bu aşamada verilerin tanımlama amacıyla seçilmesi, anlamlı ve mantıklı bir şekilde organizasyonu söz konusudur. Oluşturulan çerçeveye göre veriler dışarıda bırakılabilir ya da bazı veriler değerli olmayabilir. Yine bu aşamada, sonuçlar ortaya konulurken kullanılacak doğrudan alıntılar da belirlenir (Yıldırım & Şimşek, 2004).

Araştırmada kullanılan kitaplar doküman incelemesi metoduyla incelenmiş, araştırma soruları doğrultusunda veriler belirlenmiştir. İlk basamakta oluşturulan çerçeve ve daha sonraki basamakta kullanılan kategoriler göz önünde bulundurularak doküman incelemesiyle ulaşılan veriler okunup anlaşılır ve düzenli hale getirilmiştir. İncelemesi yapılan kitaplar sırasıyla engel türleri, günlük aktiviteleri, engelli bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunlarla nasıl başa çıktıkları, kullanılan dil, karakterler, olay örgüsü, yazarın bakış açısı, zaman-mekân, tema, plan bakımından incelenmiş ve veriler de sıralamaya uygun olarak kaydedilmiştir.

3. Bulguların tanımlanması: Son basamakta bir araya getirilen veriler anlamlandırılır ve gerek görülen yerlerde doğrudan alıntılar ile desteklenir. Bu basamakta verilerin rahat okunabilir ve anlaşılır bir sadelik ile tanımlanmasına, gereksiz tekrarlardan uzak durulmasına dikkat edilmelidir (Yıldırım & Şimşek, 2004). Bu aşamada araştırma bulguları amaca uygun sorularla desteklenmiş ve gerek görülen yerlerde doğrudan alıntılar yapılarak tanımların anlaşılabilirliği artırılmıştır.

4. Bulguların yorumlanması: Tarifî yapılan bulguların açıklaması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması bu basamakta yapılır. Bulgular arasındaki sebep-sonuç bağlantılarının ifade edilmesi ve ihtiyaç duyulursa çeşitli olgular arasında karşılaştırmalar yapılması, ortaya konulan yorumun daha kaliteli olmasına etki eder (Yıldırım & Şimşek, 2004).

Temur tarafından 2018 yılında geliştirilen “Kitap Analiz Formu”, alan uzmanı akademisyenlerin görüşleri de alınarak bu çalışma doğrultusunda uyarlanmıştır. Ek 3’te yer verilen “Kitap Analiz Formu”nda bulunan bilgiler araştırmanın alt amaçları ile ilişkilendirilerek “Bulgular ve Yorum” bölümüne geçilmiştir. Bu bölümde elde edilen veriler ifade edilmiş, yorumlanmış ve kitaplarla ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde incelemeye dahil edilen çocuk kitaplarındaki engelli karakterlerin engel türlerine ilişkin bulgular, günlük aktivitelerine ilişkin bulgular, günlük hayatta karşılaştıkları sorunları nasıl aştıklarına dair bulgular ve çocuk kitaplarının içerik özelliklerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İncelenen çocuk kitaplarından cümleler aktararak birtakım bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan bulgular alt başlıklar halinde yorumlanıp değerlendirilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen kitaplar aşağıda yer verilen araştırma soruları doğrultusunda incelenmiştir.

- 1) Çocuk kitaplarında ne tür engeller yer almaktadır?
- 2) Engelli karakterlerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
- 3) Engelli karakterler günlük hayatta karşılaştıkları sorunları nasıl aşıyorlar?
- 4) Çocuk kitaplarında engellilere yönelik dilin kullanımı nasıldır?
- 5) Çocuk kitaplarında engelli karakterlerin özellikleri nelerdir?
- 6) Çocuk kitaplarında kurgu-olay örgüsü özellikleri nelerdir?
- 7) Yazarın bakış açısı nasıldır?
- 8) Olayın geçtiği zaman-mekan özellikleri nelerdir?
- 9) Çocuk kitaplarında ele alınan tema özellikleri nelerdir?
- 10) Planlama özellikleri nelerdir?

Aşağıda yer verilen tablolarda uzun kitap isimleri tercih edilmeyip kodlama isimleri kullanılmıştır. Kodlama isimler listesi Ek-2’de mevcuttur. Kitap kod isimlerinin sıralanışı kitapların temin ediliş zamanına göre belirlenmiş ve K-1’den K-26’ya kadar adlandırılmıştır.

4.1. Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu başlık altında engelli karakterleri konu alan çocuk kitaplarında ne tür engellerin yer aldığına dair bulgulara yer verilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006)’ne göre engelli bireyleri zihinsel yetersizliği olan, görme yetersizliği olan, işitme yetersizliği olan, ortopedik yetersizliği olan, serabral palsili, dil ve konuşma güçlüğü olan, özel öğrenme güçlüğü olan, duygusal ve davranış bozukluğu olan, süregen hastalığı olan, otizmlili, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan, birden fazla yetersizliği olan ve üstün yeteneklere sahip bireyler olarak sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmalar göz önünde bulundurularak kitaplardaki engel türleri ortaya konmuştur.

Araştırmada incelenen, engelli karakterleri konu alan 26 çocuk kitabından 12 tanesinde tek bir engel türüne yer verilmiş iken; 14 tanesinde birden çok engel türüne rastlanmıştır. K-1, K-2, K-3, K-4, K-7, K-9, K-11, K-13, K-16, K-20, K-22 koduyla isimlendirilen kitaplarda tek bir engel türüne; K-5, K-6, K-8, K-10, K-12, K-14, K-15, K-17, K-18, K-19, K-21, K-23, K-24, K-25, K-26 kodlu kitaplarda birden fazla engel türüne yer verilmiştir.

Engel türlerini doğuştan var olan ve sonradan ortaya çıkan engel olmak üzere ikiye ayırdığımızda incelenen kitaplardan K-1, K-12, K-15, K-19, K-20, K-21, K-22, K-23, K-24, K-25, K-26 kodlu kitaplarda engelin sonradan bir kaza ya da hastalık sonucu ortaya çıktığı; K-2, K-3, K-4, K-6, K-9, K-10, K-11, K-13, K-14, K-16, K-18 kodlu kitaplarda engelin doğuştan var olduğu, K-5, K-7, K-8, K-17 kodlu kitaplarda ise engelin hem doğuştan hem de sonradan ortaya çıktığı belirlenmiştir. Kitaplarda yer alan engel türlerine ilişkin ifadeler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

Çocuk Kitaplarında Yer Alan Engel Türlerine İlişkin İfadeler

KOD	ENGEL TÜRÜ	S.NO	CÜMLE
K-1	Duygusal ve davranış bozukluğu	19	“İşte Tourette sendromunda da durum böyledir” dedi doktor.
K-2	Otizm	26	Raquel otizmlili.

K-3	İşitme yetersizliği	25	Şey.. Maçta sana seslenmek yerine...İşaretler yapmalıydım Ali, ama o kadar çok kazanmak istiyordum ki duymadığını unuttum.
K-4	Ortopedik yetersizlik	7	Bunu duyan işçi arılar gerçekten üzüldüler çünkü Mu'nun kanatları yoktu.
K-5	Ortopedik yetersizlik	29	Melek altı yaşına geldiğinde hala yürüyemiyordu.
K-5	Zihinsel yetersizlik	66	Çocuğun bir trafik kazası geçirdiğini, o kazadan sonra belleğini yitirdiğini, adını, adresini, ailesini unuttuğunu; üzerinden kimlik de çıkmadığı için kimin nesi olduğunun saptanamadığını öğrenmiş; duydukları, yüreğini boydan boya bir cam kırığıyla çizmişti sanki.
K-5	Süreğen hastalık	117	Bilgin arkadaşımız bir süreden beri tedavi görüyor. Bu tedavi nedeniyle ne yazık ki, saçları döküldü! Maskeyle yaşamak durumunda.
K-6	Görme yetersizliği	13	Her defasında aynı şey oluyormuş, hiç görmediği yuvasına, hiç görmediği arkadaşlarıyla rengini bilmediği sarı buğday tanelerini taşır durmuş.
K-6	Ortopedik yetersizlik	30	Uçabilseydim keşke. (Kananın teki olmayan kuşun sözleri)
K-7	Görme yetersizliği	11	O kendisini şimdiye kadar hiç görmemiş biriymi.
K-8	Ortopedik yetersizlik	11	Sağ kolum olmadan doğdum ve doktorlar bana üç yaşındayken yapay bir kol taktılar.
K-9	Ortopedik yetersizlik	9	Küçükken bir kulağım diğerinden kısa olduğu için zor zamanlar geçirdim.
K-10	Süreğen hastalık	23	“Ben ağ yapmasını bilmiyorum” dedi burnunu çekerek. (Örümceğin sözleri)
K-10	Ortopedik yetersizlik	25	“Üzülme, benim de kanatlarım yok, o yüzden uçamıyorum.” (Kanatları olmayan bir arının sözleri)
K-11	Süreğen hastalık	13	“Bu yavrunun adı Ağcan ama Ağ örmeyi bilmez daha...” (Örümceğin engelini anlatan ifade)
K-12	Görme yetersizliği	15	“Aynı zamanda buna ‘tembel göz’ de deriz, anladınız mı? Diye sürdürdü sözlerini doktor.

K-12	Süreğen hastalık	19	Birincisi Janika'nın bebeklikten başlayan ve zaman içinde kötüleşmiş astım denilen bir hastalığı vardı.
K-13	Duygusal ve davranış bozukluğu	14	Juliet'e dönerek, "Bizimle hangi duygunu paylaşacaksın bakalım, Bayan Kaşıntılı Endişe?"
K-14	Zihinsel yetersizlik	10	Şık giyimli doktor, gösterişli ofisinde, "Bay ve Bayan Corbin," dedi, "burada ciddi bir zekâ geriliği durumundan bahsediyoruz. Çocuğunuz zihinsel engelli olduğu için rehabilitasyon çabaları boşuna olacaktır."
K-15	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	9	Felix daima selam verirdi, sonuçta terbiyeli bir çocuktu; tamam, son zamanlarda biraz içine kapanmıştı, ama o güne dek daima selam vermişti! Oysa bu defa komşusunu fark etmemişti bile, gözü hiçbir şeyi, en azından bu dünyaya ait herhangi bir şeyi görmemişti.
K-15	Zihinsel yetersizlik	30	"Dönemsel hafıza kaybı," dedi Nisse. "Böyle bir şey ne kadar sürer? Durumdan duruma değişir mi?"
K-15	Zihinsel yetersizlik	64	"Tat alma bozukluğu...yoksa bu şu ana kadar fark edilmeyen bir beyin hasarı mıydı?"
K-15	Zihinsel yetersizlik	87	Şu sizin zihinsel özürü oğlunuzun bir türlü hatırlamak istemediği şey ne?
K-15	Zihinsel yetersizlik	101	"Kimsenin geleceği falan yok. Sınıfla bu konuyu konuştum. Farklı'nın psikoloğuna göre isim değişikliği, yalnızca, hafıza kaybı sonrasında yaşanan benlik arayışının geçici bir ifadesi."
K-15	Zihinsel yetersizlik	101	Felix insanlara şu ya da bu renk olduklarını söylüyor. Tıpkı milletin aulasını hissedebildiklerini söyleyen şu ezoteri meraklıları gibi.
K-16	Otizmlili	12	Kardeşim yarı otistik. Farklı çocuk yani.
K-16	Görme yetersizliği	36	Fidan, sınıf arkadaşım Tülay'ın kardeşi. İki gözü de çok az görüyor.
K-16	Ortopedik yetersizlik	73	İki bacağımda da çatlak varmış! Alçıdan iki kütük şimdi bacaklarım.
K-16	Süreğen hastalık	152	"Yok, yok, hayır...Karışık, ama kısaca anlatayım: Benim dünyaya geliş nedenim, ağbim. Daha doğrusu onun

			hastalığı... Üç yaşındayken, milyonda bir rastlanan bir kan hastalığına yakalanmış.
K-17	Ortopedik yetersizlik	27	Cuma günü, okul gezisine bir otobüs öğrenci ile birlikte çıkıyoruz. Sonra şehrin çıkışından aldığımız tekerlekli sandalyeli bir öğrenci otobüse binmeye çalışıyor.
K-17	Birden fazla yetersizliği olan	36	Kızımı sağlıklı sanıyordum. Engelliymiş! Kızım Handan konuşamıyor ve yürüyemiyordu.
K-17	Ortopedik yetersizlik	45	Üçüncü çocuğum da engelliydi ve o da hiç yürüyemedi.
K-17	Süreğen hastalık	79	Bir dizi tahlil ve farklı doktordan sonra anladık ki, kayınbabam kanserdi.
K-17	Süreğen hastalık	93	-Sözlerinizde tamamen haklısınız. Karımdan sonra bende de Alzheimer hastalığı başladı.
K-17	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	143	Üstelik, eşimin kontrol hastalığı artmıştı. Ahmet bütün gün, yatağında elindeki cep telefonu birileriyle mesajlaşıyor. Duyduğu sesleri tahmin ederek içerideki bizlere talimatlar yağıdırıyordu.
K-17	Süreğen hastalık	168	Bir hafta sonra gittiğim hastanede ise beynimde bir kitle olduğunu öğrendim. Dünya başıma yıkılmıştı.
K-18	Otizmli	17	Ellerim yumruk haline sıkılıyor. Bazen David’in uzun bir komadan uyanan biri gibi, bir sabah otizmsiz uyanmasını ve “Ya Catherine, ben neredeydim?” demesini sağlayacak bir hap icat edilmesini diliyorum.
K-18	Birden fazla rahatsızlığı olan	28	Tekerlekli sandalyesinde bir tepsi ve tepsinin içinde bir iletişim kitabı var. Jason konuşamıyor ama bir şey içmek ya da tuvalete gitmek istediğinde ya da bir şeye kızdığında annesine söylemek için sayfaları çevirip kartlara dokunuyor.
K-19	Ortopedik yetersizlik	14	Sonunda doktor diyeceğini dedi: “Bel fıtığını yabana atma hanım! Hem madem kızın da öyleymiş. Sen de felç olur kalırsın bak, ona göre!”
K-19	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	16	‘Olan hep sana oluyor be, armut kafa!’ dediğini duyuyorum. Hep böyle oluyor! Son noktayı illa ki, sürekli beynimi yiyen o ses koyuyor.
K-19	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	34	Ne yapmaya çalışıyor bu çocuk? Hayatta en tahammül edemediğim şey, insanlara iftira atılması. Üstelik bana!

K-19	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	53	Bir insanın başka bir insana acımasızca davranmasını, hele vurmasını anlayamıyorum. Bir insanın çocuğunun ya da kardeşinin bile isteyerek canını yakması için nasıl bir nedeni olabilir, hiç bilmiyorum.
K-19	Süreğen hastalık	117	Sekizinci sınıfın yarıyıl tatili öncesinde, deli gibi sınava çalıştığımız günlerde sarılığa yakalandı.
K-19	İşitme yetersizliği olan	146	Hep aynı kulağına vurdu. Çok ağrı çekti çok ovundu kız. ‘Kulağım duymuyor,’ diyor şimdi de...Ah sağır ettiler kızını...
K-19	Ortopedik yetersizlik	166	Ablam yine hepimizi şaşırttı. Onu arabasına oturtmak için kucakladığımda, tüm bedeni zangır zangır titriyordu.
K-20	Süreğen hastalık	26	Doktor, “Senin kanında bazı tembel, görevini yapmayan hücreler var. Bu yüzden kendini yorgun ve hasta hissediyorsun. Yaraların çabuk iyileşmiyor ve kanamalar uzun sürebiliyor. Biz doktorlar buna lösemi diyoruz.” dedi.
K-21	Görme yetersizliği olan	11	Tek üzüntüleri Barış’ın görme problemiydi.
K-21	Ortopedik yetersizlik	66	Ta ki yürümeye başladığım zamana kadar. İşte o zaman bir ayağımın diğerinden iki santim kısa olduğunu fark etmişler.
K-22	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	19	Kerem dondurmasını elinde evirdi çevirdi. “Keşke bu kadar endişelenmesem.”
K-22	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	20	Doktor gülümsedi. “Hayır, tabii ki değilsin. Sende OKB, yani obsesif kompulsif bozukluk olduğunu düşünüyorum Kerem.”
K-23	Görme yetersizliği olan	10	Gözümdeki sise benzeyen bulanıklığa Stargardt hastalığı deniyor.
K-23	Ortopedik yetersizlik	106	Bugün o da bizimle birlikte geziye geliyor ama beşinci sınıfa giden ve tekerlekli sandalyede oturan Oscar’la ilgileneceği için benimle ilgilenemeyecek.
K-24	Süreğen hastalık	14	Aslında, evdeki herkesin endişelenmesine neden olan bir hastalık! Kanser mi? Eee evet.

K-24	Süreğen hastalık	19	Geçen sene, annem meme kanseri oldu.
K-24	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	38	Buna depresyon deniyor ve bu onun hatası değil.
K-24	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	41	Bazı insanlar çok sık ve fazla miktarda alkol tüketirler. Buna aşırı alkol kullanımı denir.
K-24	Süreğen hastalık	42	Aids hala tam olarak iyileşme sağlanamayan ama asıl korunabileceğimizi bildiğimiz, doktorların giderek daha iyi tanıyıp tedavi ettikleri ağır bir hastalıktır.
K-24	Süreğen hastalık	45	Adı her zaman korkuyla anılan kanser hastalığının kötü bir ünü olsa da tıp bu konuda sürekli yeni ilerlemeler kaydetmektedir.
K-25	Dil ve konuşma güçlüğü olan	46	“Rahat bırak onu” “Ama konuşmuyor,” dedi annem. “Zaman ver ona.”
K-25	Duygusal ve davranış bozukluğu olan	59	“Bir şeyler yapmam lazım,” dedi annem. “Bu odada tıklıp kaldım, sürekli kafamda kuruyorum...”
K-26	Görme yetersizliği	8	“Gözlerim! Gözlerime ne oldu?”
K-26	Görme yetersizliği	13	O an, sarışın hemşire Will’i hiçbir zaman göremeyeceğini acımasız bir netlikte anlamıştı. Annesiyle babasını, Annemiek’i, okulu, arkadaşlarını da göremeyecekti.
K-26	Görme yetersizliği	14	“İki gözün de o kadar ağır yara almış ki büyük olasılıkla bir daha göremeyeceksin.”
K-26	Ortopedik yetersizlik	30	“Merhaba, ben Gerrit, yanındaki yatak benim. Çapa zinciri iki bacağımı da kırdığı için buradayım.”
K-26	Süreğen hastalık	31	“Adamın lojiden çok çışı var; böbrekleri sorunlu, günde en az altı kez ördek istiyor.

Yukarıdaki tablodan incelenen kitaplarda, engel türlerine göre 11 tane duygusal ve davranış bozukluğu, 14 tane ortopedik yetersizlik, 14 tane süreğen hastalık, 7 tane görme yetersizliği, 2 tane işitme yetersizliği, 3 otizmli, 2 tane birden fazla rahatsızlığı olan, 3 tane zihinsel yetersizlik, 1 tane de dil ve konuşma bozukluğu yaşayan karakter/karakterler tespit edilmiştir.

Kitaplarda en çok rastlanan engel türleri ortopedik yetersizlik ve süreğen hastalıktır. Bu engellerden sonra en sık karşılaşılan engel türü ise; duygusal ve davranış bozukluğu ile görme yetersizliğidir. İşitme yetersizliği, dil ve konuşma bozukluğu, zihinsel yetersizlik, birden çok rahatsızlığı olan ve otizm gibi engel türlerine yeteri kadar yer verilmediği görülmüştür. Ancak serabral palsi, özel öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, üstün yetenekli engel türlerine incelenen kitaplarda hiç rastlanmamıştır.

Özellikle son yıllarda yaşanan gelişmelere bağlı olarak dikkat eksikliği ve hiperaktivite, özel öğrenme güçlüğü tanılarının ciddi bir şekilde arttığı bilinmesine rağmen bu tür engellerin kitaplarda yer almaması pek çok açıdan eksiklik yaratmaktadır. Eğitimcilerin özellikle bu alanda duyarlı olması gerekmektedir.

Çocuk okuyucuların farklı engel türlerini içeren kitaplara ulaşmaları; onların toplumda yer alan çok sayıda engel ve engelli bireyle ilgili bilgi sahibi olmalarını, empati kurmalarını, farkındalık oluşturmalarını ve engelli karakterlerle ikili ilişkilerde olumlu tutum ve davranışları geliştirmelerini sağlayacaktır.

K-14 ve K-16 kodlu kitaplarda yer alan bazı engel türlerinin dolaylı olarak anlatıldığı çıkarımına ulaşmak mümkündür. K-14 kodlu Petey adlı kitapta akıl hastanesindeki hastaların engelleri dolaylı olarak ifade edilmiştir. İfade ediliş biçimi aşağıdaki gibidir.

Zihinsel engelli olduğu tahmin edilen karakterin anlatımı: *Bir diğer çocuğun başı, bir basket topundan daha büyüktü.* Duygusal ve davranış bozukluğu olduğu tahmin edilen karakterlerin anlatımı: *Ne var ki birkaçı, karyolalarının parmaklıklarını hırçınca tekmeliyor ve sarsıyordu.* K-16 koduyla adlandırılmış Gökkuşáğı Yazı kitabında (Göz kontrolüne giden teyze -yeğen konuşması)

Biri yanağımdan makas almıştı.

Sinirle döndüm.

Teyzem!

“Gözlük almaya gideceğiz buradan”, diye mırıldanıyordu. Cümlesinden teyzenin görmeyele ilgili bir sorun yaşadığı dolaylı olarak anlatılmıştır.

4.2. Araştırmanın İkinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu başlık altında incelenen çocuk kitaplarında yer alan engelli karakterlerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunların neler olduğuna ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Kitaplarda rastlanan sorunlara dair ifadeler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2

Engelli Bireylerin Günlük Hayatta Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin İfadeler

KOD	SORUN	S.NO	CÜMLE
K-1	Uyumsuzluk	22	Kağan, “Burada köpek yok.” dedi demesine ama görevli yanından ayrıldığı gibi yeniden havladı.
K-2	Korku	9	Otizm yüzünden okuldan korkmasını hiç istemiyorum.
K-2	İletişim sorunu	11	Jack’in yerine ben konuşuyorum.
K-2	Kaybolma	24	Bir dükkâna girdiğinde Justin genellikle dolaşırken kaybolur.
K-3	Algılayamama	20	Ne yapılması gerektiğini tam olarak anlamamıştım.
K-4	Kabul görmeme	7	Kanatları olmayan işçi arı kovandan atılsın.
K-5	Eğitim ortamından mahrumiyet	30	Olgun Bey, dizüstü sürünecek ölçüde engelli bir çocuğun normal çocuklarla aynı okula alınacağına inanmadığı halde, Safura Hanım’ı da yanına katarak, yakınlardaki kendi okulunun müdürüne başvurdu.
K-5	Kabul görmeme	117	Buna karşın, zaman zaman onun saçsız oluşuyla alay eden arkadaşlarınız var; biliyorum bunu! Bilgin teneffüslerde aranıza katılmıyor, sizinle oynamıyor, alay edilme korkusuyla...
K-6	Acınma	30	Ona uçamadığını söyleyip yardımcı olmak istediklerini açıkça belirtip onu incitmek istemiyorlardı.
K-7	Dersi, konuyu takip ederken zorlanma	89	Tableti yanındaydı gerçi, isterse not alabilirdi. (Görme engelli karakterin ders esnasında not almak için tableti kullanmak zorunda olmasını anlatan ifade)
K-8	Ulaşım	34	Can burada olsa tekerlekli sandalyesiyle araba ile duvarın arasından geçemezdi.
K-9	Yalnızlık	8	Kısakulak, küçük bir tavşan olduğu yıllardan bu yana yalnızdı.

K-10	Kendi dünyasına hapsolma	7	“Çok önemli. Başarırsak Mu ilk defa uçacak ve dışarıyı görecek” dedi kraliçe.
K-11	Kabul görmeme	16	“Bir faydası olmazsa buradan gider, anlaşıldı mı?”
K-12	Kabul görmeme	24	Arkasına dönmeye cesaret edemiyordu ya, bir dolu bakışın tam ense kökünde toplandığını hissediyordu.
K-13	Dışa vurum	9	Juliet sinirlendiği zamanlarda beliren sinir kaşıntılarından birine tutulmuştu.
K-14	Tepkisizlik	11	“Çocuğunuzun duyuları hiçbir şeye tepki vermiyor.”
K-15	Dengesizlik	11	Kazadan sonra zaman ve dünya bir süreliğine dengesini yitirdi.
K-15	Uyumsuzluk	25	“Bu türden, belli bir dönemi kapsayan hafıza kayıpları alışılmadık değil ve kısa sürede geçebilir. Felix’in çok yakında normal yaşamına dönmesini bekliyoruz.”
K-15	Bağ kuramama	35	“Anlıyorum,” dedi Gerry tekrar. İçindense tek bir kelime bile anlamadım diye geçirdi.
K-15	Adapte olamama	39	“Korkuyorum,” dedi Gerry’ye bakmadan. “Dışarıda nasıl davranacağımı bilememekten korkuyorum. Bir şeyin doğru ya da yanlış olduğunu nasıl anlayacağım?”
K-15	Kısıtlanma	78	Winterler’in oğlu omuz silkti. “Çünkü kendimi artık bir Felix gibi hissetmiyorum.” “Bir Felix kendini nasıl hisseder ki?” “Tutsak.”
K-16	Uyumsuzluk	19	Göksu, bütün tanıdıklarımızdan değişik düşünür. Bir konuya takıldı mı, vah haline, peşini bırakırsa aşk olsun.
K-16	Anlaşmazlık	21	Resmi beyaz kartonla kapatacaktım, elim gitmedi. Takıntı kraliçesidir kardeşim. Yine, “Orada yatacağım,” diye fena halde tutturur, bakarsın.
K-16	Mahrumiyet	74	“Üzülme, geçecek...Bugünlerin keyfini sür... Yan gelip yatmanın güzelliğini yaşa” ... Umurumda mı? Bana bacak gerek!
K-16	Muhtaç olma	86	“O, bensiz bir yere gidemez,” dedim. Bakışlarındaki şaşkınlık içimi acıttıyordu. “Gözleri görmüyor Fidan’ın. Ben sık sık uğruyor, yürüyüşe çıkarıyorum.”

K-16	Yetersizlik	104	“Ben de çok isterdim. Bacakların uzun süre hareketsiz kaldı. Kasların tembelleşti. Eski hale dönmeleri için çalıştırılmaları gerekecek.”
K-16	Soyutlanma	122	Bacak kemiklerim çatlayınca, her şeye bir camın ardından bakmaya başladım sanki; ister istemez seyirci kaldım.
K-17	Ulaşım	27	Ancak otobüs, tekerlekli sandalyenin çıkabilmesi için gerekli donanıma sahip değil.
K-17	Eğitim ortamından mahrumiyet	29	-Neden okula gitmiyor? İşte o anda satıcı anne boynunu büküp, utanarak yanıtlıyor: -Almıyorlar Hocam.
K-17	Utanma	57	Çocuklarımın yürüyeceğini ve diğer çocuklar gibi normal olacağına dair inancımı korumak istiyorum. İşte bu yüzden de hiç kimseye çocuklarımın engelli olduğunu söylemek istemiyorum.
K-17	Kabul görmeme	64	Kızım altı ay boyunca ağladı. Bu dönemde onu engelli okullarına kabul etmediler. Çünkü hem bezleniyor hem de tekerlekli sandalyeye mahkûm.
K-17	Statü kaybı	94	Telefonda, durumun aciliyeti ona söylenmesine karşın, sonrasında konuşmayı hastalığı nedeniyle unutmuştu. Bu olayın yüzüne vurulması ise onu iç hesaplaşmaya iterek istifasına neden olmuştu.
K-17	İletişim sorunu	144	Ahmet’in bu kontrol hastalığı ve olmayanları gerçekmiş gibi sunması bir süre sonra Tuğçe’de de etkisini göstermeye başlamıştı. ...Döndüğümde, Tuğçe, öfkeyle bana bağıırıyordu.
K-18	Algılayamama	18	Günün birinde normal bir kardeş olarak uyansın dileğim gerçekleşmezse, hiç değilse dünyanın nasıl işlediğini anlasın ve her şeyi açıklamak zorunda kalmaya devam etmeyeyim diye David’e öğrettiğim kuralları yazıyorum buraya.
K-18	Algılayamama	20	Ancak, David bilmiyor. Her şey ona öğretilmek zorunda.

K-18	İletişim sorunu	28	Jason konuşmıyor, ama bir şey içmek ya da tuvalete gitmek istediğinde ya da bir şeye kızdığında annesine söylemek için sayfaları çevirip kartlara dokunuyor.
K-18	Ulaşım sorunu	146	Dükkanların önünde grup grup insanlar duruyor ve tuğla döşeli kaldırım, bir tekerlekli sandalye için fazla engembeli görünüyor.
K-19	Sosyalleşememe	12	Ablam bütün gün hareketsiz oturduğu için, bahçeyi ve sokağı görebilsin diye annem ona “taht” dediği bu köşeyi hazırlamış.
K-19	Muhtaç olma	14	Gündüzleri okulda olduğum için ablamın kaldırılıp kondurulması hepten babama kaldı.
K-19	Soyutlanma	26-27	‘Öyle iyi çocuk martavalların bana sökmez oğlum! Daha biraz önce, karşı evde tekrar tatava başlayınca memnun olmadın mı lan sen?’ Kes sesini! Kes sesini! “Sana diyorum, Mete! Duyuyor musun beni?”
K-19	Eğitim ortamından mahrumiyet	117	İki hafta hastanede, uzunca bir süre de evde yattı. İyileştiğinde artık sınavdan umarı kalmamıştı.
K-20	Yaşam kalitesinin düşmesi	16	Küçük Nazlı son zamanlarda çok halsiz ve solgundu. Eskisi gibi koşup oynamıyordu. Hatta en sevdiği yemekleri bile canı çekmiyordu.
K-20	Kabullenmeme	28	Eve geldiklerinde küçük kız çok sinirliydi. “O kadar uzun süre hastanede ne yapacağım.”
K-20	Hayattan zevk alamama	33	Küçük Nazlı, kemoterapi ilaçları aldıktan sonra kendini iyi hissetmiyordu. Midesi bulanıyor, bir şey yemek istemiyor, bazen başı ağrıyor ve sinirli oluyordu.
K-21	Yaşam alanını algılayamama	12	Ağabeyi bir yere takılıp düşmemek için dikkatlice odaya girdi. Gözlükleriyle de olsa iyi göremiyordu.
K-21	Sosyalleşememe	33	“Hayır, elinizden geleni yapmıyorsunuz! Abimin ne zorluklar çektiğini nasıl üzüldüğünü anlamıyorsunuz. O da arkadaşlarıyla internette oyun oynamak istiyor.
K-22	Takıntı	11	Yine de her gece kafasına takılıyor, defalarca kontrol etmeden içi rahat etmiyordu.

K-22	Anlaşmazlık	12	Öğretmeni, “Kerem,” diyerek ona döndü. “Bu sorunun cevabını biliyorsun. Söylemesi kolay, diye düşündü Kerem. Zihniniz durmadan bir şeyleri kontrol etmeye zorlamıyor sizi tabi.
K-23	Ayırt edememe	10	Gözlüğüm olmadığı zaman, çok sıcak suyla duş alıyormuşum gibi her şeyi bulanık görüyorum.
K-23	Ayırt edememe	11	Gözlerinde sis olan insanların her şeyin ve herkesin üzerinde siyah lekeler gördüğünü, bu siyah lekelerin zamanla daha da büyüyerek irileştiğini ve insanların iyi görebilmek için eşyalara gitgide daha fazla yaklaştıklarını da keşfetmiş.
K-23	Sosyal ilişkilerde bozulma	32-33	O sırada gözlerim karardı ve bardağı almak yerine ona elimle hızla çarparak içeceği Chiara’nın üzerine döktüm. Çılgılık atmaya başladı çünkü taytı, hazırladığımız o iğrenç içeceklerle ıslanmıştı. Karanlık, parlak örümcekler gibi gözüme doluyordu ve hiçbir şey göremiyordum...Saat daha dört bile olmamıştı ama Chiara ne olursa olsun eve dönmek istiyordu.
K-23	Sosyal becerileri gerçekleştiremememe	37	Flippo, ayağında topla koşarak kaleye doğru ilerliyordu ve geride kaleyi koruyacak benden başka hiç kimse yoktu. Çok terlemiştim ve gözlüğümün camları buğulanmıştı. Ağlamıyordum. Gözlük sıcak yüzünden buğulanmıştı ve önümde neler olduğunu iyi göremiyordum...Hissettiğim acıyı düşünmemeye çalışarak iki elimi uzatıp topu yakalamaya çalıştım ama kaleyle benim aramda uçarak süzülen beyaz bir şey gördüm.
K-23	Muhtaç olma	56	Eskiden okula yalnız gelemeyecek kadar küçüktüm. Şimdi de Stangardt hastalığına yakalandığım için beni dışarı yanımda bir büyük olmadan göndermiyorlar.
K-23	Ulaşım sorunu	59	Sokağın isminin yazılı olduğu levhayı okumaya çalıştım ama her zaman olduğu gibi kelimelerin yerine siyah karıncalar gördüm.
K-23	Yaşam alanını algılayamama	159	Belki de odayı boşaltmaya bir yerden başlamak için ilk önce aynayı götürmüşlerdi. Orada olup olmadığını

			kontrol etmek için elimi ileriye doğru uzattım...Tam orada duruyordu ve ben...Elimi kestim.
K-24	Temel ihtiyaçlardan yoksunluk	18	Diğer yandan bazı insanlar korkuları yüzünden gece gündüz huzursuz olup uyuyamaz ya da evden dışarı çıkamazlar.
K-24	Soyutlanma	19	Kimse onu görmesin diye dışarı çıkmak istemiyor, bazen ağlıyordu.
K-24	Aile bireylerinden uzaklaşma	38	Değişti. Artık hiçbir şey yapmıyor. Her zaman yorgun. Ortada hiç neden yokken sinirleniveriyor. Artık benimle hiç ilgilenmiyor. Ona ne dediğimi hiç dinlemiyor.
K-24	Fiziksel değişim	40	Ebeveyninin dış görünüşünde de değişiklikler meydana gelebilir. Örneğin, sürekli yorgun görünebilir ya da zayıflayabilir.
K-24	Ruhsal değişim	41	Hastanın huyları değişir, davranışları öngörülemez hale gelir, hasta kendini çeşitli tehlikelere atabilir.
K-25	İletişim sorunu	53	“Ne istiyorsun, kızım?” diye sordu. Onu duyuyordum ama toprak boğazımı tıkamıştı.
K-25	Utanma	81	Kimmi kolumu cimcikledi. “Andı oku, Manami!” dedi. Bay Müdür bana doğru ağır adımlarla geliyordu. Nefes almakta zorlanıyordum. “Manami,” dedi Ron. Boğazımı kaplayan tozu unuttular mı? “Yapamaz, beyefendi,” dedi Bayan Rosalie. “O konuşmıyor.”
K-26	Muhtaç olma	13	Bundan sonra artık hep başkalarına ihtiyaç duyarak yaşamak zorunda kalacaktı.
K-26	Fiziksel acı	18	Böylece ağlama krizi uzun sürmedi fakat sargının altında hissettiği delici, yakıcı acı dinmek bilmiyordu.
K-26	Muhtaç olma	20	Kör! Neden o? Kendisini annesiyle babasının kolunda yürümeye çalışırken, yemek sırasında üzerine bir şeyler döküp saçarken görüyordu; hayatı boyunca birilerine bağımlı kalacaktı.

K-26	Acınma	21	Kör! Artık ona herkes sadece acıyarak, sadece yardımseverlik duygularıyla yaklaşacaktı.
K-26	Yaşam alanını algılayamama	32	Soğuk bir şeye çarpmıştı eli; ne olduğunu anlayamadan büyük bir gürültüyle yere düştü o şey ve kırıldı.
K-26	Yaşam alanını algılayamama	50	“Merdivene dikkat et,” uyarısında bulundu babası.

Tablo 2 incelendiğinde çocuk kitaplarından elde edilmiş bilgiler doğrultusunda engelli karakterlerin çoğunlukla karşılaştıkları sorunların, ulaşım sorunu, kabul görmeme, muhtaç olma, yaşam alanını algılayamama, iletişim sorunu, uyumsuzluk, eğitim ortamından mahrumiyet, algılayamama, soyutlanma, acınma, utanma, anlaşmazlık, sosyalleşememe, ayırt edememe olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3

Engelli Karakterlerin Günlük Hayatta En Sık Karşılaştığı Sorunların Frekans ve Yüzde Tablosu

SORUNLAR	FREKANS (f)	YÜZDE (%)
Ulaşım sorunu	5	%7
Kabul görmeme	5	%7
Muhtaç olma	4	%6
Yaşam alanını algılayamama	4	%6

Engelli karakterlerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunların fazla olduğu ve çeşitlilik gösterdiği anlaşılmış, tabloda ise en sık karşılaşılan sorunlara, yaklaşık olarak yüzde değerlerine yer verilmiştir. Tablodan yola çıkılarak engelli karakterlerin günlük hayatta en sık ulaşım ve kabul görmeme sorunu yaşadıkları görülmüştür. Bu sorunların bir diğeri ise muhtaç olma sorunudur. İncelenen kitaplarda bu durumun engelli karakterleri bir başka kişi ya da varlığa bağımlı hale getirdiği belirlenmiştir. Engelli karakterlerin iş görebilme, bir grup ya da sosyal çevre içinde kendi başına bir birey olarak davranabilme becerilerinde aileleri, yakın akrabaları ve arkadaş çevrelerinin destek olduğu çıkarımına ulaşılmıştır. Tabloda yer verilen 4 sorunun toplam sorunların %26’sını oluşturduğu düşünüldüğünde bu sorunların pek çok engelli bireyin hayatında güçlüğe neden olduğu söylenebilir. Engelli bireylerin

sorunları, zincirin halkaları gibi birbirine bağlı ve birbirini etkileyen; bir sorunun nedeninin diğer sorunun sonucu olduğu çok yönlü bir döngüdür.

Eğitim ortamından mahrum olma durumunun dolaylı olarak pek çok sorunu tetikleyerek engelli karakterin hayatında; sosyalleşememe, kabul görmeme, dışlanma, soyutlanma, utanma, kendi dünyasına hapsolma gibi sorunlara neden olduğu görülmektedir. Sonradan bir engele sahip olan karakterin eski yaşantısını bir kenara bırakarak mevcut durum ile yaşamına devam edebilme sürecinde; yaşadığı adapte olma sorunu, en başta karakterin kendisi ve ailesi için çok ciddi ve zorlu bir sürecin yaşanmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır.

4.3. Araştırmanın Üçüncü Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Çocuk kitaplarında yer alan engelli karakterlerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunları nasıl aştıklarına dair bulgular bu başlık altında aktarılmıştır. Kitaplardaki engelli karakterlerin sorunları nasıl aştıklarına dair ifadeler Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4

Engelli Karakterlerin Günlük Hayattaki Sorunları Çözme Şekillerine İlişkin İfadeler

KOD	SORUN ÇÖZME ŞEKLİ	S.NO	CÜMLE
K-1	İçsel motivasyon	34	Hey tikler, ayağınızı denk alın! dedi kendi kendine. Yapabileceğim tek hareket siz değilsiniz, anlaşıldı mı? (Tikleriyle baş etmeye çabalayan bir çocuğun kendini motive etmesini anlatan ifade)
K-2	Aile desteğiyle	7	Onu bu şekliyle öyle çok seviyorum ki başka biri olsa nasıl olurdu diye hiç düşünmüyorum bile.
K-3	Gözlem yaparak	20	Ben de etrafıma bakındım. Ne yapılması gerektiğini tam olarak anlamamıştım.
K-4	Arkadaş desteğiyle	8	“Efendim, biz arkadaşımızın bizimle kalmasına izin vermeniz için geldik.”
K-5	Uzman desteğiyle	30	Haftada üç gün Olgun Bey gelip okuma yazma öğretiyor.
K-5	Uzman desteğiyle	117	“Bilgin’in tedavi gördüğü hastanenin doktoruyla görüştüm; ondan aldığım bilgiye göre arkadaşımızın durumu iyiye gidiyor.

K-6	Uzman desteğiyle	33	“Şimdi beni dikkatlice dinle Sevgili Turga, sana bir kanat yapacağız, onu günde üç kez takacak ve ikişer saat uçabileceksin.”
K-7	Materyal desteğiyle	89	Ses kayıt cihazının hafızası da doluydu zaten.
K-8	Devletin önlemleriyle	17	Bir konserve kutusunun etiketi hem gözle görerek okunacak şekilde hem de Braille alfabesiyle yazılabilir.
K-9	Eş desteğiyle	37	İyileşince Şirin ile evlendi. (Kulaklarıyla ilgili farklılıklardan dolayı ruhsal sorunlar yaşayan tavşanın arkadaşı sayesinde bu sorunların üstesinden gelmesini ve evlenmelerini anlatan ifade)
K-10	Arkadaş desteğiyle	11	Ağlamasının nedeni arkadaşlarının, tüm koloninin onu düşünüp bir şeyler yapmasıydı.
K-11	Arkadaş desteğiyle	10	“Onun adı Ağcan, annesi babası olmayan ve bizi çok seven bir dost. Hiç kimseye bir zararı yok”
K-12	Arkadaş desteğiyle	61	Uzun süren tartışmaların sonucunda Ö.T.E.K.İ.’nin bir intikam örgütü değil, yardımlaşma ve iş birliği örgütü olmasına karar verildi.
K-13	Düzene koymak	11	Jüliet ise odasında sakladığı tuhaf koleksiyonlarını düzenlemeye koyuldu.
K-14	Arkadaş desteğiyle	61	Calvin, bu boşluğu bir ölçüde doldurmuştu. Zekâ geriliği olsa da eksikliklerini azmiyle kapatıyordu. Petey’in homurdanmalarını ve hareketlerini inatla çözdü ve bunlara anlam vermeyi başardı.
K-15	Aile desteğiyle	12	Annesine sakın bir şekilde açıkladığına göre, renkli televizyon gözlerini acıtıp dikkatini dağıtıyormuş, annesiyle babasının bundan böyle ailecek akşamlarını siyah beyaz televizyonun önünde geçirmelerine itirazı olmayacağını umuyormuş.
K-15	Toplumsal farkındalık sayesinde	42	Ama hatırlaması, ona özgürlük, yani farklı biri olma özgürlüğü tanımları koşuluna bağlıydı.
K-15	Kendini dış dünyadan soyutlama	98	Yalnızca burada gerçekten huzur buluyordu, başka zamanlarda durmaksızın sözcüklerin ve uyumsuz müziklerin hücumu altında patlayacakmış gibi olan kafası ancak burada susuyordu...

K-15	İçsel motivasyon	174	Etrafımdaki ya da içimdeki sesler çoğalınca ya kıpırdamadan oturmak ya da çok hızlı hareket etmek zorundayım, çünkü kıpırdamadan oturmak odaklanma, hareket etmek de konsantrasyon gerektiriyor.
K-16	Aile desteğiyle	35	Yine iş başa düştü. Dansına yeni kahramanlar eklerse, onu oyunun bir parçası olarak servis arabasına bindirebilirim. Babamın, “dedektif şapkası” diye alaya aldığımız şapkası aklıma geldi.
K-16	Arkadaş desteğiyle	36	Benimle yürürken kendini güvende hissediyormuş. Can simidim der bana. Kardeşi gibi burnunu havaya dikip önden yürümüyorum; Fidan’ı izliyor, ona öncelik tanıyorum.
K-16	Aile desteğiyle	85	Annem için ben görünmezim. Arkadaşlarımı tanımaya değer bulmaz. Ben Göksu’nun bekçisiyim. Gözetmenim. Laf taşıyıcısıyım. Dedeme baston, Göksu’ya gözcü, cankurtaran...
K-16	Uzman desteğiyle	106	“Çok kısa bir sürede gevşeyecek,” dedi. “Birkaç seans geçsin, farkı göreceksin.”
K-16	İçsel motivasyon	113	“Evde çalıştım,” dedim, çekinerek.
K-16	Aile desteğiyle	153	Kurtuluşu kemik iliği nakliymiş. Kardeşten nakil önermişler...Doğacak çocuğun, abiminkine uyacak gen yapısına sahip olması gerekiyormuş.
K-17	Toplumsal farkındalık sayesinde	27	Bununla birlikte yardım eden yok...Daha fazla dayanamayıp fırlıyorum. Tekerlekli sandalyeyi zayıf kollarımla otobüse taşımaya çabalarken, bir yandan öfkeyle arkadaşlarıma bağıyorum: -Hepiniz birer engelli adayısınız!
K-17	Uzman desteğiyle	147	İlk seansta Nurhan Hanım, Ahmet sende derin bir depresyon görüyorum, seninle özel seans yapmamız gerekecek dedi.
K-18	Aile desteğiyle	18	... Her şeyi açıklamak zorunda kalmaya devam etmeyeyim diye David’e öğrettiğim kuralları yazıyorum buraya.

K-18	Uzman desteğiyle	22	David üç yaşındayken kliniğe uğraşı terapisine gelmeye başlayınca, ben de peşlerine takılırdım, çünkü evde tek başıma kalamayacak kadar küçüktüm.
K-18	Materyal desteğiyle	28	Tekerlekli sandalyesinde bir tepsi ve tepsinin içerisinde bir iletişim kitabı var. Jason'un kitabı büyük mavi bir fotoğraf albümü gibi görünüyor, ama içi fotoğraflarla değil sözcük kartlarıyla dolu.
K-18	Uzman desteğiyle	31	Gülümseyen konuşma terapisti nihayet Jason'u almaya geliyor.
K-18	Arkadaş desteğiyle	163	Ona kartlarımı gösteriyorum. "Bak, sana parkla ilgili kartlar yaptım."
K-18	Arkadaş desteğiyle	191	"Jason konuşmadığı için bu kartları kullanıyor. Ben de ona sözcükler yapıyordum."
K-19	Araç-gereç desteğiyle	58	İlk iş, bir akülü tekerlekli sandalye edinecekmiz. Bunun için bazı kurumlarla yazışmaya başlamış bile.
K-19	Çevre düzenlemesiyle	152	"Şimdi zamanıdır," deyince, akülü sandalye için evde yapılacak düzenlemelere giriştik.
K-19	Evde eğitim ile	198	Feride Teyze'min kahvaltı soframıza yeni armağanı, ablamın eğitimini dışarıdan tamamlaması konusu.
K-20	Tıbbi yardım ile	26	Sana kemoterapi denilen bir tedavi uygulayacağız ve o tembel hücrelerin tekrar çalışan hücreler olmasını sağlayacağız.
K-20	Tıbbi operasyon ile	33	Daha sonra çalışan hücrelere destek vermek amacıyla ilik nakli denilen operasyon yapılacaktı.
K-20	Tedbir olarak	41-43	Hastalanmaması için çok dikkat etmesi gerekiyordu. O yüzden bir maske takıyordu.
K-21	Tıbbi operasyon ile	11	Göz sinirleri tamamen ölmediği için gözlerinden ameliyat olursa tekrar sağlıklı görebilme şansı vardı.
K-21	Uzman desteğiyle	36	Tabi ki bu kişi Cerrah Serdar Güçlü'den başkası olamazdı. O da gözlerini Barış'a sabitlemişti; "Tamam, seni kurtaracağım, bana güven" diyordu, güçlü, kararlı gözlerle...
K-21	Araç-gereç desteğiyle	67	"Evet hiç aksama yok."

			“Özel tasarım ayakkabısı giyiyorum.” diyerek gülümsedi...
K-22	Uzman desteğiyle	19	“Bunu istediğini biliyoruz,” dedi babası. “Ama bunu tek başına başaramazsın, o yüzden sana bu konuda yardımcı olacak bir uzman bulduk. Onunla görüşmek iyi olacak.”
K-22	İçsel motivasyon	22	Kerem birkaç dakika yatakta yattı. “Yaşasın, kendimi daha iyi hissedebiliyorum. Sandalyeyi kendi haline bırakabilirim. İyi geceler anneciğim,” dedi.
K-23	Uzman desteğiyle	13	Ama bu akşam odama birlikte geldiler. İkisi de yatağımın bir tarafına oturdu. Biraz daha az gördüğümü fark ettikleri için önümüzdeki hafta beni doktora götürmeye karar verdiklerini söylediler.
K-23	Araç-gereç desteğiyle	64	Altın renkli, etrafını saran kırmızı bir kurdeleyle güzelce bağlanmış küçük bir paket. İçinden kulaklık ve küçük bir müzik çalar çıktı. “En sevdiğin şarkıları indirdim.” Güzel bir hediye. Bunu hiç beklemiyordum. “İçine sesli kitap da koyabilir miyim?”
K-23	Braille alfabesi ile	105	Okulda derslerden geri kalmamam için defterime yazdıklarımın doğru olup olmadığını ve altı nokta alfabesini kullanarak yaptığım alıştırmaları kontrol etmesi gerekiyor.
K-24	Ebeveyn ve uzman desteğiyle	8	Eğer bu olumsuz düşünceler aklına çok sık gelmeye ve uyku uyumanı ya da herhangi bir şeye odaklanmanı engellemeye başladıysa, bunlardan çevrendeki bir yetiškine ya da bir profesyonele bahsetmelisin.
K-24	Tıbbi operasyon ile	11	Bana organ nakli için yakında onu başka bir şehre nakledeceklerini söyledi.
K-24	Tıbbi operasyon ile	16	Ama ağır hastalıkların tedavisi için bazen bir ya da birden fazla hastaneye yatmak ve ameliyat geçirmek gerekebilir.
K-24	Aile desteğiyle	38	O iyileşene kadar sabırlı olmamız gerekiyor.

K-24	Uzman desteğiyle	40	Ama psikolojik yardım, ilaçlar, hatta bazı durumlarda hastaneye yatmak yoluyla tedavi edilebilmektedir.
K-24	Tıbbi yardım ile	41	Ama bu hastalık psikolojik takipler, bazen ilaçlar, hatta hastane tedavisi gibi uygun tedavi yöntemleriyle tedavi edilebilir ve atlatılabilir.
K-25	Araç-gereç desteğiyle	72	“Konuşamıyor mu? Diye sordu Bayan Rosalie. “Buraya geldiğimizden beri öyle.” Bayan Rosalie bana bir levha ile tebeşir verdi. “Yazabilir misin?”
K-25	Uzman desteğiyle	152	“Onu doktora götüreceğim,” dedi annem. Ertesi sabah annem beni hastaneye götürdü.
K-25	İçsel motivasyon	213	Bayan Rosalie’nin sözlerini hatırladım: Ben cesurdum. Ben güçlüydim.
K-26	Tıbbi yardım ile	18	“Pekâlâ, şimdi sana ağrılarına iyi gelecek bir iğne yapacağım; bak o zaman nasıl mışıl mışıl uyuyacaksın!”
K-26	Farklı organların desteğiyle	20	Bütün bu sesler onun karanlık dünyasına minik haberciler gibi girmekte ve giderek artan oranda kulaklarıyla görmesini sağlamaktaydı.
K-26	Farklı organların desteğiyle	27	Parmak uçlarıyla yoklayarak ilerleyeceği, sesleri ve gürültüleri dinlemek zorunda kalacağı bir dünyaydı bu. Bundan sonra elleri ve kulakları gözlerinin yerini alacaktı.
K-26	Aile desteğiyle	51	Sonunda merdivenin tırabzanını ve ilk basamağı buldu. Annesi yine arkasındaydı. “Başarabilecek misin?” “Evet anne. Bulurum ben.”
K-26	Araç-gereç desteğiyle	52	Körler için daktilo, annesiyle babasının gösterdiği özenin elle tutulur bir kanıtı.
K-26	Braille alfabesi ile	58	“Öncelikle körler alfabesini öğrenmek zorundasın, Beer.”
K-26	Uzman desteğiyle	71	Doktorun soğuk parmakları sağ kaşını biraz yukarı kaldırdı.

K-26	Bireysel çaba ile	110	Bu ses, “Hayatının boşa geçmesine izin verme!” demekti ve Beer, genellikle kendi başına kalkıyordu yeniden ayağa.
K-26	Farklı bir eğitim kurumunun desteğiyle	126	Parkta, körler yurduna gönderileceği için acıyla kıvrandığı o anlardan sonra kaçınılmaz olana direnmeme kararı almış, bu meseleden bir dram yaratmayarak kendisinin ve ailesinin acı çekmesini engellemiştir.

Tablo 4 incelendiğinde engelli karakterlerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunları sırasıyla uzman desteğiyle, aile desteğiyle, arkadaş desteğiyle, içsel motivasyonu ve araç-gereç desteğiyle, tıbbi operasyon, tıbbi yardım ile çözdükleri ortaya konmuştur. Sorunları çözerken bunların dışında toplumsal farkındalık, materyal desteği, eş desteği, gözlem, devlet düzenlemeleri, kendini dış dünyadan soyutlama, çevre düzenlemesi, evde eğitim, bireysel çaba, tedbir, düzene koyma, farklı organların desteği, farklı bir eğitim kurumu desteği ile de çözdükleri görülmüştür.

Tablo 5

Engelli Karakterlerin Günlük Hayattaki Sorunları En Sık Çözme Şekillerinin Frekans ve Yüzde Tablosu

SORUN ÇÖZME ŞEKİLLERİ	FREKANS (f)	YÜZDE (%)
Uzman desteği	14	%22
Aile desteği	8	%12
Arkadaş desteği	8	%12
İçsel motivasyon	5	%8
Araç- gereç desteği	5	%8
Tıbbi operasyon	4	%6

Engelli karakterlerin günlük hayatta karşılaştıkları sorun çözme şekillerinin fazla olduğu ve çeşitlilik gösterdiği anlaşılmış, tabloda ise en sık karşılaşılan sorun çözme şekillerine ve yaklaşık olarak yüzde değerlerine yer verilmiştir. Yukarıdaki tablodan engelli karakterlerin kullandıkları en sık sorun çözme şekillerinin toplam sorun çözme şekilleri içinde %68’lik bir yere sahip olduğu görülmüştür.

Engelli karakterlerin sorunlarını en çok uzman desteğiyle çözdükleri anlaşılmış olup bu alanda yetişmiş yeterli personel varlığının, herhangi bir engel ile hayatını sürdürmek zorunda olan birey için son derece önemli olduğu çıkarımına ulaşılmıştır.

Engelli karakterlerin sorunlarını çözerken başvurduğu aile ve arkadaş desteğinin önemli bir gerçeklik olduğu ortaya çıkmıştır. Engelli bireye karşı en çok sabır ve anlayış gerektiği bunun da kan bağı olan kişiler tarafından gösterildiği, duygusal açıdan yaklaşımın yine aile bireyleri tarafından ortaya konduğu tespit edilmiştir. Eğitim ortamında ise bu olumlu tutum ve davranışları üstlenen arkadaş çevresi olmuştur. Profesyonel desteğin yanında bireyin kendisinin ve yakın çevresinin sorunları çözmede oldukça etkili olduğu görülmektedir. Tıbbın ve uzman kişilerin yardımları diğer çözümleri de içine alarak her açıdan iyileşmeyi sağlamada önemli bir etkidir.

Kitaplarda, incelenen engelli karakterlerin içsel motivasyonu, kendini kabul etmesi ve moralini yüksek tutması da başarılar kazanmasına fırsat vermiştir. K-1 kodlu Elimde Değil adlı kitapta tiklerinden kurtulmaya çalışan bireyin, K-25 kodlu Rüzgâra Bırakılan Dilekler isimli kitapta konuşamayan karakterin, öğretmeninin de olumlu söylemlerini hatırlayarak kendini motive ettiği ve güç durumlardan kurtuldukları tespit edilmiştir.

Son yıllarda teknolojiye yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin olumlu yansımaları engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırabilecek, onları toplumla birleştirici araç-gereçlerin üretilmesini sağlamış ve bu bireylere adapte edilmesine imkân vermiştir. Daralan adlı kitapta geçirdiği kaza sonrası yürüyemeyen engelli karakterin, akülü araba desteğiyle yaşam alanındaki kısıtlamaları azalttığı ve ulaşabildiği çevresinin genişlediği; Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe isimli kitapta zamanla görme yetisinin tamamını kaybetmiş engelli karakterin müzik çalar sayesinde sesli kitapları dinleyebildiği ve çok sevdiği kitabından ayrılmak zorunda kalmadığı durumlar araç-gereç desteğine örnektir.

K-14 kodlu Petey adlı kitapta doğuştan engelli karakter, ailesi tarafından akıl hastanesine gönderilerek, K-17 kodlu Tek Başına isimli kitapta engelli çocuklara sahip anne, eşi tarafından sokağa atılarak, K-26, Hayatı Sevmeye Devam Et adlı kitapta da engelli karakterin hafta içi günlerde körler yurdunda kalmasını sağlayacak bir düzenlemeyle, engelli karakterlerin bulundukları ortamdan uzaklaştırılarak bir çözüme varılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir.

4.4. Araştırmanın Dördüncü Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu başlık altında engelli bireyleri konu alan çocuk kitaplarında aşağılayıcı, küçültücü, iğneleyici vs. kelimeler kullanılıp kullanılmadığına, ırk, din veya cinsiyet ayrımı ile ilgili ifadelerin yer alıp almadığına ilişkin bulgular açıklanmıştır.

Dil en gelişmiş bildirim şeklidir. Kelimeleri bir araya getirirken oluşturulan yeni anlam ilgileri ve farklı söyleyişler dilin incelikleriyle alakalıdır (Yakıcı vd., 2006). Bu inceliklerin doğru yer ve zamanda uygun bir şekilde kullanılmaması durumunda dilin olumsuz işlevi ortaya çıkacaktır. Bunlar arasında ayrıştırıcı, yozlaştırıcı, ötekileştirici, kırıcı ve dışlayıcı etkisi en yıkıcı olanlarıdır. Özellikle yaşamlarını bir engel ile devam ettiren bireylerin hassasiyetleri göz önünde bulundurularak, duygu ve düşüncelerin ifadesinde kullanılan dil özelliklerine özen gösterilmelidir.

İncelenen kitaplardan 6 tanesinde aşağılayıcı, iğneleyici, küçültücü vs. kelimelere yer verilmemiş iken 20 tanesinde olumsuz dil kullanımı söz konusu olmuştur. Bu olumsuz kullanımlara dair ifadeler Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6

Aşağılayıcı, Küçültücü vs. İfadelerin Varlığına Dair İfadeler

KOD	S.NO	CÜMLE
K-1	22	“Tabii ki” dedi Kağan. Sonra bir havlama sesi çıkardı ve buna kendisi de şaşırdı. Mehmet gülümseyerek “İçeri köpek girmesi yasak!” dedi.
K-2	15	Habire bağırıyor. Hele başka çocuklar onunla oynamaya geldiğinde durum tam bir felaket oluyor!
K-4	24	“Uçmaya uçmaya kovanın içinde ne yapacağını şaşırmış sizin engelli, kanatsız, şişman arı!”
K-5	28	Melek büyüdükçe, dizüstü sürünmeyi bırakıp da iki ayağının üzerine kalkamadı bir türlü.
K-7	75	Ama Doğan... O başlı başına koca bir sorundu. Bütün hayatı boyunca kardeşinin hassas durumunu idare etmek zorunda kalmış, hiçbir zaman kendi çocukluğunu yaşayamamıştı.
K-8	12	Bak kim geliyor! Deli!
K-10	7	“Çok lazımdı Mu’nun dışarıyı görmesi... Kovandan atmamız gereken kanatsız, engelli arıyı baş tacı yaptık kovanda!”

K-11	12	“...Eğer fırsat verirse bu canavara Kovanın her yerine ağ örülür”
K-12	20	Sınıfta herkes onun biraz tuhaf olduğunu bilir ve arkasından ona “Kaçık Janika, Hastalıklı Janika” diye bağırırlardı.
K-13	14	Juliet’e dönerek, “Bizimle hangi duygunu paylaşacaksın bakalım, Bayan Kaşıntılı Endişe?”
K-14	19	Bütün o mongollar, kuş beyinliler, beyni su toplamışlar ve diğer cins ucubelerle dolu koğu, görevlinin tüylerini ürpertiyordu.
K-14	14	Ne de olsa çarpuk çarpuk bir bebek taşımak şerife göre bir iş değildi.
K-14	18	“Butte’de yapılan bu değerlendirmelere katılıyorum. Anne babası ne umuyordu ki, embesil teşhisi mi?” diye sordu. Sesi alaycıydı.
K-15	30	Sakarlığı, sakatlığı yüzündendi, ardından bu pas kırmızısı tüy yumağı başını gururla havaya dikti...
K-15	32	Kaderin ona anne diye kakaladığı şu sevimsiz insanın etki alanından kurtarmak bile buna değdi.
K-15	37	Sonsuz uykudaki korumasız Pamuk Prenses kafatasında dişliler dönen bir oğlana dönüşmüştü.
K-15	58	Felix Winter bir sınıf geri alınmıştı. “N’olacak, nasılsa sınıf arkadaşlarını hatırlamıyor,” diye kendince espri yapmıştı okul müdürü Kammthaler.
K-15	69	Felix’in kafadan kontak olduğunu öğrenmişti...
K-15	72	Muhtemelen beyni tümüyle çamura dönmüştü. Ezilmiş portakal gibi.
K-16	14	Kıskançlıktan delirsem ne yazar! Kız, dedemin yakıştırmasıyla, tam bir akıllı evvel! Uçuk kaçık! Deli dolu! Esintili!
K-16	16	Sokakta yürürken, “Şu geçen üşütük mü?” dedirtecek kadar süsü püsü abartır.
K-16	76	“Ay, bu ben miyim? Kılıksız...Çirkin...Zavallı...”
K-16	110	Bön bön bakıyorum.
K-16	187	Almalıyım...Dünya aptalı ben! Orada öylece bırakılır mı?
K-18	112	Başının tepesindeki saçı inceliyorum. Dışı bu kadar normal görünürken, içi nasıl bu kadar bozuk olabilir? İçi kararmış, kumlu bir elmanın dışının mükemmel kırmızı olması gibi.
K-19	10	Evet tanıştırayım: Ben Mete! Kentin söküğü bu uzak sokağa ve beş numarada oturan Örücü Ailesine tutturulmuş bir yamayım ben.

K-19	17	Ben mutsuz nazarlarla aynadakine bakarken, ‘Naber armut kafa?’ diye fısıldıyor zihnimdeki ses.
K-19	34	Ona dönüyorum; işe yaramaz, cılız bacaklarına sarılıp boylu boyunca uzanıyorum.
K-19	39	Ortanca teyzemiz, ablamı da sakat bırakan kazada ölüverdiğinde ben daha yaşımı doldurmamıştım.
K-19	98	‘Hey gidi yama Mete,’ diyor içimdeki ses. ‘Anca bir taş duvarda gününü gün eden, ödlelele bir kaçaksın sen!’
K-21	66	O ihmal, benim sakat olarak hayatımı devam ettirmeme sebep oldu.
K-22	19	“Işık var yok mu diye durmadan yatağımın altını kontrol ettiğim için bir aptal olduğumu düşünecek.”
K-22	20	“Yani sizce ben deli miyim?”
K-22	27	Kerem’in kontrol listesinin kaydını tutan Bay Endişe’yi kısa boylu biri olarak hayal etti Kerem.
K-23	31	Kendimi aptal gibi hissediyorum.
K-23	52	Flippo dirseklerini çitlere dayayarak çenesini ellerinin arasına aldı. “Sen kör olduğun için mi sana onu baban okudu?”
K-23	106	Bir keresinde beden öğretmeni benim için “Zavallı şey, gözleri görmüyor,” demişti.
K-25	169	Bay Müdür yanımda durdu. “Seni hatırlıyorum,” dedi. “Sen dilsiz olansın.”
K-26	12	“Aptallık ettim, sormalıydım,” diye mırıldandı.
K-26	13	Kör! Ansızın korkuya kapıldı.
K-26	16	Ama veba gibi anormaldi sesi.
K-26	21	“Aptal tavuğun teki!”
K-26	23	Bu aptal tavuk perdeleri de çekmişti tabi.
K-26	33	“Sözlerin, daha pis!”
K-26	44	“Ben de böylece Cruyff”dan, fırıncıdan ve şu köşede yatan makak maymunundan başka suratlar da görmüş olurum... “Hadi bakalım Beer, gidelim. Topalın kör refakatçisi.”
K-26	51	Belki de şimdi aşağıdakiler, kendisinin nankör, şımarık, ahmak biri gibi davrandığımı düşüneceklerdi.
K-26	59	“Senin enkaz olmadığını göstereceğiz okula,” dedi annesi büyük bir inandırıcılıkla.

K-26	102	Ahmak Miente'nin ya da sadece kopya çekerek durumu kurtaran yeteneksiz Paul Jan'ın ailesinden de mi?"
K-26	109	"Aptal olmaksansa kör olmayı yeğlerim," demişti Beer.

Tablo 6 incelendiğinde bireyin kendini tanıması, kendisi ile barışık olması, pozitif düşünebilmesi, karşısına çıkan engelleri aşabilmesi için büyük önem arz etmektedir. Kitaplarda özellikle ana ve yardımcı karakterlerin yaşadıkları olumsuzluklar karşısında kendilerine son derece acımasız bir dil kullanıldığı görülmüştür. K-16 kodlu Gökkuşluğu Yazı adlı kitapta otistik kardeşe sahip karakter, kendini kılıksız, zayıf, zavallı ve dünya aptalı olarak görmektedir. K-19, Daralan isimli kitapta ise ortopedik engelli ablası olan Mete adlı karakter kendini ailesine tutturulmuş bir yama olarak görmektedir. K-23 kodlu Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe isimli kitapta ana karakter kendini aptal gibi hissettiğini ifade etmektedir.

Engelli bireylere karşı bakış açısının zaman zaman çok da iyi olmadığı, onlara karşı kullanılan dilin kırıcı, aşağılayıcı, küçültücü olduğu, bunun toplum vicdanında derin yaralara sebep olabildiği çıkarımına ulaşılmıştır. K-15 kodlu Farklı isimli kitapta okul müdürünün engelli öğrencinin engelini alay eder biçimde ifade ettiği belirlenmiştir. Toplumun aydınlarının bu şekilde tutum ve davranışlar sergilemesi hoş değildir. Toplum olarak engelli bireylere gereken hoşgörü ve anlayışı göstermemiz gerekmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin her bir ferdinin sağlıklı olsun ya da olmasın o yapının bir taşı olduğu, değerli ve biricik olduğu unutulmamalıdır. Engelli karakterleri konu alan çocuk kitaplarının tamamına yakınında ırk, din veya cinsiyet ayrımıyla ilgili kelimeler yer almamıştır. Ancak bir kitapta cinsiyet ayrımı, bir kitapta da ırk ayrımıyla ilgili ifadeler tespit edilmiştir.

K-23 kodlu Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe adlı kitabın cinsiyet ayrımıyla ilgili anlatıma yer verdiği görülmüştür. Bahsi geçen kısım şu şekildedir:

"Olmaz. Sen kızsın. Oynayamazsın."

"Bu doğru değil. Ben bir yıllık kalecilik yaptım. Ona sor."

'Şüphyle bana baktı. Diğer çocuklar hiçbir şey söylemiyordu. Sadece bir tanesi kız olduğum için itiraz etti.'

K-25 kodlu Rüzgâra Bırakılan Dilekler adlı kitapta ırk ayrımıyla ilgili anlatıma yer verilmiştir. İlgili bölüm aşağıdaki gibidir:

“Askerleri görünce korkuyorum,” dedim.

“Onlar da senden korkuyorlardır,” dedi dedem.

“Benden mi? Hiç korkutucu göründüğümü sanmıyorum.”

“Senden. Benden. Hepimizden. Japon yüzü, Japon isimli insanların onlara ihanet edebileceğini düşünüyorlar.

“Ama benim sadece yüzüm ve adım Japon,” dedim.

“Geri kalanım Amerikalı.”

İncelenen kitaplarda çoğunlukla engelli karakterlerin cinsiyeti, dili ve dini ile ilgili herhangi bir ayrıma rastlanmamış olması bu alan adına, insanlık adına sevindirici bir durumdur. İnsani temelde evrensel bir bakış açısının kitapları meydana getiren yazarlarda var olduğu çıkarımına ulaşılmıştır.

4.5. Araştırmanın Beşinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

İncelenen çocuk kitaplarında karakterlerin özellikleri başlığı altında karakterlerin; düşünce ve konuşmalarının inandırıcı olup olmadığı, gerçek hayatta karşılaşılabilecek özellikte olup olmadığı, düşünce ve konuşmalarının tutarlılığı, engelli karakterlerin ana karakter ya da ana karakterlerden biri mi olduğu, engelli karakterlerin üstün özelliklere sahip olup olmadığı, toplum tarafından kolayca kabul edilebilecek bir karakter mi yoksa kabul edilmeyecek bir karakterin mi canlandırıldığı, engelli karakterlerin diğer karakterlerle ilişkisi, engelli karakterin itaatkar, alt seviyede veya geri planda mı olduğu, diğer karakter ve toplumun engellilere bakış açısına dair bulgulara yer verilmiştir.

İncelenen kitaplarda yer alan karakterlerin tamamının düşünceleri ya da konuşmalarının inandırıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kitaplardan 20 tanesinde karakterler gerçek hayatta karşılaşılabilecek özelliklere sahip ve insan iken 5 tanesinde hayvan, bitki ya da cansız nesnelerdir. K-13 kodlu Endişe Ağacı adlı kitapta ise anne, baba, çocuklar, büyükanne ve ana karakterin arkadaşları gerçek hayattan seçilmiş iken; ana karakterin endişelerini astığı ve endişelerinden kurtulma konusunda ona yardımcı olduğuna inanan, ağacın dallarında yer alan hayvanlar hayali ve cansız nesnelerdir.

Kitapların 24 tanesinde yer alan karakterlerin düşünce ve konuşmaları tutarlı iken K-12 kodlu Ö.T.E.K.İ. adlı kitapta görme yetersizliğine sahip karakter Franz’ın öğretmeni Bayan

Krugel'in geçmişte yaşamış engelli kişilerin başarılarını anlatırken tutarsız konuşması tespit edilmiştir. K-11, Kanatsız Arı Mu Büyük Saldırı adlı kitapta kraliçe arının düşüncelerindeki tutarsızlığa yer verilmiş; kovanda kalmasına izin verdiği örümcek hakkındaki düşüncelerinin yavaş yavaş kovandan gitmesi yönünde değişmeye başladığı aktarılmıştır.

Kitapların 16 tanesinde engelli karakter, ana karakter olarak yer almış iken 8 tanesinde ana karakterlerden biri olarak yer almıştır. 2 kitapta ise engelli karakterlere hem ana hem de ana karakterlerden biri olarak yer verilmiştir.

İncelenen kitaplardan 24 tanesinde engelli karakter ya da karakterlerin üstün özelliklere sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. K-7 kodlu Parmak Uçları isimli kitapta görme yetersizliğine sahip Mert adlı karakterin, arkadaşı olan sinestezik özelliklere sahip Işık'ın, renklerle notaları ilişkilendirmesini kullanmak istemesi aktarılmıştır. Ancak üstün özelliklere sahip kişi engelli karakter değildir. Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe kitabında, görme yetersizliğine sahip karakterin konuşmasından üstün bir yeteneğe sahip olduğu anlaşılmıştır. Konuşma aşağıdaki şekildedir:

Evin yolunu tesadüfen buldum. Okuldan çıkışımın üzerinden bir saat geçti. Yeteneklerimden biri de bu. Geçen zamanı içimden hesaplayabiliyorum.

K-26, Hayatı Sevmeye Devam Et isimli kitapta görme yetersizliğine sahip ana karakterin “Kör olduğumdan bu yana insanlarla karşılaşmak benim için iyi ya da kötü müzik gibi bir şey. Müziği de göremezsin. Ama sesler insanın içine işler ve bir sürü duyguya, düşünceye yol açar. Ben de insanlarla bunu yaşıyorum, onları göremesem de seslerini algılayabiliyor ve sonra... Sonra nasıl olduklarını hissedebiliyorum.” anlatımından karşılaştığı kişilerin duygularını hissetmeye dair üstün yeteneğe sahip olduğu çıkarımına ulaşılmıştır.

Kitapların tamamında toplum tarafından kabul edilebilecek karakterlere rastlanmış olmasına rağmen zaman zaman ailesi, eşi ya da arkadaşları tarafından dışlanan karakterler de dikkat çekmiştir. K-17 kodlu Tek Başına kitabında engelli çocuklarıyla eşi tarafından sokağa terk edilen, K-9 kodlu Şair Kısakulak kitabında arkadaşları tarafından alay edilen karakter bu duruma örnek gösterilebilir. Engelli karakterlerin diğer karakterlerle ilişkisine dair ifadeler Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7

Engelli Karakterlerin Diğer Karakterlerle İlişkisine Dair İfadeler

KOD	S.NO	CÜMLE
K-1	14	Annesi yaklaşp omzuna dokundu Kağan'ın. "Merak etme. Bir çaresini bulacağız," dedi.
K-1	26	Birden tükürdü. "Affedersin Mehmet. Tikleri değiştirmek için üst üste deneme yapmak gerekiyor." "Sorun yok," dedi Mehmet. "Ben de sözcüklerin hecelere nasıl bölündüğünü her gün çalışsam da hata yapabiliyorum."
K-2	15	Jeremy ile aynı odayı paylaşmaktan mutluyum. O iyi bir arkadaş.
K-2	17	İlk başta odama girmesinden hoşlanmadım ama sonunda Emma'ya Ford'un gelmesinden mutlu olduğumu söyledim.
K-3	31	Can özür dilemek için yanıma geldi. Şey... Maçta sana seslenmek yerine...İşaretler yapmalıydım Ali.
K-4	10	"Tüm kovan onu çok seviyoruz, onun getiremediği polenleri biz fazlasıyla tamamlarız."
K-5	32	Melek'i çalıştıran genç kız, çocuğun çekingenliğini gidermek için, "Bana abla diyebilirsin, demişti. O günden sonra onu artık abla olarak benimsedi.
K-6	17	Karınca Karmış, arkadaşları ile oyun oynamayı çok seviyormuş artık, hem de en çok körebe oyununu.
K-6	30	Turğa'nın bu durumu, ailesi ve arkadaşlarını da üzüyordu elbette.
K-7	128	Doğan da Işık gibi evde iyi vakit geçirmekte olmasına rağmen, Mert ile dışarıda buluşmak istemişti.
K-8	36	Hande beni doğum gününe bile çağırıyor. (Tekerlekli sandalye kullanan engelli karakter Melis)
K-9	8	Kısakulak, küçük bir tavşan olduğu yıllardan bu yana yalnızdı. Sınıf arkadaşları bir kulağı diğerinden daha kısa olduğu için onu kızdırıp dururlardı.
K-10	9	Belli ki arılar Mu'dan pek hoşlanmıyorlardı. Çünkü onlara göre Mu kovanın düzenini bozuyordu.
K-10	11	"İşçi arılar özene bezene yaptılar senin için, şimdi otur bakalım" dedi Poli. Mu öylesine mutlu oldu ki gözleri doldu. Sevinçten tüm arkadaşlarına tek tek sarıldı.

K-11	15	“Bana bak kara kalpli, bal yapamayan, kötü niyetli arı! Arkadaşıma nasıl böyle şeyler söylersin? Ağımla sararım seni, hiç hareket edemezsin bak!” diye ince sesiyle ciyakladı Ağcan.
K-12	28	Kimse onu beklememiş, grupta ona yer açmamıştı.
K-13	13	“Ama anne...” diye atıldı Juliet. “Ben ciddiym kızlar. Bağırıp çağırmak bir şey çözmez. Üçümüzün oturup konuşmasının vakti geldi sanırım.”
K-13	65	Şenlik günü gelmişti, ama Juliet o günü sabırsızlıkla beklemekten uzun zaman önce vazgeçmişti. Lindsay ve Gemma canını sıkıyordu. Tam olarak kavga ettikleri söylenemezdi. Daha çok kibar, ama amansız bir çekişme gibiydi.
K-14	37	Petey, korkuyla etrafını saran yüzlere baktı. Yüzünü buruşturdu, kollarını çırpıp izleyenlere çarparak onları çil yavrusu gibi dağıttı. Petey’nin uzanamayacağı bir yerde durdular ama yine de yorumlarını kendilerine saklayamıyorlardı.
K-14	46	Calvin, ürkek ürkek “Uzun zamandır burada mısın?” diye fısıldadı. Petey, bir süre gözlerini ona dikti ve sonra eski yeteneğini yeniden kullanmayı deneyerek başını aşağı yukarı salladı.
K-14	103	Cassie yere baktı, ağlıyordu. Yanağının narin kıvrımı titriyordu ve minik gamzeleri yok olmuştu. “Hayır, Petey, geri dönemem. New York buradan çok, çok uzakta ve Alex orada görevli olacak. Sana yalan söylemem Petey, sana doğru olmayan bir şey söyleyemem. Sen çok iyi bir dostsun.”
K-14	131	Hatta biri, onun için bir fotoğraf albümü bile yapmıştı. Birkaç hemşire, onun ve Calvin’in üzerine çocuklarmış gibi titriyordu. Hayır, Owen aslında kendi kaybından korkuyordu. Petey, onun ailesi gibi olmuştu.
K-14	264	Petey, gülümsedi. Ciddi olup olmadığını anlamak için Trevor’un gözlerine baktı. “Büü baaa,” dedi belli belirsiz.
K-15	142	“Önemli değil, babam buna annemden alışkın. Hem onu mutlaka seversiniz. Babam iyi kalplidir.”
K-15	128	“Ben de meraklıyım. Öyle değil mi?” “Evet. Ama siz bunu hem kabul ediyorsunuz hem de bana bunu anlamayacak kadar salakmışım gibi davranıyorsunuz.”
K-16	28	Göksu, teyzemle güle söyleye dışarı çıkmayı başardı sonunda.
K-16	44	Fidan’ın yanağından makas aldım. Başını, “sana güveniyorum” anlamında salladı, elimi okşadı.

K-16	81	Göksu kuzu mu kesildi, yoksa bana mı öyle geliyor? Önüne ne konulursa, mızıldanmadan yiyor. Bana yaptığı kaprislerin tümü babamın yanında puf diye söndü.
K-16	98	“Sen hep kötü davranıyordun Fidan’a. Ona ne kitap okurdun ne gezmeye çıkarırdın! Hem...bu masal saatleri Fidan’la ikimize özel sanıyordum...” derken, gerisini getiremedim, hıçkırdım.
K-16	125	Sahil yolu sıırıslıklamdı. Fidan’ı özlediğimi düşündüm. Tülay’la arası düzeldiğinden beri beni aramamıştı. Haksızlık etmeyeyim, ben de onu aramadım.
K-17	16	Halam, okula göndermez, ekmeğimi kazanabilmem için beni çalışmak üzere sokaklara bırakırdı.
K-17	22	Güler’i ilk gördüğümde onunla çok iyi arkadaş olacağımızı hissetmiştim. Bu kız, ne sorunu olursa olsun, ona bir derdinizi anlatmak istediğinizde sizi dinleyip bir çözüm üretiyordu. Onun yanında kendimi ailelemiş gibi hissediyordum.
K-17	28	Nereden öğrendiğimi bile anımsamadığım bir işaret yapıyorum. Parmağımla engelli kızı işaret ettikten sonra, her iki elimin işaret parmağı ile aşağıdan yukarı bir daire çiziyor ve onu işaret ederek, “seni seviyorum” diyorum.
K-17	56	İki tinerci genç, sabah çocuklarıma süt bulup, getiriyorlar. Korktuğum gençlerden insanlık gördüğüm için hem şaşırılmış hem de mutlu olmuşum.
K-17	161	Hastanenin müdürü Demet Hanım bana acıdı. Çocuklarımın nerede kaldığını söyledi. Başlarında bir bakıcı var. Bakıcı, benden rahatsızmış gibi bir ifadeyle sordu: -Sen, ne bekliyorsun?
K-18	35	“Jason dönmem ve çizdiğin resmi beğendiğini söylemem için ısrar etti,” diyor Bayan Morehouse.
K-18	39	David arabanın camından dışarı el sallıyor. “Merhaba, Ryan!”
K-18	91	Kristi’nin evine gidene kadar altı yaşında çocuk gibi hoplayıp zıplamak ya da kollarımı açıp kendi çevremde dönmek istiyorum. “Üzgünüm David, bu benim için. Gelemezsin,” demek zorunda kalmadan bir arkadaşımın evine gitmek büyük mutluluk veriyor.
K-18	102-103	Kafamı kaldırdığımda, Jason parmaklarının ucuyla Hindistancevizi’nin sırtını okşuyor. Çenesinin kasılmasından, onu korkutmamak için hareketlerini kontrol etmeye ne büyük çaba sarf ettiğini görebiliyorum.
K-19	31	Adı Ömer’miş. Karşı evin, benimle yaşıt küçük oğlu. Ömer, miskin yaşamıma girmekle kalmadı, adeta bana yapıştı.

K-19	45	Küçük kardeşim yok belki, ama şuncacık tahtında kaya gibi sağlam ablam var benim de. Ne derdim olsa anlar, beni dinler, derman bulmaya çabalar, ser verir sır vermez.
K-19	157	Sıla'da, bana teyzemi hatırlatan bir şey var. Hatta bazen onu teyzeme benzetiyorum...Hatta bu ruhun sık sık beni de tatlılıkla tutsak edip yönetiverdiğini hissediyorum.
K-20	30	Küçük kızın babası, ilk olarak "Ben başlıyorum senin mutsuz ve ağlıyor olman beni çok üzüyor" dedi ve balona üfledi. Annesi sıra şimdi bende diyerek balonu aldı "Bazı operasyonlar geçireceksin ve bu beni korkutuyor" dedi ve balona üfledi. Sıra küçük kızın abisine gelmişti: "Bazı günler seni göremeyecek olmak, senden uzak olmak nasıl bir şey bilmiyorum, buna nasıl alışırım bilmiyorum. Bahçede sen olmadan nasıl oynayacağım şimdi? ...
K-21	76	Cerrah Serdar Güçlü: "Kimleri görüyorum. Barış, seni çok iyi gördüm" diyerek, yine saçlarını okşadı.
K-22	31	Ertesi günü bir arkadaşının evinde geçirdi. Birlikte bir korku filmi seyredip "Uzaylıların İntikamı" adındaki bilgisayar oyununu oynadılar.
K-22	32	"Seninle gurur duyuyorum," dedi Filiz Doktor.
K-23	31	Chiara benimle oynamak için bize geldi.
K-23	81	Belki de onun yanında olmak istememin asıl sebebi budur. Estella hiçbir zaman olduğundan farklı davranmıyor.
K-23	97	Söylediğim şey Flippo'nun ilgisini çekmişti. Bağdaş kurup karşıma oturdu.
K-24	28	En iyi arkadaşına güvenebilirsin. Babaannene güvenebilirsin.
K-25	144	Sonraki gün tekrar Bayan Rosalie'nin sınıfına gittim. Bu sefer gazete kağıdından bir çiçekle.
K-25	197	En azından geceleri beni ısıtacak yumuşak bir arkadaşım var. Babam küçük arkadaşına Fok adını verdi.
K-26	44	Sonra, ağzı fazla kalabalık olmasına, kendisi de kaba saba görünmesine rağmen iyi kalpli Gerrit'le epeyce ilerleyen dostluğu vardı.
K-26	75	Beer'in annesiyle babası şaşkınlıkla izlemişlerdi sahneyi. Bennie'yle Goof, oğullarına sanki hala yürüyormuş gibi davranıyorlardı, çok dokunaklıydı.

Tablo incelendiğinde, engelli karakterlerin; aileleri ve arkadaşları ile olan ilişkilerine dair olumlu ya da olumsuz ifadeler görülmektedir. Aile ilişkileri içerisinde kardeş, hala, teyze vb. bireylerle olan ilişkileri de dahil edilmiştir. İncelenen ifadelerde 11 olumlu aile ilişkisine, 2 olumsuz aile ilişkisine yer verilmiştir. Arkadaş ilişkileri içerisinde ise arkadaşları dışında

herhangi bir sebeple iletişimde bulunduğu kişiler de dahil edilmiştir. Hastalıkları sonucu sık sık doktor kontrolüne gittikleri doktorlar, öğretmenler ve okul çalışanları arkadaş ilişkileri kategorisinde değerlendirilmiştir. İfadelerde, olumlu arkadaş ilişkisinin 29, olumsuz arkadaş ilişkisinin 10 olduğu tespit edilmiştir. Bu ifadelerden yola çıkılarak engelli karakterlerin aileleriyle iletişimde genellikle pozitif bir yaklaşım benimsediği, olumsuz aile iletişiminin neredeyse olmadığı görülmüştür. Engelli karakterlerin yakın çevresinin onlara destek olduğu ve onlarla olumlu ilişkiler içine girdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yine bu tablodan, arkadaş ilişkileri incelendiğinde; engellilerle arkadaşlarının iletişiminin genellikle iyi olduğu ancak olumsuz iletişime de rastlandığı belirlenmiştir. K-8, K-9, K-10, K-11, K-12, K-13, K-16 ve K-17 kodlu kitaplarda engelli karakterlerin diğer karakterlerle olumsuz ilişkileri aktarılmıştır. Bu olumsuzluğun görmezden gelinemeyecek kadar küçük olmadığı ve bunun da bireylerin engelli bireyler hakkında yeterince bilgiye sahip olmadığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bireyleri bu alanla ilgili bilgilendirmek maksadıyla çocuk yazınına daha çok engelli karakterleri konu alan kitapların girmesiyle aşılabileceği söylenebilir.

Kitapların tamamına yakınında engelli karakterler itaatkar, alt seviyede ya da geri planda verilmemiştir. Ancak K-12 kodlu Ö.T.E.K.İ. isimli kitapta sonradan görme ile ilgili sorun yaşamaya başlamış ve bandaj kullanan karakter bazı arkadaşları tarafından geri planda gösterilmiştir. Engelli karakter Franz, kendine yeni arkadaşlar bularak, eski arkadaşlıklarından daha mutlu bir ortamda bulunmaya başlamıştır. K-8 kodlu Kimse Size Engel Olamaz! adını taşıyan kitapta kardeşi engelli olan Ela'nın ailesi, Ela'ya geri planda yer vermiştir. Ailesi, Ela'nın söylemek istediklerine, eğitimiyle ilgili değişiklere tepkisiz kalmış, onu dinlememiştir. Her iki kitaptaki karakterlerin duygu durumları göz önünde bulundurularak toplum tarafından geri planda gösterilen engelli karakterlerin olumsuz duygular yaşadıkları, mutsuz oldukları çıkarımına ulaşılabilir.

K-16 kodlu Gökkuşaklı Yazı isimli kitapta görme engelli Fidan'a, ablasının arkadaşı yardımcı olup güzel vakit geçirmelerini sağlarken ablası Tülay, kardeşiyle ilgilenmemiştir. Ancak daha sonraları o da yaptığıнын yanlış olduğunu anlayıp kardeşiyle ilgilenmeye başlamıştır. Diğer karakterler ve toplumun engellilere bakış açısına dair ifadeler Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8

Diğer Karakter ve Toplumun Engellilere Bakış Açısına Dair İfadeler

KOD	S.NO	CÜMLE
K-1	30	Yaşça ondan büyük bir çocuk, “Hey, ne yapıyorsun öyle?” diye seslendi. Derin bir nefes aldı ve “Bende Tourette sendromu var. Yani bu hareketleri istemeden yapıyorum, elimde değil!” dedi. Çocuk yüzü kızarak “Özür dilerim, bilmiyordum,” dedi.
K-1	33	Bir gün futbol sahasına giderken Kağan ve Mehmet, kendilerine bakan birkaç çocuğun fısıldaşıp güldüğünü gördü. Mehmet bu duruma çok sinirlendi, “Şunu kesseler iyi olur!” dedi.
K-2	7	Salı günleri Dostluk Çemberi adlı bir gruptan iki genç, Ravi ile ilgilenip onunla vakit geçirmek üzere evimize geliyor. Ravi’ ye başka çocuklarla oynamayı öğretiyorlar.
K-2	13	Ben öbür çocuklar gibiyim ama kız kardeşim Arie öyle değil. Otizmlili çocuklar salak ya da aptal değil, onlara öylelermiş gibi davranmamanız gerek.
K-2	33	Sokakta yanlış bir şey yapan otizmlili bir çocuğa rastlarsanız ona sakın bağırmayın. Bilin ki o yanlış şeyi elinde olmadan yapıyordur.
K-3	–	Bilgi yok.
K-4	10	“Kanatları olmayan bir işçi arı nasıl çalışır? Diyerek sesini yükseltti Kara Vezir, “Hiçbir faydası yok, yer kaplıyor sadece.”
K-5	33	Bir yerlerden tatlı bir müzik sesi geliyor, çevresindeki yetişkin insanlar onu yadırgamadan yüzüyor, hareket ediyor ya da havuzun kıyısında dinleniyorlardı.
K-5	117	Buna karşın, zaman zaman onun saçsız oluşuyla alay eden arkadaşlarınız var; biliyorum bunu!
K-6	30	Ona uçamadığını söyleyip yardımcı olmak istediklerini açıkça belirtip onu incitmek istemiyorlardı.
K-7	91	Şimdiye kadar hep Doğan’ı aciz gördüğü için, onun sorumluluğunu taşımıştı. Babasıyla benzer duygular içerisindeydi. ...Doğan’ınsa hiçbir sorunu yoktu! Buna rağmen onlar Doğan’ın çok daha büyük bir eksikliği varmış gibi yaklaşmışlar, kendilerine fazla sorumluluk yüklemişlerdi.
K-8	36	Davetin için teşekkürler Hande. Demek tüm sınıfı çağırdın. Şey, Melis’i çağırmadım. Oynayacağımız yapacağımız için...Onun üzülmesini istemedim.
K-8	42	Hande niçin böyle surat asıyorsun? Senin doğum gününü hazırlıyoruz!

		Melis yüzünden, insanların onunla alay etmesinden korkuyorum. Onu çağırmaya cesaret edemedim.
K-9	9	Benim adım Kısakulak. Şair ve yazarım. Yalnız bir tavşanım; oyuğumdan çıkmaktan pek hoşlanmam. Küçükken bir kulağım diğerinden kısa olduğu için zor zamanlar geçirdim. Sınıf arkadaşlarım benimle hep alay etti.
K-10	7	“Çok lazımdı Mu’nun dışarıyı görmesi...Kovandan atmamız gereken kanatsız, engelli arıyı baş tacı yaptık kovanda!”
K-11	25	“Her ne olursa olsun, bu kovanın başına gelen en güzel şeydin. Kovanı harika bir yer haline getirdin. Seni hepimiz çok sevdik.”
K-12	22	Franz camdan dışarı seyrederek gibi yapsa da aslında gizliden gizliye diğer yolcuları izliyordu. Kimsenin bandajıyla ilgilendiği yoktu.
K-12	32	Çocuk bir maç sırasında takım oyuncuları seçilirken sonuncu gelmekten bıkip usanmıştı. Basamaklardan sendelemekten inebilmek için merdivende hep sona kalmaktan da...Yemekhanede kendisine yer tutmamalarından. Onunla konuşurken gözündeki bandaja bakmalarından.
K-12	95	Bayan Krugel, Franz’ın sınıfa girdiğini görünce selam verdi, “Vay canına, bakın Franz’ımız sağlığına kavuşmuş! Tamamen sağlam bir çocuğa dönüşmüş.” “Ben hiç sakat olmamıştım zaten,” diye yanıtladı Franz kuru bir sesle.
K-13	-	Bilgi yok.
K-14	15	Kadına yardımcı olmak isteyen hemşire, “Çantanızı alayım,” dedi. Çantaya doğru uzandığında, bebeğin battaniyesi sıyrıldı ve Petey’nin biçimsiz yüzü meydana çıktı. Açık ağzının kenarlarından salyalar akıyordu. “Aman Tanrım!” diye bağırarak yaşlı kadın, ayağa fırlayıp çantasını kapı.
K-14	29	Ardından bakan iki çift göz, onun gidişini izledi. Başını iki yana sallayan Esteban “Petey, sen zihinsel engelli değilsin!” dedi.
K-14	186	Petey gözlerini ona dikmiş, yan koridorlara sapan ya da yanından geçerken onu görmezden gelen insanların farkına varmadan, “Yaa eeee, yaa eeee, yaa eeee!” diye bağırırdı. Bir anne baba, Petey’ye dehşet içinde bakarak çocuklarını yanlarına çekti.
K-14	191	Trevor’ın Petey’nin tekerlekli sandalyesini şehirde dolaştırması, alışılmış bir manzara haline geldi. İnsanlar yavaş yavaş korkularından sıyrılarak tuhaf ikiliye yaklaşmaya ve onları selamlamaya başladılar.
K-15	166	“Bize tam olarak neyi bildirmek için?” dedi Melanie, buz gibi bir sesle. “Oğlumun, dokuz ay komada kalmasına neden olan bir kazanın sonuçlarıyla henüz bütünüyle baş edemediği için, yakında okuldan atılacağını mı?”

K-16	43	Fidan yüzünü rüzgara çevirmek, sahilde engelsiz koşmak istiyordu şimdi de. Yine kol kola girdik, “glu gulu” sesleri çıkararak cıvıdık. Gelen geçen, birbirini dürtüp bizi işaret ediyor, dilini cıklatıyordu. Umurumuzda değildi ki dünya!
K-16	111	Gözleri görmeyen Fidan’ın zevkleri bile benden çok gelişmiş. Çiçekleri kurutur, anısı olan nesneleri atmaya kıyamaz. Koltuğunun kenarları süslü kumaşlar, kağıtlarla doludur. Benim ruhum ne zaman beni terk etmiş, bilmiyorum. Hiçbir yerde iz bırakmamış.
K-17	63	Engelli bir çocukla, her mekâna ve topluma giremiyorsunuz. Bir şey isteyecekmisiniz gibi size nefretle bakan gözlerle karşılaşmamak için girdiğiniz yeri seçiyorsunuz.
K-17	65	Sevgi dolu ve sadece sevgi bekleyen tekerlekli sandalyedeki bir çocuktan insanlar niye korkar, anlamıyorum. Bir gün dayanamadım ve böyle tepkiler veren bir kadına, bunu sordum: -Hanımefendi, neden kızım Handan’dan kaçıyorsunuz? Yolcu kadın, gözleriyle çevreden hak istercesine yanıtladı: Bir şey yapar, diye korkuyorum.
K-17	82	Kısa sürede Ahmet bu işi sevmişti. Oysa ağır zihinsel engelliler ve otistlerle uğraşmak uzmanlık gerektiriyordu. Bu iş Ahmet’in branşı değildi. Bu durumla nasıl başa çıkıyorsun, diye sorduğumda, Ahmet çocuğun kolunu tutup, ona bütün gücü ile bağırıldığını anlattı.
K-17	91	Zaten baba, ikinci çocuğunun da engelli olduğunu görünce kaçmış. Türkiye’nin engelli ailelerde böyle bir gerçeği var. Babalar, zoru görünce kaçıyor.
K-17	92	Çocuğun gözüne üç gün içinde operasyon yapılması gerektiğini aksi halde gözünü kaybedeceği bilgisi bile, taş kalpli başkanı harekete geçirmeye yetmedi.
K-17	97-98	Bir de emekçi arkadaşlarım var. Kar, kış demeden el emeği, göz nuru çalışmalarını satıp, engellilere yemek veriyor; kapı kapı dolaşıp, engellileri evlerinde ziyaret ediyorlardı.
K-17	103	Bir saat sonra Ahmet’i arayarak Sarıyer Belediyesi Kültür Müdürü ile iletişim kurarak konuyu çözdüğümü anlattım. Müdür, Belediye’nin kendi standından engelliler lehine feragat ettiğini, engelliler ne zaman isterse, engelli çocuklara yardıma hazır oldukları mesajını da ilettim.
K-18	16	Her iki adam da arkama doğru o tanıdık bakışı atıyorlar. Kırışmış alınlara eşlik eden bu-çocuğun-nesi-var bakışı.

K-18	26	Jason söz konusu olduğunda, kısa bir bakışın kolayca gözleri dikip bakmaya dönüşmesinden endişe ediyorum; çünkü ben de insanların gözlerini David'e dikmelerinden nefret ediyorum.
K-18	147	Arkamızdan ayak sesleri geliyor, iki kadın koşarak yaklaşıyor, biri benim, biri Jason'ın yanından geçiyor. Kadınlardan biri Jason'a acıyarak bakıyor.
K-18	176	Kliniğin dışında, insanlar gözlerini dikip bakıyorlar. Ya da hızla uzaklaşıyorlar ve ne düşündüklerini de biliyorum: 'Ah, ne kadar kötü değil mi?' ya da 'Bu çocuğun ne sorunu var?' ya da 'Ay, onun yerinde olmadığımı seviniyorum.' Sinirime dokunuyor bunlar."
K-19	95	Bunları düşününce bazen, Ayşe Ablam engelli diye sevinesim geliyor içten içe. Nasılsa onu kimse istemez diyorum.
K-19	197	Sıla'nın sesinde titreşen üzüntü içimi buruyor. Birden, aylardır karşı evde yaşanan vahşete alıştığımı, bize sıçıranları kanıksadığımı fark ediyorum. Bir insan gerçekten şiddete alışabilir mi? Onu su içer, ekmek dişler gibi olağan kabul edebilir mi?
K-20	-	Bilgi yok.
K-21	-	Bilgi yok.
K-22	19	"Merak etme, durumu anlayacaktır," dedi Kerem'in babası. "Bütün gün, ona danışan insanlarla endişeleri hakkında konuşuyor."
K-23	106	Bir keresinde beden öğretmenini benim için "Zavallı şey, gözleri görmüyor," demişti.
K-24	23	Sağlığı yerinde olmayan, yorgun görünen, ilaç içen, davranışları ve fiziksel özellikleri değişen bir ebeveyne sahip olmak pek de kolay değildir.
K-25	136	Ama ben onların yanına gitmek istemiyordum. Bu kızlar bana bazen çok tuhafmışım gibi bakıyordu.
K-26	59	"Müdürle konuştunuz mu?" "Evet." Yine babası yanıt vermişti. "Sınıfta kör bir öğrencinin olması öğretmenlerin işini çok zorlaştırmış.
K-26	78	"...Bizler, futbol sahasında olmasa da hayatında daha birçok gol atacağından eminiz."
K-26	109	Bazen ona "acımayla" bakan dış dünyaya karşı kendisini savunmak zorunda kalacağı kesindi. Bunu daha o gün, Bayan de Reus acıklı bir sesle şöyle dediğinde anlamıştı, "Ah Beer, söylesene şimdi nasılsın? Kör olman ne kadar korkunç bir şey. Dehşet verici!"

Tablo 8 incelendiğinde; 11 kitapta engelli karakterlere karşı toplumun olumsuz bir bakış açısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 7 kitapta hem olumlu hem de olumsuz bir bakış açısı olduğu görülmüştür. K-6, K-11 ve K-22 kodlu kitaplarda, toplum tarafından engelli bireylere olumlu bakış bir açısı yansıtılmıştır. 4 kitapta ise toplumun engellilere bakış açısını yansıtan ifadeler rastlanmamıştır. K-19 kodlu Daralan adlı kitapta karakterlerin, şiddete eğilimli bireylerden oluşan komşularına karşı hiçbir olumlu ya da olumsuz tepki vermedikleri aktarılmıştır. Ortopedik yetersizliği olan Ayşe'nin durumu ailesi tarafından olumlu karşılanmıştır. İncelenen kitaplarda engelli karakterlerin, toplumu oluşturan yakın çevre dışında kalan bireyler tarafından zaman zaman kabul edilmedikleri ilişkilere ve ifadelere rastlanmıştır. Aile ve sosyal çevresinden oluşan daha yakın toplumun ise olumlu bakış açısına sahip olduğu çıkarımına ulaşılmıştır. Engellilere karşı olumsuz bakış açısı, engelli bireylerin duygu durumlarında tahribata yol açtığı ve topluma katılmalarına engel olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

K-14 kodlu Petey kitabında ağır engelli karakter Petey ile karşı karşıya geldiklerinde korkan karakterlere yer verilmiştir. K-18 kodlu Kardeşim Benim isimli kitapta Jason'u görünce tedirgin olan, hayret eden karakterlere rastlanmıştır. Ancak her iki kitapta da engelli karakterin yakın çevresinde yer alan arkadaşları, engelli karaktere destek olmuş ve onları olumsuz bakış açısına karşı korumuştur. İncelenen kitaplarda, engelli karakterlerin fiziksel görünüşlerindeki farklılıklardan dolayı bazı olumsuz tutum ve davranışlara, bakış açısına maruz kaldıkları çıkarımına ulaşılabilir.

Engelli bireylerin sahip oldukları engel türlerine göre sosyal hayatta çeşitli problemlerle karşılaştıkları anlaşılmıştır. Toplumun normları dışına çıkan engelli bireylerin, toplum tarafından benimsenmekte zorlandığı, hatta toplum dışına itilmeye çalışıldığı belirlenmiştir. K-15 kodlu Farklı adlı kitapta Felix'in eğitim gördüğü kurumdan atılmaya çalışılması bu duruma örnek gösterilebilir.

4.6. Araştırmanın Altıncı Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu kısımda olay örgüsünün içeriğinde engelli karakterlerin özlem, sevgi, umut vb. duygularına yer verilip verilmediği, olay örgüsünün nasıl sonlandırıldığı, olayın engelli bireylerin kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarına olumlu katkı sağlayıp sağlamayacağı ve kitabın engelli bakış açısından ele alınıp alınmadığına dair bulgulara yer verilmiştir. Olay

örgüsünün içeriğinde engelli karakterlerin özlem, sevgi, umut vb. duygularına dair ifadeler Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9

Olay Örgüsünün İçeriğinde Engelli Karakterlerin Özlem, Sevgi, Umut vb. Duygularına İlişkin İfadeler

KOD	S.NO	İFADELER
K-1	20	Kağan zamanla tikten önce gelen huzursuzluk duygusunu fark etmeyi öğrendi. (Huzursuzluk)
K-2	15	Bence Jeremy de benim gibi bir kardeşi olduğu için mutlu. (Sevgi)
K-3	-	Herhangi bir duyguya yer verilmemiş.
K-4	-	Herhangi bir duyguya yer verilmemiş.
K-5	-	Engelli karakterin herhangi bir duygusu aktarılmamış.
K-6	30	“Ah!” diye geçirdi içinden. “Uçabilseydim keşke.” Uçmak...Gökyüzünde süzülüp kanat çırpamak... (Umut)
K-7	-	Engelli karakter Mert’in eski günlere özlemi hakkında bilgi verilmiş.
K-8	-	Herhangi bir duyguya yer verilmemiş.
K-9	37	İyileşince Şirin ile evlendi. Havada aşk kokusu vardı! (Sevgi)
K-10	25	“Çok sevindim. Bir de ağ örmeyi öğrensem” diyerek yüzünü ellerinin arasına aldı. (Umut)
K-11	26	“Biz hazırız Kraliçem. Pişman olacaklar geldiklerine!” dedi Kargo. (Umut)
K-12	45	Bu toplantıya güvensizlikle yaklaşanların da aramızda olduğunu görüyorum ve bu benim projem için büyük bir umut demek. (Umut)
K-13	53-54	Annesi işten eve geldiğinde, mutfğa girip babasına sarıldı. Juliet de onlara katılmaya karar verince, üçü bir sevgi yumağı şeklinde birbirine sarılı kaldılar. (Sevgi)
K-14	61	Petey, aile özlemiyle yanıp tutuşuyordu. (Özlem)
K-14	80	Ama şimdi, çorap ve hediye beklentisiyle gülümsüyordu. (Umut)
K-14	106	Petey, yaklaşık bir saat boyunca “See seeevvv, See seeevvv, See seeevvv,” sözlerini fısıldadı. (Sevgi)
K-15	78	Winterler’in oğlu omuz silkti. “Çünkü kendimi artık bir Felix gibi hissetmiyorum.” “Bir Felix kendini nasıl hisseder ki?”

		“Tutsak.” (Özlem)
K-16	154	“Yaşasalardı nasıl bir hayat süreceklardı acaba? Neyi seçecek, neleri yapmaktan keyif alacaklardı?... (Özlem)
K-17	88	Takı satışında kızım el işareti ile çocukları ile ilgilenen babaları gösteriyor. Yine ona işaretlerle “Ben varım ya!” diyorum. (Özlem)
K-17	98	Hastanede ağır engelli oğlumla, engelli kızımın bir sarılmaları var. (Sevgi)
K-17	172	Ve Handan’ı salıncaklara bindirdim. Bir gün yürüyebileceğini umuyordu. (Umut)
K-18	-	Engelli karakter Jason’un, arkadaşına olan sevgisine dair aktarımlar paylaşılmış.
K-19	152	Teyzemin gidişinden aylar sonra, ablamın da yüzünden nihayet gülücük eksilmiyor... Evin ablama <i>dar gelmesi</i> , aslında hepimizin en büyük dileği. (Umut)
K-19	154	“Sahi mi diyorsun Meteee? Gelir mi sahiden?” Gözleri umutla fal taşı gibi açılmış ablam, inanmaya dünden razı. (Umut)
K-20	13	Küçük kız da büyüdüğünde aynı bu öğretmen gibi bir balerin olmayı olacağını hayal etmiş. (Umut)
K-20	41	Evimi, odamı, oyuncaklarımı, bahçedeki salıncağımı, arkadaşlarımı her şeyi ama her şeyi çok özledim” dedi sevinçle. (Özlem)
K-21	-	Engelli karakterin herhangi bir duygusu aktarılmamış. Ancak engelli karakterin kardeşi Şübidik’in umut duygusuna sık sık yer verilmiş.
K-22	32	Sonunda yatağa yatıp başkaları gibi o da rahatça uykuya dalabilecekti. (Umut)
K-23	9	Ama ben sadece kendi karanlığımdan, yani gözlerimin içindeki karanlıktan korkuyorum. (Korku)
K-23	114	Demek ki okuldaki kiraz ağacına çıktığımda da onları yeniden görebilecektim. Yani, öyle olmasını umuyordum. (Umut)
K-23	121	“Evet. Hoşlandığım bir çocuk.” (Sevgi)
K-24	12	Ama değişmeyen bir şey var ki o da birbirimize olan sevgimiz. (Sevgi) Farklı kesitlerden örneklerle yer vermiş ve genellikle bilgi verici biçimde oluşturulmuş olan kitapta olay örgüsü devamlılık sağlamamıştır.
K-25	52	Kâğıdı dikkatlice ikiye bölüp Keiko ve Ron’a birer mektup yazdım. İkisine de aynı şeyi söyledim: <i>Lütfen gelin!</i> (Umut ve Sevgi)
K-25	92	Ama artık sadece adaya dönmek istiyorum. (Özlem)

K-26	24	<i>Kör!</i> Başını yeniden yastığa bıraktı, yitirdikleri geçti aklından. Artık spor yapamayacaktı...Doktor olamayacaktı; oysa hep doktor olmak istemişti. (Özlem)
K-26	40	“Şu işe bak,” diye düşündü Beer; hafiflemişti. Kör olsa da sevdiklerini yitirmemişti. İnsan sevdiklerini gözleri görmeden de sevebilirdi. (Sevgi)
K-26	130	“Hoşça kal Beer,” dedi Tinka. “Eminim artık sık sık karşılaşırız.” “Kesinlikle,” dedi Beer. Böyle olmasını umut ediyordu. (Umut)

Tablo incelendiğinde engelli karakterlerin sevgi, umut, özlem, huzursuzluk, korku gibi duygularına yer verildiği anlaşılmıştır. Engelli karakterleri konu alan kitaplarda en çok umut duygusunun ağır bastığı gözlemlenmiş, bunun sebebinin de sahip olunan engelden kaynaklı olduğu yorumuna ulaşılmıştır. Engelli bireylerin pek çok olay ya da durum karşısında sevgi dolu oldukları gözlemlenmiş, olumsuz duygulardan ise genelde uzak oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilmiş en önemli bulgulardan biri de duyulan özlem duygusu olmuştur. Sahip olunan engelin türü her ne olursa olsun bu bireylerin tüm olumsuzluklara rağmen umut, sevgi, özlem dolu olmaları engelli bireylerin ruh dünyalarının oldukça sağlıklı olduğunu göstermektedir.

İncelenen kitaplardan 5’inde engelli karakterlerin herhangi bir duygu durumuna yer verilmemesi okuyucunun, engelli bireyin duygusunu hissetmekte zorlanacağı, kitabın yazılış amacının okuyucuda yaratmak istediği farkındalığın etkisini azaltacağı yorumuna ulaşılmıştır.

K-24 kodlu Annen ya da Baban Tatile Mi Çıktı? isimli kitap genellikle engelli bireylerin engelleriyle ilgili bilgiler aktarmış iken onların duygu durumlarına dair yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Engel ya da engellerin tanımları, açıklamaları yapılmış, karakterlerin yaşantılarıyla ilgili sınırlı bilgi aktarılmıştır.

K-21 kodlu Şübidik adlı kitapta engelli bireyin duygusal, ruhsal durumları göz ardı edilmiş, bu bireyin iç dünyasının kapılarının okuyucular tarafından açılmayacağı çıkarımına ulaşılmıştır. Engelli bireyin kardeşi Şübidik adlı karakterin, görme yetersizliğine sahip abisine karşı genellikle umut duyguları aktarılmıştır.

Sosyal bir varlık olarak insan; diğer insanlarla iletişim kurmak, toplum içinde var olmak, bir gruba ait olmak ister. Bunun için, yani istekli olması için olumlu duygu durumuna sahip olması gerekmektedir. Engelli bireylerin psikolojileri düşünüldüğünde toplumun bu bireylere karşı yaklaşımının, onların dış dünyaya karşı olumlu ya da olumsuz tutum

geliştirmelerinde büyük bir etkisi olduğu şeklinde yorumlanabilir. Kişiler arası iletişimde engellerin ortadan kaldırılması, iletişimin daha sağlıklı ve kararlı olmasını sağlayacaktır. İletişimin ve etkileşimin olumlu yönde ilerlemesi için hem bu bireylerin ümit var olmalarını hem de toplumun hoşgörülü ve empatik bir anlayışla bu bireylere yaklaşımlarını sağlamakla mümkün olabilecektir Olayın nasıl sonlandırıldığına ilişkin açıklamalara Tablo 10’da yer verilmiştir.

Tablo 10

Olayın Nasıl Sonlandırıldığına İlişkin Açıklamalar

KOD	AÇIKLAMA
K-1	Mutlu sonlandırılmıştır
K-2	Farklı anılardan oluşan kitapta hayatın bazı bölümlerinden kesitler ya da yaşam biçimleriyle ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Anılarda net bir olay yer almamıştır.
K-3 – K-6	Mutlu sonlandırılmıştır.
K-7	Olayın mutlu ya da mutsuz sonlandırıldığına dair net bir bilgi verilmemiştir. Ana karakterlerden biri olan Işık’ın babasıyla konuşmaya karar vermesi ve bunun için harekete geçmesiyle olay son bulmuştur.
K-8	İçerisinde farklı hayatlara ilişkin kesitlerin bulunduğu kitapta bazı olaylar mutlu bazıları mutsuz sonlandırılmıştır.
K-9 – K-23	Mutlu sonlandırılmıştır.
K-24	Olayın mutlu ya da mutsuz olduğuna dair net bir bilgi verilmemiştir. Çünkü kitap bilgi verici bir biçime sahiptir.
K-25	Mutlu sonlandırılmıştır.
K-26	Mutlu sonlandırılmıştır.

Yukarıdaki tablodan 20 kitapta yer almış olay ya da olayların mutlu sonlandırıldığı, 2 kitapta ise mutsuz sonlandırıldığı belirlenmiştir. K-2, K-8 ve K-24 kodlu kitaplar genellikle bilgi verici biçimde yazılmış olduğu ve içerisinde az sayıda diyaloglara rastlanmış olduğu için süreklilik sağlayan bir olay örgüsüne sahip olmadığı görülmüştür. K-14 kodlu kitapta, engelli ana karakterlerden biri olan Petey’in ölümü, olayın mutsuz sonlandırılmış olduğu çıkarımına ulaştırmıştır.

Kitapların hitap ettiği okuyucu kitlenin yaş seviyesinin ilkokul düzeyinde olması göz önünde bulundurulursa okurların, hayata karşı olumlu tutumlar geliştirebilmeleri için okudukları kitapların önemi daha da artmaktadır. Bu nedenledir ki; çocuk edebiyatı yazarlarının, kitaplarındaki olayları mutlu sonla bitirmeleri tercih sebebi olmaktadır. Olayın engelli bireylerin kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarına olumlu katkı sağlayıp sağlamadığına ilişkin ifadeler Tablo 11’de yer verilmiştir.

Tablo 11

Olayın Engelli Bireylerin Kendi Öz İmaj ve Kendilerine Olan Saygılarına Olumlu Katkı Sağlayıp Sağlamadığına İlişkin İfadeler

KOD	S.NO	İFADELER
K-1	34	Tiklerin onun bir parçası olduğunu biliyordu ama her zaman onların istediği olmayacaktı! <i>Hey, tikler, ayağınızı denk alın!</i> dedi kendi kendine. <i>Yapabileceğim tek şey siz değilsiniz, anlaşıldı mı?</i>
K-2	18	Amaya saldırganlaştığında odasında yalnız vakit geçirmesi gerekiyor çünkü böyle olduğunda kimse onun yanında duramıyor. Bazen birlikte markete gittiğimizde ağabeyimin canı sıkılıyor ve raflardan aldıklarını yere atıp şişeleri sıkıyor.
K-3	32	Ne konuştuklarını duymuyordum, ama benim hakkımda konuştuklarını biliyordum. Çünkü ara sıra dönüp bana bakıyorlardı. Öğretmen, ellerime çizdiğim resimden bahsediyor olmalıydı. Konuşmaları bitince annem yanıma geldi. Gözlerinin parıldadığını görüyordum... Gülümsemesinde de şefkat.
K-4	13	“Efendim, arı kanunlarına göre kanadı olmayan bir işçi arı işe yaramaz ve kovandan atılır!”
K-5	30	Bir kez gösterdiği harfî bir daha göstermesine gerek kalmadan, hani nerdeyse ağzından kapıyordu Melek. Bu zekâ, bu kavrayış yeteneği, değme sağlıklı çocukta yoktu! Bu çocuk eğer engelsiz olsa, bütün yaşlılarını geride bırakırdı.
K-6	17	Uzakta, az uzakta mavi karınca sessizce gözlüklü mavi karıncayı izlemiş. Artık birçok işi kendi başına yapabildiğini ve mutlu olduğunu görmek ona huzur veriyormuş.
K-7	20	“Hayatım, böyle davranırsan onu kendine, bize bağımlı yetiştirmiş olursun. Evet, bizim gibi değil, bir farkı var. Ama bu bir eksik değil. Gözüyle görmediğini kulağıyla duyacak, parmaklarıyla tanıyacak...”

K-8	-	-
K-9	7	O, ünlü yazar ve şair Kısakulak'tı.
K-10	25-26	"...Uçamadığım için de işe yarıyormuş gibi yapıyorum. Çalışıyorum falan dediğim o aslında, bal yapamıyorum."
K-11	13	"Çünkü o bizden daha farklı yetenekleri olan, çok sevimli bir canlı."
K-11	25	"Her ne olursa olsun, bu kovanın başına gelen en güzel şeydin. Kovanı harika bir yer haline getirdin. Seni hepimiz çok sevdik."
K-12	24	"Tamam, tamam Franz! Bir gözün zarar gördü diye bir şeycik olmaz. Bu senin tamamen iş yapamayacağın anlamına gelmez ki. Tarih bir dolu özürle ama ünlü insanla doludur..."
K-13	9	Ben her türlü krizin üstesinden gelebilecek becerikli biriyim, yazıyordum. Juliet kendini üzgün hissettiği zamanlarda bu sözleri tekrarlardı. Şimdi de söylemeye çalıştı; fakat Oaf kapının dışında şarkı söylüyordu ve bu ona engel oluyordu.
K-14	20	Bacakları, kurumuş bitki kökleri gibi ufak karnına doğru çekildi. İki kolu da dirsekten büküldü ve kasıldı. Bileklerine doğru iki büküm olan ellerindeki parmakları pençeye benzedi: Yamuk yumuk ve açık pençelere.
K-14	65	Calvin ile iletişim kurmayı öğrenmenin sevinci, Petey'nin fareler konusundaki üzüntüsünü aşmasına yardımcı oldu.
K-14	197	"Evet, Engelli Olimpiyatları'na katılmış. Tekerlekli sandalye yarışında çekilmiş bir fotoğrafta onu tanıdım."
K-15	130	"Nasıl biriydim?" diye sordu kapının önünde duran oğlan. "Öğrencim olarak mı?" "Hayır, öylesine. Çocuk olarak." "Sıkıcının tekiydin. Sevecen ama sıkıcı. Altmış yıl sonra da aynı sevecenliğini ve sıkıcılığını koruyacaktın. Hayatında hiç dikkate değer bir şey olmayacaktı. Başına bu kaza geldiği için kendini şanslı saymalısın."
K-16	65	Bütün o hırçınlıkları, inatlaşmaları, tutturmaları kendi mi istiyor sanki? Elinde mi kızcağızın? Öyle olsa, neden onca ilacı içmek zorunda kalsın, yaz kış demeden özel eğitim alsın! ...
K-16	102	Kazadan beri, buruk bir acı dolanıyor içimde. Bir işe yaramamanın verdiği tuhaf bir eziklik, boğazımdan mideme yayılıyor.
K-16	115	"Şansım hiç yoktur. Hele şimdi sakat sayılırım. Bacağımı dikleştirmek için bile canımı dişime takıyorum."

K-17	103	Sarıyer Kireçburnu'nda her yıl açılan kermesteki stantlarda yerini alan engelli çocuklar, burada ürünlerini sergiliyor, para kazanıyorlarmış.
K-17	112	"Ay yazık yürüyemeyecek" dedi. Belki vicdanlı biri olduğunu göstermek istiyordu. Bununla birlikte, bir engellinin asla duymak istemediği de böyle sözlerdir. Kızım, günlerce ağladı. İşte böyle durumlarda aciz kaldığımı düşünüyorum.
K-17	123	Oysaki engelliler temiz kalplidir ve her şeye akılları erer.
K-18	119	İç geçiriyor; onun hiçbir zaman, yumruğunu kaldırmış, bileğinden çamur akarak yüzeye çıkacağı anın büyük heyecanını yaşayamayacağını fark ediyorum. Bir insan koca bir yaşamı, bunu yaşamadan nasıl geçirir?
K-18	120	Bazen. Jason tereddüt ediyor, parmakları kitabının üzerinde havada asılı kalıyor. Ben. Ölmek. İstemek. (Kitabın orijinalinde koyu harflerle yazılmıştır.)
K-19	58	"Baksana, kendime hayrım yok benim. Anca, oturuyorum işte. Şu erik ağacından farkım yok diyeceğim ama... o hiç olmazsa meyve veriyor bize. Bende o da yok."
K-19	59	"Boşa telaş etme sen ablam. Dünyada tek başına yaşayabilen milyonlarca bedensel engelli var."
K-19	61	Ablamın kara gözlerinde, "Daha önce neredeydin sen?" sorusuyla "Evet, ben de yapabilirim!" kararlılığının çatışması apaçık görünüyor.
K-20	19	Hem ben çok cesurum.
K-21	89	Hiç kimse konuşacak durumda değildi. Her şey o kadar net ve büyüleyiciydi ki.
K-22	27	Kerem birkaç dakika yatakta yattı. "Yaşasın, kendimi daha iyi hissediyorum. Sandalyeyi kendi haline bırakabilirim. İyi geceler anneciğim," dedi.
K-23	198	"Asla ama asla pes etme," diye tekrar ettim kendi kendime. "Asla ama asla pes etme!"
K-24	-	-
K-25	213	Bayan Rosalie'nin sözlerini hatırladım: Ben cesurdum. Ben güçlüydüm.
K-26	130	En kötüsünü atlattım diye düşündü. Önünde uzanan, onu geleceğe götürecek yolu görüyordu.

Tablo 11 incelendiğinde K-1, K-3, K-5, K-12, K-14, K-15, K-19, K-21, K-22, K-23, K-25, K-26 kodlu kitaplarda olayın, engelli okuyucuların kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarına ilk başlarda olumsuz katkı sağlarken kitapların sonuna doğru olumlu katkı sağlayacak şekilde değişimlere uğramış olduğu tespit edilmiştir.

K-6, K-13 ve K-20 kodlu kitaplarda olayın, engelli okuyucuların kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarına olumlu yönde katkı sağlayabileceği belirlenmiştir. K-4, K-7, K-10 ve K-11 kodlu kitaplarda olayın, zaman zaman engelli okuyucuların kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarına olumlu katkı sağlayabilecek iken zaman zaman da olumsuz katkı sağlayabilecek şekilde planlanmış olduğu çıkarımına ulaşılmıştır. Özellikle K-4, K-10 ve K-11 kodlu kitaplarda kanatları olmayan engelli arı, bir grup arı tarafından benimsenmiş bir grup arı tarafından da dışlanmıştır.

K-2, K-8 ve K-24 kodlu kitaplarda olay örgüsünün tamamı dikkate alındığında engelli okuyucuların kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarına olumlu yönde katkıda bulunup bulunmayacağı doğrudan tespit edilmemiştir. Ancak verdikleri bilgiler sayesinde olumlu katkıda bulunabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

K-16 kodlu Gökkuşuğu Yazı adlı kitapta sonradan ortopedik yetersizliğe sahip olan engelli karakterin, egzersizlerle bu durumun üstesinden gelmesi, engelli okuyucuların kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarına olumlu katkı sağlayabileceğini göstermiştir. Ancak otizmlili karakterin herhangi bir olumlu ya da olumsuz değişiminden bahsedilmemiş olması, otizmlili okuyucuların kendi öz imaj ve saygılarına olumlu ya da olumsuz katkı sağlayamayacağı düşünülmektedir.

K-17 kodlu Tek Başına isimli kitapta engelli karakterler sürekli sorunlarla karşılaşmış, ailesinden ayrı kalmış bazen de toplum tarafından dışlanmıştır. Engelli okuyucuların kendi öz imaj ve saygılarına olumsuz katkı sağlayacağı çıkarımına ulaşılmıştır.

K-18 kodlu Kardeşim Benim kitabında ise engelli karakter Jason'un zamanla yakın bir arkadaş edinmesi, engelli okuyucuların kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarına olumlu katkı sağlayacağını göstermiştir. Yine aynı kitapta otizmlili bireyin, ablası tarafından her ortama götürülmek istenmemesi olumsuz bir sonuçtur. Bu bakımdan da olumsuz katkı sağlayacağı yorumu yapılabilir. Kitaplar okuyucunun aynasıdır. Her okur, okuduğu kitapta kendinden bir şeyler bulmak ve yaşananlardan ders çıkarmak ister. Ancak hiçbir okuyucu, kendinde olan özelliklerden dolayı olumsuz, kötü, başarısız bir hayat yaşayan model karakteri okumak istemez. Kitaplardaki olay örgüsünün içeriğinde okuyucunun kendi öz imaj ve kendi saygısına olumlu katkı sağlayacak karakterlere yer verilmesi, kitapların okunabilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

İncelenen çocuk kitaplarının 20 tanesinde engelli karakterlerin bakış açısı dikkate alınmıştır. K-2 ve K-24 kodlu kitaplarda engelli karakterlerin bakış açısına dair ifadeye rastlanmamıştır.

K-8 kodlu kitapta zaman zaman engelli bireylerin bakış açısına yer verilmiştir. K-16 ve K-18 kodlu kitaplarda ana karakterlerden biri olan engelli karakterlerin bakış açısı doğrudan aktarılmamış, engelli karakterlerin ablası aracılığıyla aktarılmaya çalışılmıştır. K-17 kodlu kitapta engelli karakterlerden biri olan Handan'ın bakış açısına yer verilmiş iken Handan 'ın Spastik ve Engelliler Hastanesi'nde yatan ağır engelli kardeşinin bakış açısına hiç rastlanmamıştır.

4.7. Araştırmanın Yedinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde yazarın otoriter bir dil kullanıp kullanmadığı, kitap içeriğinde engellilerle ilgili öneri ve yorumlarda bulunup bulunmadığı, eğer bir yorumda bulunmuşsa olumlu ya da olumsuz ne ifade etmek istediği ve yazarın engellilerin yaşam biçimiyle ilgili yeterli bilgiye sahip olup olmadığına dair bulgulara yer verilmiştir.

İncelenen kitapların tamamında yazar otoriter bir dil kullanmamıştır. Yazarların buna dikkat etmeleri, kitabın okuyucular tarafından yorumlanmasına ve zevk alınarak okunmasına olanak sağladığı yorumu yapılabilir.

İncelenen kitapların tamamında yazarların, engellilerin yaşam biçimiyle ilgili yeterli bilgiye sahip oldukları çıkarımına ulaşılmıştır. Anlatmak istenenlerin, karakterlerin ve oluşturulan olay örgüsünün, yazarın okuyucuya aktarmak istediği şekilde aktarılmasında etkili olan en önemli kısım kitabın temasıyla ilgili yazarın yeterli bilgiye sahip olmasıdır. Engelli karakterleri konu almış olan 26 kitap, engellileri tüm gerçekliğiyle okuyuculara aktarmıştır. Bu durum engellilerin yaşayışıyla ilgili okurlara bilgi vermektedir ve öğrenme arzusunu gerçekleştirmesine yardım etmektedir.

Araştırmada ele alınan kitaplardan 19 tanesinde yazar, engellilerle ilgili öneri ya da yorumlarda bulunmamıştır. Kitap içeriğinde engelli karakterlerle ilgili ya da kitabın ortaya çıkış öyküsüne dair hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. K-1, K-2, K-22 kodlu kitaplarda yer alan engel türlerine dair yazarlar kısaca bilgi vermiş ve yetişkinlerin bu engel türleriyle karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiğine dair önerilerde bulunmuşlardır. Bu 3 kitapta yazarların yorumları ve önerileri olumlu yöndedir. K-8 kodlu kitapta yazar, engellilerle ilgili çeşitli düzenlemelerden bahsedip, okurların; engelli bireylere saygı gösteren, onların toplumda yer almasını olağan karşılayan ilk kuşak olduğunu aktarmış. K-24 kodlu Annen ya da Baban Tatile Mi Çıktı? adlı kitapta yazar, engelli bireylere sahip kişilerin hastalık ya da engellilik sürecinde yapılması gerekenleri öneri olarak vermiştir. K-14 kodlu Petey kitabında

yazar, ana karakter Petey'in nasıl ortaya çıktığına ve karakterin gerçek kimliğine dair bilgileri okuyucuya aktarmıştır. K-25 kodlu Rüzgâra Bırakılan Dilekler isimli kitapta ise yazar, kitap içeriğinde yer verilen olay örgüsünün tarihteki gerçekliğini anlatmıştır. Ancak K-14 ve K-25 kodlu kitaplarda yazarlar, engelli bireylerle ilgili herhangi bir yorum ya da öneride bulunmamışlardır.

4.8. Araştırmanın Sekizinci Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu kısımda olayın geçtiği zaman ve mekânın gerçek mi yoksa hayal ürünü mü olduğu, olayın ne zaman ve hangi mekânlarda geçtiği, zamanın kronolojik bir sıra izleyip izlemediğine dair bulgulara yer verilmiştir.

İncelenen kitapların tamamına yakınında zaman ve mekânın gerçek olduğu, zamanın kronolojik bir sıra izlediği sonucuna ulaşılmıştır. K-4, K-6, K-9, K-10, K-11 kodlu kitaplarda mekânın hayal ürünü olduğu tespit edilmiştir. Kitaplarda yer alan zamana dair açıklamalara Tablo 12'de yer verilmiştir.

Tablo 12

Zamana İlişkin Açıklamalar

KOD	AÇIKLAMA
K-1	Net bir zaman bilgisi aktarılmamış. Birkaç aylık bir süreçten bahsedildiği yorumu yapılabilir.
K-2	Zamanla ilgili net bir bilgi verilmemiş.
K-3	Net bir zaman bilgisi verilmemiş. Ancak birkaç günlük bir zamanı anlattığı sonucuna ulaşılmıştır.
K-4	Belli bir zaman dilimi yok.
K-5	Net bir zaman verilmemiş. Günümüze yakın bir zamanda geçmiş olabilir.
K-6	Zamana dair kesin bir bilgi yok.
K-7	Kesin bir zaman bilgisi yok. Ancak lise ve üniversitenin ilk yıllarını anlattığından 3-5 yıllık bir süreci kapsadığı çıkarımı yapılabilir.
K-8	Zamana dair herhangi bir açıklama yapılmamıştır.
K-9	Net bir zaman kavramı belirtilmemiş.
K-10	Zaman belirtilmemiş. Kısa bir zaman diliminin anlatılmış olabileceği düşünülmüştür.

K-11	Zaman belirtilmemiş. Ancak kısa bir zaman dilimini aktardığı düşünülmüştür.
K-12	Kesin bir zaman bilgisi yok. Ancak 1 yıla yakın bir okul dönemini kapsadığı çıkarımı yapılabilir.
K-13	1 yıla yakın bir zaman dilimini anlattığı söylenebilir. Net bir zaman verilmemiş.
K-14	1920'li yıllarda başladığı ve 70 yılı aşkın bir zaman dilimini aktardığı söylenebilir. Kesin bir zaman söylenmemiş.
K-15	2 yıla yakın bir zaman dilimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Net bir zamandan bahsedilmemiştir.
K-16	Yaz mevsimindeki zaman dilimi anlatılmıştır.
K-17	Ağustos ayıyla başlayan ve kişinin evlilik, çocuk sahibi olma ve onları yetiştirme süreçlerini kapsadığı çıkarımına ulaşılan bir zaman dilimi aktarılmıştır. 17 Ağustos 1999 depremini yaşadığını aktaran karakterden yola çıkılarak 90'lı yıllar olabileceği düşünülmektedir.
K-18	Engelli karakter David'in, ablasının hayıflanmasından yaz tatilini kapsadığı sonucuna ulaşılmıştır.
K-19	Ana karakter Mete'nin konuşmasından 7 aylık bir sürecin anlatıldığı sonucuna ulaşılmıştır.
K-20	Kesin bir zaman bilgisi yok. Ancak 1 yıla yakın bir süreç olduğu çıkarımına ulaşılabilir.
K-21	Herhangi bir bilgi verilmemiş.
K-22	Birkaç aylık kısa bir zaman dilimi olabilir.
K-23	Stargardt hastalığına sahip ana karakterin 6 aylık sürecini anlatmış olabilir. Net bir zaman bilgisi yok. Doktorun söylediklerinden bu çıkarıma ulaşılmıştır.
K-24	Herhangi bir zaman kavramı aktarılmamış.
K-25	2.Dünya Savaşı yıllarındaki 1 yıla yakın bir zaman dilimini kapsamış olabilir. Kitabın her bir bölümü yılın bir ayını anlatmıştır.
K-26	Ana karakter Beer'in trafik kazası geçirdikten sonraki belli bir zaman dilimini kapsamıştır. Birkaç aylık bir zaman olabilir.

Yukarıdaki tablodan yola çıkılarak, incelenen kitaplardan K-14, K-16, K17, K-18, K-19, K-23, K-25 kodlu kitaplarda kesin denilebilecek bir zaman kavramından bahsedilmiş olup geriye kalan 19 tanesinde zamana ilişkin herhangi bir netlik görülmemiştir. Bu 19 kitap anlatılan olayların meydana gelme ve devam etme süreçlerine dayanılarak yorumlanmıştır. Zaman aralıkları göz önünde bulundurulduğunda olayların çok geniş bir süreyi kapsamadığı, daha çok kısa zamanlı olaylara yer verildiği görülmüştür. K-14, Petey ve K-25, Rüzgara Bırakılan Dilekler adlı kitaplardaki olayların günümüzden uzakta, 1.Dünya Savaşı yılları ve

sonrasında, K-17, Tek Başına ve K-20, Hoşça Kal Lösemi adlı kitaplardaki olayların ise günümüzden 20-30 yıl önce bir zamanda yaşandığı söylenebilir. K-1, K-2, K-3, K-5, K-7, K-12, K-13, K-15, K-16, K-18, K-19, K-21, K-22, K-23, K-26 kodlu kitaplarda yer alan olaylar ise günümüze yakın bir zamanda geçmiştir. İncelenen kitaplarda mekâna ilişkin açıklamalar Tablo 13’de yer almıştır.

Tablo 13

Mekâna İlişkin Açıklamalar

KOD	S.NO	CÜMLE
K-1	8	Sınıfta Kağan’ın burnunu çekmesi dışında bir ses yoktu.
K-1	30	Sinemada Kağan elinden geldiğince tiklerine engel olmaya çalıştı ama sonunda kalkmak zorunda kaldı. Olayın yurtdışında yaşanmış olduğu çıkarımı yapılmıştır.
K-2	-	Farklı kardeşlik anılarını anlatan kitapta kardeşlerin evde, okulda, sokakta vb. mekanlardaki yaşanmışlıkları aktarılmıştır. Olayın yurtdışında yaşanmış olduğu çıkarımı yapılmıştır.
K-3	10	Ama okul bahçesinde hayat her zaman kolay değildi. Olayın yurtdışında yaşanmış olduğu çıkarımı yapılmıştır.
K-4	7	Tüm kovan üzülecekti şimdi.
K-5	29	Torununun durumuna üzülen Safura Hanım, damadıyla kavga etmeyi göze aldı ve Melek’i sırtladığı gibi kendi evine getirdi. Farklı öykülerin yer aldığı kitapta engelliği konu almış öykülerin Türkiye’de yaşanmış olduğu sonucuna varılmıştır.
K-6	-	10 hikâyeden oluşmuş kitabın karakterlerini genellikle bitkiler ve hayvanlar oluşturmuştur. Bu nedenle de olayın geçtiği mekânın orman olduğu çıkarımına ulaşılmıştır.
K-7	93	Sophie, Erkan’a aşık olup İstanbul’a yerleşmeye karar vermese, bir gezgin olarak devam edecekti belki hayatına. Olay İstanbul’da yaşanmıştır.
K-8	-	Yurtdışında yazılmış olduğu çıkarımı yapılmıştır.
K-9	7	88. Çukur, Yaban Gülü Sokağı, Hızlıkoşanlarköy’de yalnız bir tavşan yaşardı.

K-10	17	“Burası yıllardır polen topladığımız gizli yerimiz, bir organik tarım çiftliği...”
K-11	7	“Bal kovanlarına düşman girmiş efendim...”
K-12	-	Olay okul ve engelli karakterin evinde geçmektedir. Olayın yurtdışında yaşanmış olduğu çıkarımına ulaşılmıştır.
K-13	45	Wattle Street Okulunda oldukça parlak tipler vardı. Olayın yurtdışında yaşanmış olduğu sonucuna varılmıştır.
K-14	12	Petey, Montana Warm Springs’teki Warm Springs Akıl Hastanesi’ne gönderiliyordu. Olay Amerika Birleşik Devletleri’nde geçmiştir.
K-15	-	Olayın Almanya’da geçtiği çıkarımına ulaşılmıştır.
K-16	-	Olayın Türkiye’de geçtiği sonucuna ulaşılmıştır.
K-17	111	Beni İstanbul’a getirdiklerinde çok korkmuş, “Kocaman şehir. Kaybolurum. Burada yaşayamam.” demiştim.
K-17	181	16 Ağustos günü gündeliğe gittiğim işimden, İzmit’te yaşadığımız eve geldim.
K-17	187	Zonguldak kırsalında, kömür topluyor, çok küçük şeyler için dayak yiyordum. Olay Türkiye’de geçmiştir.
K-18	22	Yol, okyanus kıyısını izliyor; balık avlamak için tuzlu su bataklıklarında dikilen akbalıkçılları ve havada daireler çizen balık kartallarını görmeye çalışıyorum. Olayın yurtdışında yaşandığı çıkarımına ulaşılmıştır.
K-19	9	Burası Tellibostan Sokağı. Kente tepeden bakan, daracık bir sokak. Olayın Türkiye’de yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.
K-20	-	Olayın Türkiye’de yaşanmış olduğu çıkarımına ulaşılmıştır.
K-21	11	Şüheda ve ailesi İstanbul’da yaşıyordu. Olay Türkiye’de geçmiştir.
K-22	-	Olayın yurtdışında geçtiği çıkarımına ulaşılmıştır.
K-23	82	“Estella, Romanya’da yazarlar yok mu?” “Romanyalı yazarlar mı? Elbette var. Neden olmasın ki?” Olay Romanya’da geçmiştir.
K-24	-	Bilgi yok.

K-25	11	Dedeme buranın Bainbridge Adası olduğunu, gemi düdüklelerinin hep duyulduğunu ve limanın sadece bir buçuk kilometre uzaklıkta olduğunu hatırlattım.
K-25	39	Tabelayı okudum: Manzanar. Çok çirkin bir yerdi. Olay Amerika Birleşik Devletleri'nde geçmiştir.
K-26	49	“Neredeyiz?” “Kerkbirnk'te.”
K-26	116	“Eee...Sanırım Bussum'da bir yerde.” Olay Hollanda'da geçmiştir.

Tablo 13 incelendiğinde kitaplardaki olay ya da durumun geçtiği mekanlar Türkiye, yurt dışı, kovan, orman ve hayali köy olacak şekilde kategorize edilmiştir. Bu sınıflamada 13 yurt dışı, 7 Türkiye, 2 orman, 2 kovan, 1 hayali köy yer almıştır. 1 kitapta ise mekâna ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

20 kitapta kullanılan mekân ya da mekanlar gerçek, 5 kitapta ise kullanılan mekanlar kurgudur. Bu mekanların pek çoğunun gerçek hayattan seçilmiş olması okuyucunun, kendi hayatından bir şeyler bulabilmesini kolaylaştıracak ve kendini karakterlerle özdeşleştirmesini sağlayacaktır. Bu şekilde kitabın okuyucuda yaratmaya çalıştığı, ona iletmek istediği fikir daha kolay yerleşecektir.

Mekanlar daha detaylı incelendiğinde engelli bireylerin ev ve okul yaşantılarının gerçekleştiği daha özel çevrelerin tercih edildiği çıkarımına ulaşılmıştır. Bunun sebepleri arasında engelli bireylerin en büyük destekçileri olan aileleri ile paylaştıkları evler ve yaş grubuna bağlı olarak eğitimlerine devam ettikleri okullar gösterilebilir.

Ev ve okul mekanları olumlu özelliklere sahip olarak aktarılmış, engelli bireyin olumsuz bir çevrede yaşamını sürdürmediği görülmüştür. Bu bireylerin kötü koşullar altında yaşamlarına devam etmediği izlenimi, toplumda engelli bireylere yönelik oluşturulmak istenen algının mihenk taşlarından biri olduğu söylenebilir. Engelliler konusunda çeviri kitap sayısının fazla olmasının nedeni; bu konuda yazılmış yerli kitapların yetersiz kalmasından kaynaklanıyor olabilir.

4.9. Araştırmanın Dokuzuncu Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu bölümde incelenen çocuk kitaplarında tema özelliklerinin okuyucular tarafından net olarak anlaşılıp anlaşılmadığı, alt temaların neler olduğu ve engelli sorunları konularında okuyucunun bilinçlenmesine yardımcı olup olmadığına dair bulgulara yer verilmiştir.

İncelenen kitapların tamamında tema özelliklerine açıkça yer verilmiştir. Arkadaşlık-dostluk, aile sevgisi, özlem, yalnızlık, yardımseverlik ve hoşgörüsüzlük alt temalarına rastlanmıştır.

Tablo 14

Alt Temaya İlişkin Açıklamalar

ALT TEMA	KİTAP KODU
Arkadaşlık- Dostluk	K-3, K-4, K-6, K-10, K-11, K-12, K-14, K-18, K-23
Aile Sevgisi	K-2, K-17, K-19, K-24
Özlem	K-25
Yalnızlık	K-9
Yardımseverlik	K-1, K-5, K-22
Hoşgörüsüzlük	K-8

Yukarıdaki tabloda 9 kitabın arkadaşlık-dostluk, 4 kitabın aile sevgisi, 3 kitabın yardımseverlik alt temalarına sahip olduğu görülmektedir. Arkadaşlık-dostluk ve aile sevgisi alt temalarının her ikisine birden K-7, K-13, K-15, K-16, K-26 kodlu kitaplarda yer verilmiştir. Hoşgörüsüzlük, özlem ve yalnızlık alt temalarına ise birer kitapta rastlanmıştır. Kitaplardaki alt temalar dikkate alındığında arkadaşlık-dostluk ve aile sevgisinin sıklıkla kullanıldığı ve bunların ortak paydasının sevgi olduğu görülmüştür. Karakterlerin karşılaştığı sorunları çözme konusunda sevgiden faydalanmaları sevginin engelleri ortadan kaldıran gücünün bir göstergesidir.

Rüzgara Bırakılan Dilekler adlı K-25 kodlu kitapta savaştan dolayı Amerika’da yaşayan Japonların tehir ettirilmesi sonucunda Japon asıllı Manami adlı küçük kızın konuşmamaya başlaması ve eski günlere duyduğu derin özlem anlatılmıştır. K-9 kodlu Şair Kısakulak isimli kitapta ise yalnızlığı tercih eden farklı kulaklara sahip karakterin yaşamına yer verilmiştir.

Kitapların tamamının okuyucunun engelli sorunları konusunda bilinçlenmesine yardımcı olacak nitelikte yazıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde son yıllarda engellilik temasıyla yazılan veya çevirisi yapılan kitapların sayısında ciddi bir artış olduğu anlaşılmakta olup bu temayı işleyen kitapların hitap ettiği yaş grubunun ilkokul düzeyinde istenilen seviyede olmadığı çıkarımına ulaşılmıştır.

4.10. Araştırmanın Onuncu Sorusuna İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bu kısımda; eserlerin planlamasına dair bulgular aktarılmıştır. Araştırmada incelenen kitapların tamamında düşünce ve olayların bir düzen içinde anlatıldığı ve temanın sistematik olarak okuyucuya aktarılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Olayların birbirinin devamı niteliğinde olması okumanın sürükleyiciliği açısından önemli olup, olaylar arasındaki geçişin anlaşılır ve inandırıcı olması okuyucunun mesajı alması açısından değerlidir.

Kitapların tamamında, olaylar birbiriyle tutarlı olarak aktarılmıştır. Olayların birbiriyle tutarlı olarak verilmesi, okuyucunun okuduğunu anlamlandırması ve kitabın geçişlerinin ilgiyi canlı tutabilmesi bakımından önemlidir. Araştırmada ele alınmış 26 kitabın tümünü okumanın keyifli olduğu tespiti yapılmıştır. Ayrıca kitaplardaki olay örgüsünün giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine sahip olduğu görülmüştür. K-8 kodlu Kimse Size Engel Olamaz! kitabı ile K-24 kodlu Annen ya da Baban Tatile mi Çıktı? kitapları okuyuculara hem bilgi hem de küçük anılar, alıntılar aktardıkları için giriş, gelişme ve sonuç bölümünden bahsedilemez. K-2 kodlu Otizm ve Kardeşim isimli kitapta da benzer durum söz konusudur. Otizmli kardeşe sahip karakterlerin ağzından anlatılan anılara yer verilmiş kitapta giriş, gelişme, sonuç bölümlerine rastlanmamıştır. Her anı, kardeşinin engel durumu ve yaşantısıyla ilgili okuyuculara bilgi verirken, aile ve arkadaş çevresinin davranışları, duygu ve düşüncelerini de görmemizi sağlamıştır.

Engelli karakterin daha baskın bir şekilde işlenmesi ve kitabın tamamına yayılarak anlatılması farkındalık oluşturma noktasında önem arz etmektedir. İncelenen kitapların 25 tanesi, engelli bireylere kitabın tamamında yer vermiş iken; K-5 kodlu Sevgili Öğretmenim adlı öykülerden oluşan kitap birkaç bölümünde engelli karakterlere yer vermiştir.

BÖLÜM 5

TARTIŞMA VE SONUÇ

“Çocuk Kitaplarında Engelliler ve Sorunlarının İncelenmesi” başlıklı bu araştırmada, ilkökul düzeyi yaş grubuna hitap eden ve engelli karakterlere yer veren kitaplar incelenmiş, ulaşılan kitaplardaki engelli kavramı ve engellilerin sorunları konuları üzerinde durulmuştur. Elde edilen veriler Temur (2018) tarafından ortaya konan ve araştırmacı tarafından geliştirilen “kitap analiz formu” ile toplanmış ve nitel yöntem kullanılarak betimsel analiz ile analiz edilerek yorumlanmıştır. Bu bölümde yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular, araştırma soruları çerçevesinde tartışılmıştır.

5.1. Araştırmanın Birinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Araştırma kapsamında birçok kitap taranmıştır. Yapılan taramalar sonucunda engelliliği yapısında bulunduran 26 kitaba ulaşılabilmektedir. Ünal (2011)’in yapmış olduğu “Türk Çocuk Edebiyatında Engellilerin Temsili” adlı araştırmasında 1969- 2009 yılları arasında yazılmış ve erişilebilen 40 alıntıya yer vermiştir. (s.147). Diğer bir ifadeyle 40 yıllık süreçte 40 kitaba ulaşılabilmektedir. Günümüz düşünüldüğünde, 2010 yılından 2019 yılına kadar, 2019 yılı da dahil, dokuz yıllık bir süreci kapsamıştır. Dokuz yılı kapsayan araştırma sonucunda engelliliği yapısında bulunduran kitapların sayısının 26 olması bu alandaki gelişmelerin ve değişimlerin göstergesidir. Gönen vd. (2015) tarafından yapılan bir araştırmada bu alanda var olan kitap sayısında artış olmasına rağmen yeterli olmadığı görülmüştür.

Araştırmanın ilk sorusu “Çocuk kitaplarında ne tür engeller yer almaktadır?” şeklinde belirlenmiştir. İncelenen kitaplarda tek bir engel türüne yer vermiş kitaplara da rastlanmış iken, birden fazla engele yer verilmiş kitaplar da belirlenmiştir. Bu soruya yönelik olarak tüm kitaplardaki engel türlerine ilişkin ortaya çıkan sonuçlar: Kitaplarda 11 tane duygusal ve davranış bozukluğu, 14 tane ortopedik yetersizlik, 14 tane süregen hastalık, 7 tane görme

yetersizliği, 2 tane işitme yetersizliği, 3 otizmli, 2 tane birden fazla rahatsızlığı olan, 3 tane zihinsel yetersizlik, 1 tane de dil ve konuşma bozukluğu türlerine rastlanmıştır.

Kitaplarda en çok rastlanan engel türleri ortopedik yetersizlik ve süreğen hastalıktır. Bu engellerden sonra en sık karşılaşılan engel türü ise; duygusal ve davranış bozukluğu ile görme yetersizliğidir. İşitme yetersizliği, dil ve konuşma bozukluğu, zihinsel yetersizlik, birden çok rahatsızlığı olan ve otizm gibi engel türlerine yeteri kadar rastlanmamıştır. Ancak serabral palsi, özel öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, üstün yetenekli engel türlerine ise hiç rastlanmamıştır.

Kaymaz (2017) yapmış olduğu araştırmasında, 3-8 yaş grubuna hitap eden ve özel gereksinimliliği konu alan kitapları incelemiş ve benzer sonuçlara ulaşmıştır. Özel gereksinimliliği konu alan  ocuk kitaplarında karakterlerin sıklıkla uyum bozukluğu, duygu ve davranış sorunları kategorisinde yer aldığı, en az özel gereksinim kategorisinin ise obsesif kompulsif bozukluk, zihinsel yetersizlik, işitme yetersizliği ve iletişim dil ve konuşma bozuklukları olduğu sonucunu ortaya koymuştur (s.62).

Can vd. (2017) yapmış oldukları araştırmada “ders kitaplarında yer alan, yetersizlikten etkilenmiş bireylerin engel türleri incelendiğinde, %53’ünün bedensel, %25’inin işitme, %8’inin zihinsel ve %14’ünün görme engelli olduğu belirlenmiştir. İşitme engellilerin ve zihinsel engellilerin daha çok fen ve teknoloji ders kitaplarında yer aldığı görülmektedir.” bulgularına ulaşmışlardır. Bedensel engelli bireylerin ders kitaplarında %53 oranında ortaya konması araştırma sonuçları ile paralel iken, işitme yetersizliğine sahip bireylere ders kitaplarında %25 oranında yer verilmesi araştırma kapsamında incelenen  ocuk kitaplarına oranla daha fazladır.

Szeremy (2018) araştırmasında, Türkçe, İngilizce ve Fransızca dillerinde yazılmış ve sağlık konu ve temasını içeren  ocuk kitaplarını incelemiştir. İnceleme sonucunda kitaplarda geçen sağlık konu ve temalarının dağılımını gösterdiği tabloda ağız ve diş sağlığı, görme sorunları, işitme sorunları, Alzheimer, epilepsi, kanser vb. kategorilere de yer vermiştir. “İşitme bozuklukları ve alerji” ile ilgili temaya tüm kitaplarda rastlanmadığı, Türkçe kitaplara bakıldığında, tek kitapta birden fazla sağlık konusunun işlendiği görülmüştür (s.81-82).

Güngörmüş  zkardeş (2013)’in 128 yayını incelediği araştırmasında ise en fazla otizm, dikkat eksikliği ve hiperaktivite konulu kitapların yayınlanmış olduğunu ortaya koymuştur. Ancak bu kitapların daha çok aile ve engelli karakterlere bilgi verici biçimde yazılmış

olduğu, kitapların ilköğretim düzeyi olay devamlılığına sahip olmadığı aktarılmıştır. Çocuk ve gençlere yönelik hazırlanmış kitapların azlığından bahsedilmiştir.

Doğrudan engelli karakterlerin yer aldığı ve engellilik konusunun işlendiği kitapların sayısı her geçen gün artmasına rağmen kitaplardaki engel türleri yeterli düzeyde değildir. Yalnızca belli başlı engel türleriyle ilgili kitaplara ulaşılabilir. Ayala (1999) araştırmasında yayınlanan kitapların toplam sayısında bir artış olduğunu ancak çeşitlilik yönünden eksiklikler olduğunu göstermiştir. Devlet okullarının dilsel ve ırksal çeşitliliğini göz önüne aldığı, engelli çok ırklı karakterleri temsil eden sınırlı çocuk kitabının bu literatür temelindeki büyük dengesizliği yansıttığını da ortaya koymuştur.

Campbell (2006) çocukların kitap koleksiyonlarındaki kültürel çeşitliliğin artmasının önemine vurgu yapmıştır. 1900’lü yıllarda çeşitli karakter gruplarına sahip çocuk kitabının daha fazla sayıda yayınlandığını belirtmiştir. Ancak kültürel çeşitliliğin yaygınlaştığı halde kitapların engelliliği içermediğini ortaya koymuştur.

5.2. Araştırmanın İkinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

“Engelli karakterlerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” araştırmanın ikinci sorusunu oluşturmuştur. Bu soru bağlamında elde edilen bulgular incelendiğinde; çocuk kitaplarında yer alan engelli karakterlerin günlük hayatta en sık karşılaştıkları sorunların, ulaşım sorunu, kabul görmeme, muhtaç olma, yaşam alanını algılayamama, iletişim sorunu, uyumsuzluk, eğitim ortamından mahrumiyet, algılayamama, soyutlanma vb. olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Muhtaç olma ve ulaşım sorunu incelenen kitaplarda yer verilmiş başlıca sorunlardandır. Engelli karakterlerin başka kişilere muhtaç olmasının ve ulaşımında sorunlar yaşamasının sebepleri arasında engellilere yönelik çevre düzenlemesi yapılmayışı gösterilebilir. Ünal (2011) tarafından ortaya konan araştırma sonuçlarına göre; çevrenin engelliye göre düzenlenmesine ilk kez Serpil Ural, *Aksak Ali* anlatısında değinmiş (1993), karakterine binalarda, parklarda, sinema ve tiyatrolarda, spor alanlarında “sakatlara kolaylık sağlayacak düzenlemeler” düşletmiştir. Başka bir kitapta ise yazarın 2008 yılında karakterine, engelliler için otobüs, alçak kaldırımlı yollar ve engellilerin ulaşabileceği alışveriş merkezleri düşlettiğini aktarmıştır. Aradan geçen on sekiz yıl boyunca çevrenin engelliye uyumlu hale gelmesinin bir düş konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Engelli karakterlerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunları daha genel bir bakış açısından değerlendirmek gerekirse, karşılaştıkları sorunların temelinde sahip olunan engel olduğu anlaşılmıştır. Kaymaz (2017) araştırmasında özel gereksinimli karakterlerin karşılaştığı sorunların sahip oldukları özel gereksinimle ilgili problemler olduğunu aktarmıştır. “İncelediği K2 kod numaralı kitapta disleksi konusu ele alınmaktadır. Bu kitapta yer alan özel gereksinimli karakter, okuma ve yazmayı öğrenmede zorluk çekmektedir. Astımın konu alındığı bir diğer kitap olan K31’de özel gereksinimli karakterin süregen bir hastalığı vardır. Bu süregen hastalık astımdır. Bu süregen hastalığı olan astıma bağlı olarak karakter, futbol antrenmanı sırasında nefessiz kalmış ve sürekli öksürmüştür. Bu nedenle antrenmanlarda istediği verimi alamamaktadır. K15’te özel gereksinimli karakter idrarını kaçırmaktadır ve bunu sürekli olarak okulda yapmaktadır. Altına kaçırma, davranış bozuklukları arasında sınıflandırılmaktadır. Bu nedenle, K15 kod numaralı kitapta yer alan özel gereksinimli karakterin, yüz yüze geldiği problemin doğrudan sahip olduğu gereksinimden kaynaklanmakta olduğu anlatılmaktadır.” (s.82).

TÜİK (2010) tarafından yapılmış “Engellilerin sorun ve beklentileri” adlı araştırmanın temel sonuçları, haber bülteni olarak 7 Nisan 2011 tarihinde kamuoyuna duyurulmuş, yayını ise 2011 yılı Kasım ayında yapılmıştır. 18.11.2005 tarih ve 5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanunu gereğince; araştırmadan elde edilen bilgiler, sadece istatistiksel amaçlarla toplanmış ve tamamen gizli kalmıştır.

5.3. Araştırmanın Üçüncü Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Araştırmanın üçüncü sorusu “Engelli karakterler günlük hayatta karşılaştıkları sorunları nasıl aşıyorlar?” biçiminde belirlenmiştir. Bu soruya yönelik bulgular incelendiğinde, engelli karakterlerin sorunları uzman, aile, arkadaş desteğiyle, içsel motivasyonlarıyla, araç-gereç yardımıyla, tıbbi müdahalelerle çözdükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Kaymaz (2017) araştırmasında “özel gereksinimli karakterlerin karşılaşılan problemlerin çözümünde (%72) büyük oranda *aktif* olarak yer aldıkları görülmektedir.” sonucuna ulaşmıştır (s.82). Bu bakımdan engelli karakterlerin içsel motivasyonlarıyla sorunların çözümünü gerçekleştirmeleri benzer ancak yeterli düzeyde değildir. Ergün (2017) ders kitaplarında engelli kavramını araştırdığı araştırmada fen bilimleri kitabında yer alan metinde, görme engelli bireyin “engelli olmasına rağmen merakını ve azmini hiç yitirmemiş” sözleriyle vurgulandığı aktarmıştır. Görme yetersizliğine sahip bir bireyin

“merak ve azmini yitirmesi gerektiği” kabulünden hareketle ifade edilen bu vurgu ile, engelli bireylerin karşılaştıkları zorlukların çözümünde kendi çabalarının gösterildiği sonucuna ulaşmıştır (s.17). Ancak Karataş ve Güven (2010) “dokuzuncu ve on birinci sınıf öğrencileriyle yapmış oldukları araştırmada öğrencilerin günlük yaşam problemlerini çözebilme becerilerini incelemiş ve bu iki sınıf öğrencileri arasında karşılaştırma yaparak gerçek yaşam problemlerinin çözümünde öğrencilerin gelişimlerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin günlük yaşam problemlerini çözme becerilerinin zayıf olduğu” sonucuna ulaşmıştır (s.201). Her iki araştırmadan da yola çıkılarak engelli bireylerin kendi yaşadıkları ve karşılaştıkları problemleri çözme konusunda engelsiz bireylere kıyasla daha aktif rol aldıkları gerek uzman desteğine başvurarak gerekse içsel motivasyonları sayesinde sorunları çözdükleri anlaşılmaktadır. Buna rağmen engelsiz bireyler üzerinde yapılan araştırmada engelsiz bireylerin günlük yaşam problemlerini çözme konusunda yetersiz kalmaları aslında engelli bireylerin oldukça güçlü bir sorun çözme mekanizmasına sahip olduğunun göstergesidir.

Toplumsal farkındalık, çevre düzenlemesi ve tedbir de incelenen kitaplarda engelli karakterlerin günlük hayatta karşılaştıkları sorunların çözümünde rol oynayan diğer etkenler olmuştur. Çevre düzenlemesi konusuna yeterince değinilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ünal (2011) araştırma sonuçlarına benzer olarak; “Çevre şartları, merdivenler, tuvaletin yeri, merdiven korkulukları, işaretlendirme gibi okula erişimi kolaylaştıran konularda eskiye göre düzenleme görülmüşse de bu ilerleme yetersizdir. Okulun fiziki çevresi sosyal yaklaşımla engellinin yaşama dahil olmasını kolaylaştırıcı biçimde düzenlenmemektedir.” sonucuna ulaşmıştır (s.148).

Taub ve Fanflik (2000)’in yapmış oldukları araştırma ile bu araştırmanın sonuçları benzerlik göstermektedir. Engelli bireylerin toplumun bütün unsurların içinde yer alması gerektiği, bir birey olarak yaşanmışlıklarının, duygu ve düşüncelerinin en az diğer bireyler kadar değerli olduğu, engelli bireylerin sahip oldukları hikayeleri ile topluma çok önemli katkılarda bulunabileceği, onlarla aynı eğitim, çalışma ortamı; sosyal alanları paylaşmanın kişide oluşturabileceği kazanımların ne kadar değerli olduğu ve bunun toplumda farkındalık yaratma noktasında rehber olabileceği sonucuna ulaşmıştır.

5.4. Araştırmanın Dördüncü Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

“Çocuk kitaplarında dilin kullanımı nasıldır?” araştırmanın dördüncü sorusunu oluşturmaktadır. Araştırmada ele alınan çocuk kitaplarının büyük çoğunluğunda yaklaşık %80’inde aşağılayıcı, iğneleyici, küçültücü kelimeler kullanılmıştır. Bu dil uygun bir dil değildir. Bu tür bireylere karşı kullanılan dilin daha hassas olması gerekmektedir. Özellikle çocuklara hitap eden kitaplarda kullanılan dilin daha dikkatli, sade, anlaşılır seçilmesi gerekmektedir. Çocuklar okuduklarından kendilerine model kelimeler almaktadır. Bu nedenle engelli bireylerin toplum tarafından kabul görmesini etkileyen dilin olumlu yönde kullanımı göz ardı edilmemelidir. Altun (2009) da araştırma ile benzer sonuçlara ulaşmış ve toplumun engelli bireylere yönelik olumsuz ifadeleri kullandıkça karşısındakini ‘öteki’leştirdiğini aktarmıştır. “Hakaret anlamı olmayan kelimelerin hakaret amaçlı kullanımı” adlı araştırmasında “hasta, kör, aç, çingene vb. kelimelerin bilinçaltında olumsuz olarak bellendiğini ve toplumun sanki bireye “bunlar gibi olma” demek istediğini ifade etmiştir. Kaymaz (2017) 3-8 yaş aralığı çocuk kitaplarında özel gereksinimliliği araştırdığı çalışmasında hakaret içerikli olmasa da hakaret anlamı içerecek kelimelerin bulunduğundan söz etmiştir. “Tek gözlü, sinir bozucu, kıskanç, sağır, yusuvarlak” kelimeleri örnek olarak aktardığı ifadelerdir (s.115-116). Çayır ve Ergün (2013) incelemiş oldukları kitaplardan özellikle din kültürü ve ahlak bilgisi kitaplarında engelli bireylerin başka kişilerin yardımına muhtaç, “hasta, yoksul, düşkün, yaşlı, güçsüz, yetim” kavramlarıyla birlikte verildiğini aktarmışlardır. Ayrıca inceledikleri 68 kitabın 34 tanesinde engelli, sakat, özürlü kavramlarına yer verilmediği de bulgular arasında yer almıştır (s.3-4). Özkan (2001) 7-14 yaş arasındaki çocuklara hitap eden resimli kitap, masal, roman, öykü türündeki Türkçe çocuk kitaplarının 1967 yılına göre 1997 yılında dil bakımından nasıl değişim gösterdiğini, argo ve yabancı kelime kullanımını incelemiş ve araştırma sonucunda 1997 yılında 1967 yılına göre dilin kullanımı açısından olumlu bir değişim gösterdiğini aktarmıştır. Bu araştırma ile çocuk kitaplarında yer verilen argo ve yabancı kelime kullanımının azaldığı sonucu ortaya konulmuşsa da literatürdeki örneklerden ulaşılacağı gibi gerek çocuk kitaplarında gerekse ders kitaplarında engelli bireylere karşı olumsuz ifadelerle rastlanmaktadır. Resimli çocuk kitapları ve daha büyük yaş grubunun dersi olan din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin kitabında aynı biçimde olumsuz kelimelerin kullanılması hangi yaş grubu olursa olsun engelli bireylere karşı yazarların da özensiz bir dil kullandığını ortaya koymuştur. Araştırma kapsamında incelenen kitaplarda engelli bireylere karşı kullanılan olumsuz, kırıcı, aşağılayıcı ifadelerin engelli bireylerin duygu durumlarında ve günlük

hayatlarını devam ettirme konusunda sıkıntılara yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 6 incelendiğinde kendini bilen yetişkin kişilerin, toplumun eğitim seviyesinin üstünde olan okul müdürlerinin dahi zaman zaman hakaret içeren sözlerine rastlanması çocuklar için yazılmış kitaplarda kesinlikle yer verilmemesi gereken bir durumdur.

İncelenen kitaplarda ırk, cinsiyet ve din ayrımıyla ilgili kelimelere yer verilmemesi çocuk edebiyatının evrensellik ilkesine uygun olduğunun bir göstergesidir. Yalnızca 2 kitapta ırk ve cinsiyet ayrımı içeren ifadelerle rastlanmıştır. Özellikle bu ayrımcılığa maruz kalan çocuklar ileride çok ciddi travmalarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Ortaya çıkan sorunlu bireyler, ayrımcılığa maruz kalmış bireyler toplumsal yapıyı da bozarak mevcut düzeni riskli hale getirebilmektedir. Çocuklara erken yaşta her türlü ayrımcılığın yanlış ve kabul edilemez olduğunu başta kitaplar olmak üzere pek çok aracı kullanarak öğretebiliriz.

5.5. Araştırmanın Beşinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

“Çocuk kitaplarında karakterlerin özellikleri nelerdir?” araştırmanın beşinci sorusunu oluşturmuştur. İncelen çocuk kitaplarının tamamında karakterlerin konuşmaları ve düşünceleri inandırıcı olarak aktarılmıştır. Kitapların büyük çoğunluğunda karakterler gerçek hayattan ve insanlardan oluşturulmuş iken 5 kitapta hayvan, bitki ya da cansız nesnelerden seçilmiştir.

Szeremy (2018) tarafından yapılan ve sağlık teması içeren çocuk kitaplarını incelediği araştırmasında kitapların büyük çoğunluğunun karakter olarak insan türü karakterlerden oluştuğu ancak bunların dışında hayvan, bitki ya da gerçekte var olmayan karakterlere yer verildiğini de aktarmıştır (s.93). Elde edilen sonuçlar birbiriyle tutarlılık göstermektedir.

Kaymaz (2017) araştırmasında karakterlerin abartılı özelliklere sahip olmaması gerektiğini, gerçeğe uygun özelliklerin ne çok altında ne de çok üstünde beceriler yüklenmemesi gerektiğini aktarmıştır. Gerçekliğin çok üstünde özelliklere sahip karakterlere çocuk kitaplarında yer verilmesinin, çocuk okuyucular tarafından yanlış anlaşılabilceğini ve çocuklar için tehlike durumlara sebep olabileceğini, çocuk kitaplarında karakterler oluşturulurken dikkatli olunması gerektiğini ifade etmiştir (s.101-102). İncelenen kitaplardan ikisi hariç diğer tüm kitaplarda karakterler üstün özelliklere sahip değildir. Görme yetersizliğine sahip olan karakter evin yolunu tesadüfen bulduğunu, içinden zamanı hesaplayabildiğini, bir diğer kitapta yine görme yetersizliğine sahip karakter, kişilerle karşılaştığında onların duygu durumlarını hissedebildiğini aktarmıştır. Bu tür davranışlar

üstün özellik olarak nitelendirilebilir. Araştırma bu yönüyle Kaymaz (2017)'ın araştırmasıyla paralellik göstermektedir.

İncelenen çocuk kitaplarının büyük çoğunluğunda karakterlerin düşünce ve konuşmalarının tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir fikrin, bir düşüncenin daha çok kişiye, daha büyük kitlelere ulaşmasını sağlamanın en etkili yollarından biri de kitaplardır. Kitaplar vasıtasıyla okuyucuya aktarılacak istenilen, okuyucuda oluşturulmaya çalışılan düşünce zenginliği ancak ve ancak aktarılan iletinin doğru ve tutarlı olmasıyla mümkündür. Hedef kitleye düzenli, sistemli ve tutarlı biçimde verilen düşünce, ileti beklenen etkiyi en kısa sürede gösterecektir. Önemli olan düşünceleri aktarırken okuyucuda beklenen etkinin ne olduğunun bilinciyle hareket edilerek, düşünceleri belli bir düzen içerisinde anlaşılır ve sade bir biçimde ifade etmektir.

İncelenen kitaplarda Tablo 7'den yola çıkılarak engelli karakterlerin aileleriyle nerdeyse hiç olumsuz iletişim yaşamadıkları ancak arkadaş çevresiyle hem olumlu hem de olumsuz iletişime yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Engelli bireylerle arkadaşlarının da çoğunlukla olumlu ilişkiler içerisine girdikleri; olumsuz ilişkilere de rastlandığı aktarılmıştır.

Can vd. (2017) araştırmalarında “engellilerin %26'sı yalnızken, %71'i akranları ile birlikte, %4'ü ise farklı yaş grubuyla birlikte verilmiştir” aktarımında bulunmuşlardır (s.82). Engelli bireylerin arkadaş grubuyla iletişime geçmeleri konusu araştırma sonuçları ile benzer sonuçlara sahipken; ilişkinin olumlu ya da olumsuz olduğuna dair herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Bahar (2018) ise “kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıfların empatik eğilimlerinin incelenmesi” başlıklı araştırmasında kaynaştırma öğrencilerinin bulunduğu ve kaynaştırma öğrencisinin olmadığı sınıflardaki empatik eğilimin arasında herhangi bir farkın olmadığını aktarmıştır. Kaynaştırma öğrencisinin bulunduğu sınıflarda, kaynaştırma öğrencilerine özel hazırlanan planlarda ders dışı etkinlikleri ve sınıf atmosferini iyileştirici tedbirlere yer verilmediğini ifade etmiştir. Bu araştırmadan yola çıkılarak sınıflarında kaynaştırma öğrencisi bulunan öğrencilerin engelli bireylere karşı daha olumlu tutum ve davranışlara sahip olması beklenmektedir. Ancak araştırmada herhangi bir farklılığın olmaması sonucu, akranlarıyla aynı sınıfı paylaşan kaynaştırma öğrencisine yönelik umursamaz tavırlar takınıldığı düşüncesini akıllara getirmektedir. Öğretmen ve okul idaresinin, kaynaştırma öğrencilerinin diğer öğrencilerle olumlu ilişkilere maruz kalmasını sağlayıcı önlemler alması şarttır. Daha genel bir çıkarıma ulaşmak gerekirse bu tedbirlerin okul ortamında yer alan tüm engelli öğrencilere ulaştırılması gerekmektedir.

Ünal (2011) ailenin; kırk yıllık perspektif içinde engelli çocuklarına karşı yavaş da olsa olumlu yönde değişmeye başladığını, engelli çocuğuyla iletişime geçebilmek için eğitim aldığını, engelli çocuğunun başarılarıyla gurur duymaya başladığını ifade etmiştir (s.147). Engelli bireyleri arkadaş çevresi içerisinde ele aldığında engellinin en çok bu alanda örselendiğini aktarmıştır. Arkadaş ilişkilerinin destekleyici, güç verici olarak kurgulandığı anlatılarda destek ve güç verenin daha çok engelsiz birey olduğunu söylemiştir (s.148). Araştırma aile ilişkileri bağlamında birbiriyle benzerlik gösterirken arkadaşlık ilişkileri olarak birbirine ters düşmektedir.

İncelenen kitapların büyük çoğunluğunda engelli karakterler alt seviyede, itaatkâr ya da geri planda gösterilmemiştir. Engelli karakter, sadece bir kitapta ailesi diğer kitapta arkadaşları tarafından geri plana getirilmiştir. Ünal (2011) da engelli imajındaki değişimin pasiften aktife, içten dışa doğru gözlenebilecek biçimde değişime uğradığını ifade etmiştir. Eskiden kusurlu, eksik olarak bakılan ve hatta o şekilde kendilerini de değerlendiren engelli bireylerin günümüzde kendilerini farklı olarak değerlendiren karaktere bıraktığını aktarmıştır (s.150). Aradan geçen sürede kitaplarda yer alan engelli karakterlerin daha güçlü bir biçimde okuyucularla buluşturulduğunu ortaya koymaktadır. Kaymaz (2017) ise araştırmasında engelli karakterlerin yadsınamaz çoğunluğunun hem güçlü hem de güçsüz yanlarıyla birlikte sunulduğunu çok az sayıda ise güçlü engelli karakterlere resimli çocuk kitaplarında yer verildiğini aktarmıştır. Bu yönüyle araştırma ile farklı sonuçlara sahiptir.

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre; Tablo 8'den yola çıkılarak engelli karakterlerin aileleri ve yakın sosyal çevreleri dışında zaman zaman olumsuz bir bakış açısına maruz kaldıkları çıkarılmıştır. Ancak bu olumsuzluklar kitabın sonlarına doğru kendini engelli bireylerin toplum tarafından benimsendiği örneklerle bırakmıştır. Engellilerde egzersiz ve spor eğitimi bölümü öğrencilerinin engelli bireylere karşı tutumlarının bazı değişkenler açısından incelendiği araştırmada katılımcıların genel olarak olumlu bir tutum içerisinde olduklarını aktarmıştır (Vural, Esentaş ve Işıkgöz, 2018, s.8). Günlük hayatta yavaş yavaş olumlu yönde değişmeye başlayan tutum ve davranışların özellikle çocuk kitaplarında da yer verilmesi geleceğin büyükleri olan çocuklarımızın küçük yaşlarda gereken sağduyuyu kazanmaları açısından önemli olacaktır. Engelli bireylerle bir araya gelerek, onların duygularını anlamaya çalışarak da toplumun tutum ve davranışlarını olumlu yönde değiştirmek mümkün olacaktır.

Engelli-çevre ilişkilerinin irdelenmesi sonucu ortaya çıkan en önemli sonuç dış çevrenin engelliye, engeliyle etiketlemesi, ona acıması, kimi zaman da alay etmesidir. Diğer bir ifadeyle incelenen eserlerde engelliye acındığı, onunla alay edildiği, onun küçük düşürüldüğü saptanmıştır (Ünal, 2011, s.148).

Okul öncesi eğitim ortamlarında özel gereksinimli çocukların normal gereksinimli akranlarına göre sosyal kabul düzeyi düşüktür ve özel gereksinimli çocuklar sosyal kabulü önemli ölçüde etkileyen okula uyum, öğrenci-öğretmen ilişkisi, sosyal beceri ve problem davranış gibi değişkenler açısından dezavantajlı durumdadır (Bakkaloğlu, Sucuoğlu ve Özbek, 2019, s.534.) Araştırma bu açıdan paralel sonuçlara sahiptir.

5.6. Araştırmanın Altıncı Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Araştırmanın altıncı sorusunu “Çocuk kitaplarında kurgu-olay örgüsü özellikleri nelerdir? sorusu oluşturmaktadır. Tablo 9 dikkate alındığında incelenen çocuk kitaplarında engelli karakterlerin özlem, sevgi, umut, korku, huzursuzluk duygularına yer verildiği, en çok rastlanılan duygunun umut duygusu olduğu ve engelli karakterlerin genellikle farklı olaylar karşısında sevgi dolu aktarıldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Engelli karakterler çok farklı türlerde engele sahip olsalar da onların sevgi dolu, umutlu, özlem dolu olmaları ruhsal durumlarının çok güçlü olduğunun göstergesidir. Szeremy (2018) de araştırma sonuçlarına benzer olarak, incelediği kitaplardaki karakterlerin mizaç özellikleri bakımından neşeli, meraklı ve yardımsever olarak karşımıza çıktığını aktarmıştır. Başlangıçta farklı mizaç özelliklerine sahip karakterlerin de öykünün sonlarına doğru neşeli, meraklı, yardımsever özelliklere evrildiği sonucunu ifade etmiştir (s.94-95).

Araştırma kapsamında incelenen kitapların çoğunun mutlu sonla sonlandırılması, araştırmanın bir diğer sonucunu oluşturmaktadır. Szeremy (2018) incelediği kitaplarda öykülerin büyük çoğunluğunun adil bir sonla sonlandırıldığı sonucuna ulaşmıştır. Kaymaz (2017) de ele aldığı resimli çocuk kitaplarında olayın gerçekçi bir şekilde sonlandırıldığını ifade etmiştir. Ancak her iki araştırmada da öykülerin mutlu ya da mutsuz sonlandırıldığına dair herhangi bir sonuç aktarılmamıştır.

Araştırma sonuçları engelli okuyucuların kendi öz imaj ve kendilerine olan saygıları başlığında incelendiğinde kitapların çoğunda hem olumlu hem de olumsuz ifadelere rastlanmıştır. Bu kitapların bazılarında başlarda olumsuz bir öz imaj yer almışken sonlara

doğru olumluya dönüşmüştür. Bazılarında ise zaman zaman olumlu zaman zaman da olumsuz öz imaj ve saygı kavramlarına rastlanmıştır. İlgili alan yazında engelli okuyucuların kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarının ele alınmasına dair herhangi bir sonuca ulaşılmamıştır.

İncelenen kitapların büyük çoğunluğunda engelli karakterlerin bakış açısı dikkate alınmıştır. Oysa ki Kaymaz (2017) incelediği öykü kitaplarının büyük çoğunluğunun yazarın bakış açısıyla ikinci olarak da özel gereksinimli karakterin bakış açısıyla aktarıldığını ifade etmiştir (s.84). Engelli karakterlerin bakış açısına yer verilmiş olması özellikle çocuk okuyucuların engelli bireylere karşı acımasızca davranmalarını engelleyebilir. Engelli karakterlerin olaylar karşısındaki duygu ve düşünceleri, olaylara karşı bakış açısını görebilmek onların ruh dünyalarını anlamak adına önemli bir etken olacaktır.

5.7. Araştırmanın Yedinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Araştırmanın yedinci sorusunu “yazarın bakışının nasıl olduğu” oluşturmaktadır. Bu soru bağlamında incelenen çocuk kitaplarının tamamında yazarın otoriter bir dil kullanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İlgili literatür tarandığında yazarların otoriter bir dil kullanıp kullanmadığıyla ilgili herhangi bir sonuca rastlanmamıştır. Araştırmalar kapsamında ele alınacak olursa bu konu üzerinde durulmadığı ve araştırmalara dahil edilmediği görülmektedir. Bunun nedeni ise mevcut çocuk yazarlarının çoğunun bu tarz bir dil kullanmadığı öngörüsü ya da yazarları eleştirme isteksizliğinden olabilir.

İncelenen kitapların tamamında yazarların, engelli bireylerle ilgili yeterli bilgiye sahip oldukları ve engelli bireylerin yaşantılarını tüm gerçekliği ile ortaya koydukları bir diğer sonuçtur. Ayrıca kitapların büyük çoğunluğunda engelli bireylerle ilgili öneri ya da yorumda bulunulmamıştır. Az sayıda kitapta ise engelli bireylerin engel türüne ve diğer karakterlerin engelli bireylerle yaşayışlarında nasıl davranmaları gerektiğine dair anlatıma yer verilmiştir. Kitaplarda engelli karakterlerin engelinin türü, bu engel türünün herhangi bir acil müdahale gerektiren durumu olup olmadığı ya da toplumun engelli bireylere karşı davranışlarını şekillendirecek bilgilere yer verilmesi toplumun bilinçlenmesi açısından oldukça önemlidir. Yazarların bu konuya dikkat ederek kitaplarını oluşturmaları gerekmektedir. Yine bu konu ile ilgili literatür tarandığında yazarların engelli bireylerle ilgili yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları araştırmalara dahil edilmemiştir.

5.8. Araştırmanın Sekizinci Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

“Olayın geçtiği zaman-mekân özellikleri nelerdir?” araştırmanın sekizinci sorusu olarak belirlenmiştir. İncelenen kitapların tamamına yakınında zamanın kronolojik bir sıra izlediği sonucuna ulaşılmıştır. Romanda zaman ve mekân kavramlarının ele alındığı bir araştırmada kronoloji kavramından da bahsedilmiş ve zamanın kronolojik bir sıra izleyebilecek iken geriye ve ileriye atlayışlar yapılabileceğini de ifade etmiştir (Narlı, t.y., s.93). Özellikle çocuk kitaplarında geriye ya da ileriye atlayışlar yapılması olay örgüsünün anlaşılmasını zorlaştıracığından bu tarz zamanların tercih edilmemesi gerekmektedir.

Araştırmanın diğer bir sonucu ise zaman ve mekânın gerçek olduğudur. Gerçek mekanlardan kasıt ev, okul, hastane vb. yerlerdir. 5 kitapta ise mekân hayali bir yer olarak karşımıza çıkmıştır. Kaymaz (2017)’ın da araştırma sonucuna benzer olarak incelediği kitaplardaki karakterler, daha çok engellilikle ilgili olduğu düşünülen, hastane, muayenehane, ev, park vb. yerlerde bulunmuştur (s.77).

Narlı (t.y.) her yazar için mekânın önemli olmadığını, anlatılan içeriğin anlamlandırılmasında, yazarın bakış açısının çözülmesinde ve karakterlerin duygu durumlarının anlaşılmasında mekânın aynı etkiyi göstermeyeceğini aktarmıştır (s.101). Oysa ki çocuk kitaplarında ele alınan engelli karakterlerin sahip oldukları engelden dolayı yaşadıkları sıkıntıların; hastanede, muayenehanede, rehberlik servislerinde, kliniklerde aktarılması engelli bireylerin daha net ve gerçekçi anlaşılmasına zemin hazırlayacaktır.

Tablo 12 dikkate alındığında, incelen kitapların yarısından daha azında kesin denilebilecek bir zaman kavramından bahsedilmiş iken çoğunda zamanla ilgili net bir ifadeye rastlanmamıştır. Ayrıca kitaplarda anlatılan olayların zaman aralıkları dikkate alındığında çok geniş bir zamanı kapsamadığı genellikle bir yılı geçmeyecek kısa zamanlı olaylara yer verildiği bir diğer sonuç arasındadır. Yine incelenen kitapların çocuk kitabı olma özelliğinden dolayı zaman aralıklarının kısa verilmesi daha uygundur.

Ayrıca araştırmanın bir diğer sonucuna göre incelenen kitapların yarısı mekân olarak yurt dışını seçmiştir, olay ya da olaylar yurt dışında geçmiştir. Bu durum engelliliği konu alan çocuk kitaplarının daha çok çeviri olduğunu göstermektedir. Szeremy (2018) de araştırmasında ele aldığı Türkçe öykü kitaplarının büyük çoğunluğunun çeviri olduğu sonucuna ulaşmıştır (s.45). Ayrıca engelli bireylerin ev ve okulda ya da hastanelerde de bulundukları ortamların olumlu olarak aktarılması engelli bireylerin yaşamlarını kötü şartlarda sürdürmediğini ortaya koymuştur.

5.9. Araştırmanın Dokuzuncu Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

“Çocuk kitaplarında ele alınan tema özellikleri nelerdir?” sorusu araştırmanın bu başlık altındaki sorusunu oluşturmuştur. İncelenen çocuk kitaplarının tamamında tema net olarak anlaşılıp bir kitap hariç diğerlerinde engelli teması ele alınmıştır. Engelli temasını işleyen kitapların tamamı, okuyucunun engelli sorunları konusunda bilinçlenmesine yardımcı olacak biçimde yazıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Szeremy (2018) ise araştırmasının başında bir grup sağlık konu ve teması belirlediğini, incelediği Türkçe kitaplarda “beslenme”, “ağız ve diş sağlığı”, “fiziksel aktivite” gibi sağlık konularının en çok ele alınanlardan olduğunu ifade etmiştir (s.98). Araştırmalar kıyaslandığında konu yönüyle benzerlik göstermemektedir. Ancak bazı hastalıkların yer aldığı kitapları incelemesi, hastalıkların da süregelen hastalıklar boyutunda engelli kategorisine girmesi sebebiyle benzerdir denilebilir. Kaymaz (2017) da hastalıklar, farklı duygular, ait olma vb. temaların seçilen temalar arasında olduğunu ve en çok işlenen temanın farklılık teması olduğunu aktarmıştır (s.79). Bu yönüyle araştırma sonuçları benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın diğer bir sonucu ise, son yıllarda engellilik teması ile yazılmış kitaplar sayıca artış göstermişse de bu kitapların hitap ettiği yaş grubu ilköğretim düzeyinde değildir. Okul öncesi yaş grubuna hitap eden ve engelliliği konu alan çocuk kitaplarının sayıca daha fazla olduğu sonucu, bu yaş grubunda engellilikle ilgili kitaplarla karşılaşan çocukların ilköğretim çağına da bu kitaplara ulaşabilmeleri adına çok gerekli bir adım olacaktır.

5.10. Araştırmanın Onuncu Sorusuna İlişkin Sonuçlar ve Tartışma

Araştırmanın onuncu sorusu “Planlama özellikleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir. İncelenen kitapların tamamında düşünce ve olayların düzenli, temanın sistematik olarak okuyucuya aktarılmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Kaymaz (2017) de araştırma sonucuyla ortak bir sonuca ulaşmış, engelliliği konu alan resimli çocuk kitaplarını incelediği araştırmasında bir kitap hariç duygu ve düşüncelerin düzen içinde verildiğini aktarmıştır (s.85). Ayrıca olaylar birbiriyle tutarlı bir biçimde aktarılmıştır. Araştırmaya dahil edilen kitapların tamamına yakınında ise engelli karakterlere kitapların tüm bölümlerinde yer verilmiştir.

Literatür tarandığında engelliliği konu alan çocuk kitaplarının planlama kısmıyla ilgili boşluk olduğu ve çok az sayıda bilgiye ulaşılabileceği ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar kitapların planlama özelliklerini ikinci plana atmaktadırlar. Bunun nedeni ise kitaplardaki

düşünce ve olayların çoğunlukla düzenli bir biçimde veriliyor olması gösterilebilir. Düşünce ve olayların düzenli bir biçimde aktarılmadığı kitapları hem çocuk hem de yetişkinlerin okumaları, okuduğundan zevk alması olanaksızdır.

5.11. Öneriler

Engellilik konusunda eğitimcilere, yazarlara ve sivil toplum kuruluşlarına büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Araştırmanın bulguları doğrultusunda eğitimcilere, yazarlara ve araştırmacılara yönelik bazı önerilere yer verilmiştir.

- 1) Engelli bireyleri konu alan çocuk kitaplarında kullanılan dil konusunda hassas olunması gerektiği aksi takdirde toplumda derin yaralar açabileceği, bir güçlükle baş etmek zorunda kalan bireyleri topluma kazandırmaktan ziyade toplumdaki koparabileceği düşünülmekte, bu sebeple kullanılan dilin yapıcı olması önerilmektedir.
- 2) Çocuk kitaplarında yer verilen olay örgüsünün içeriğinde sonradan bir engelle sahip olan bireylerin de bu engel durumu ortaya çıkmadan önce sağlıklı bireyler gibi hayatlarına devam ettikleri vurgulanmalı ve her sağlıklı bireyin bir engelli birey adayı olduğu kitaplarda yazarlar tarafından belirtilmelidir.
- 3) Engel türleri çeşitlilik göstermektedir. Ülkemizdeki bu alanda yazın çalışmaları incelendiğinde bazı engel türleri üzerine yoğunlaşıldığı, bazı engel türlerinin ise ihmal edildiği gözlenmiştir. Tüm engel türlerinin kitaplarda yer bularak bu türlerin daha çok insana ulaşması sağlanmalıdır. Farklı engel türleriyle ilgili çocuk okuyucuların bilgi sahibi olmasına yazarlar katkı sağlamalıdır. Yazarlara, engelliliği konu alacak çocuk kitapları yazacakları süreçte sayıca az ya da hiç yer verilmeyen engel türü konularına yönelmeleri önerilebilir.
- 4) Öğretmenler eğitim öğretim hayatları boyunca, okuma becerisi kazandırma çalışmalarında çocuklara çok geniş bir kitap yelpazesi sunmalı, bu havuzda engelli bireyleri konu alan çocuk kitapları da yeterince yer bulmalıdır.
- 5) Eğitim faaliyetlerinde sahada yer alan eğitimcilerin, öğrencilerini engellilik konusunu işleyen kitaplarla buluşturmaları, engelli karakterleri konu alan kitap yazarlarıyla söyleşiler planlanmaları, toplumsal farkındalığın artmasına katkı sağlamaları mümkün olabilir.

- 6) Ülkemizde bir engele sahip bireylerin sayısı günümüzde milyonlarla ifade edilir iken engellilerin toplumsal hayata nasıl katılacakları, bu katılım esnasında toplumun geri kalanının ne gibi vazifelerde bulunmaları gerektiği konusu yine çocukluk döneminde çocuk yayınları ile sağlanabilecektir.
- 7) Engellilik kavramının toplumun her kesimi tarafından doğru bir şekilde anlaşılması için küçük yaşta bu eğitimlerin ulusal programlarda olması, eğitim programında daha detaylı yer bulabilmesi top yekün bilinçlenme için son derece kıymetlidir.
- 8) Bu bireylere karşı fiziksel düzenlemelerin insanlığın bir gereği olduğu, pozitif ayrımcılığın olumsuz bir durum olmadığı, onların sosyal, iş, eğitim, ulaşım, güvenlik gibi konularda toplumun diğer fertleri kadar bu alanlarda yer bulabilmelerini sağlamak için yapılmış düzenlemeler olduğu bilinmesi gereken önemli insanlık dersidir.
- 9) Çocuk kitaplarında yer verilen engel türüne ilişkin engelli bireylere, aile ve yakın çevresine önerilerde bulunulmalıdır. Bir engeli olan birey ile ilgili diğer aile üyelerinin engelin türüne ilişkin yeterince bilgiye ve bu engelle nasıl mücadele edileceğine dair çözümlere sahip olmaları bu alanda yazılmış kitaplarla mümkündür.
- 10) İlk eğitimin başladığı ailenin en önemli fertlerinden anne ve babalar çocuklarına yetiştirme sürecinde insani değerleri verebilmeli, fiziksel ya da düşünsel farklılıklara saygılı olmayı öğretebilmeli; bu eğitimleri gerçekleştirirken bu alanda yazılmış kitapları tercih etmelidir.
- 11) Yapmış oldukları çalışmalar ile toplumları yönlendiren, toplumsal dinamikleri harekete geçiren ve toplumsal farkındalığın oluşmasına katkı sağlayan araştırmacıların; engellilikle ilgili yazılmış çocuk kitaplarının toplumu ne derece etkilediği, olumlu ve olumsuz toplumda ne tür yansımaları olduğu ve toplumsal vicdanın oluşmasına ne ölçüde katkı sağladığı gibi konularda araştırmalarını artırmaları önerilir.

KAYNAKLAR

- Ak, S. (2016). *Gökkuşakğı yazı*. İstanbul: Günışığı.
- Akyol, H. (2009). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. Ankara: Pegem.
- Akyol, H. (2010). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Altun, H. O. (2009). Hakaret amacı olmayan kelimelerin hakaret amaçlı kullanımı. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 2(1), 1-15. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423865400.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Acheson, A. (2015). *Dedemin müziğı* (M.Ö Kılıç, Çev.). Ankara: TÜBİTAK.
- Arıcı, A. F. (2010). Hayale dayalı türler. Ö. Yılar & L. Turan (Ed.), *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı* içinde (s.118-140). Ankara: Pegem.
- Aslantürk, Z. (1997). *Sosyal bilimciler için araştırma metod ve teknikleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Aşıcı, M., İnce, B. & Akyol, S. (2015). *Fen ve teknoloji dersinde bir öğretim materyali olarak bilgilendirici kitapların kullanımı: ilkokul 4.sınıf örneğı*. XIV. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliğı Eğitimi Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Bartın Üniversitesi, Bartın. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/43728> sayfasından erişilmiştir.
- Ateş Kabaktepe, A. (2018). *Görme engelli farkındalık hikayesi Şübidik*. İstanbul: Hepsî Çocuk.
- Ayala, E.C. (1999). "Poor little things" and "Brave little souls": The portroyal of individuals with children's literatüre. *Reading Research and Instruction*, 39(1), 103-107. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19388079909558314>

- Aytaş, G. (2003). Okuma gelişiminde çocuk edebiyatının rolü. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, VIII, 155-160. https://www.academia.edu/38367507/48-_OKUMA_GELİŞİMİNDE_ÇOCUK_EDEBİYATININ_ROLÜ.doc sayfasından erişilmiştir.
- Bahar, M. (2018). *Kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıfların empatik eğilimlerinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Belet, D., & Deveci, H.(t.y).Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi. <http://home.anadolu.edu.tr/~sdbelet/yayinlar/ders%20kitaplari.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Berg, B., & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Konya: Eğitim.
- Berry, T.S. (1999). *A content analysis of the contemporary portrayal of African Americans in children's Picture books*. Unpublished Master's Thesis, University of North Carolina, Chapel Hill.
- Birgin, O., & Gürbüz, R. (2008). *Sınıf öğretmeni adaylarının ölçme ve değerlendirme konusundaki bilgi düzeylerinin incelenmesi*, 20, 173-179. <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/viewFile/361/343> sayfasından erişilmiştir.
- Boutaudou, S. (2010). *Kimse size engel olamaz!* (G. Şakar, Çev.). İstanbul: Genç Timaş.
- Can, D., Pekbay, C., Hakverdi Can, M., Kaya, G., Avşar Tuncay, A., & Candan, S. (2017). İlköğretim ders kitaplarında engellilik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2017(41), 75-89. http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/8073785_6.%20makale.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Candan, D., & Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161. <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/139047-201401311243-8.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Campbell, K. (2006). *Selecting children's books about people with disabilities*. Retrieved from <http://c.ymcdn.com/sites/www.tnla.org/resource/resmgr/imported/tl561campbell.pf>.

- Celepoglu, A. (2010). Sesli ve görüntülü yayınlar. Ö. Yılar & L. Turan (Ed.), *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı* içinde (s. 51-65). Ankara: Pegem.
- Çayır, K., & Ergün, M. (2013). *Ders kitaplarında engellilik*. http://secbir.org/images/haber/2012/07/derskitaplarindaengellilik_rapor.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Çetintaş, E. (2017). *Lise öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının okul sosyal hizmeti odağında incelenmesi Erzincan ili örneği*. (Yüksek lisans tezi). aves.erzincan.edu.tr sayfasından erişilmiştir.
- Çocuk edebiyatına giriş (2013). http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Çocuk%20Edebiyatına%20Giriş.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Çiftçi, F. (2013). Çocuk edebiyatında yaş gruplarına göre kitaplar ve özellikleri. *Anemon MŞÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 125-138. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/anemon/article/view/5000106986> sayfasından erişilmiştir.
- Demiral, S. (2014). *Parmak uçları*. İzmir: Tudem.
- Dirican, R., & Dağlıoğlu, E. (2014). 3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE*, 3(2), 44-69. http://www.academia.edu/10278391/36_Ya%C5%9F_Grubu_%C3%87ocuklar%C4%B1na_Y%C3%B6nelik_Yay%C4%B1mlanan_Resimli_Hikaye_Kitaplar%C4%B1n%C4%B1n_Baz%C4%B1_Temel_De%C4%9Ferler_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_%C4%B0ncelenmesi sayfasından erişilmiştir.
- Doğan, B., & Gülüşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki (6-8) metinlerin değerler bakımından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.
- Doğan, Ç. (2015). *Sevim Ak'ın çocuk kitaplarının çocuk edebiyatının temel öğeleri yönünden incelenmesi ve Türkçe eğitimine katkısı*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Dursunoğlu, H. (2010). Çocuk ve edebiyat. Ö. Yılar & L. Turan (Ed.), *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı* içinde (s.27-36). Ankara: Pegem.

- Dünya Sağlık Örgütü (2011). *Dünya engellilik raporu*.
<http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Ekici, M. (2017, Mayıs). *Engelli bireyleri konu alan çocuk kitaplarının ilkök 3.sınıf öğrencilerinde engelli bireylerle ilgili görüşlerine etkisi*. 16. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. (2009). *T.C. Resmi Gazete*, 27288, 14 Temmuz 2009.
- Erdal, K., Celepoğlu, A., Kılıç, Y., Arıcı, A.F.& Kara, R. (2010). Çocuk edebiyatının kaynakları. Ö. Yılar & L. Turan (Ed.), *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı içinde* (69-200). Ankara: Pegem.
- Ergün, M. (2017). *Ders kitaplarında engellilik: Durum analizi*.
http://www.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2017/03/SECBIR_EEK_Rapor_DurumAnalizi.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Fırat, H. (2012). *Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik olarak hazırlanan masal ve öykü kitaplarının korku ve şiddet öğeleri açısından incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi).
<https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Furnari, E. (2016). *Şair kısıkulak*. (N. Gürkaş, Çev.). İzmir: Tudem.
- Golding, T.M. (2015). *İnci'nin büyük yarışı* (M. Özyurt Kılıç, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Gourdon, B. (2011). *Ellerimdeki kelimeler* (Ö. Tuna, Çev.). İzmir: Tudem.
- Gökçe, B. (2008). *Gülten Dayıoğlu'nun öykülerinde değer eğitimi ve öykülerinin Türkçe'ye katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Gönen, M., Dursun, A., Topçu Bilir, Z., Tarman, I., & Nur, I. (2015). A Study on the depiction of disability in illustrated storybooks. *Revista de cercetare si interventie sociala* (50), 275-292. Retrieved from <https://www.rcis.ro/en/current-issue/2210-a-study-on-the-depiction-of-disability-in-illustrated-story-books.html>.
- Gönen, M., Katrancı, M., Uygun, M., & Uçuş, Ş. (2011). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik çocuk kitaplarının içerik, resimleme ve fiziksel özellikleri

- açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, (36)160, 250-265.
<http://eğitimvebilim.ted.org.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Güngör, N. (2015). *Sevgili Öğretmenim*. İstanbul: Güneş.
- Güngörmüş Özkardeş, O. (2013, Kasım). *Farklı gelişen çocuklarla ilgili olarak ülkemizde yayınlanmış kitapların incelenmesi*. I. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi'nde sunulmuş bildiri, İstanbul.
- Güven, İ. (2012). Eğitimde 4+4+4 ve Fatih projesi yasa tasarısı: Reform mu?. *İlköğretim Online Dergisi*, 11(3), 556-577.
https://www.academia.edu/3102300/E%C4%B1tımde_4_4_4_ve_Fatih_Projesi_yasa_tasar%C4%B1s%C4%B1_Reform_mu sayfasından erişilmiştir.
- Gürel, Z., Temizyürek, F. & Şahbaz, N. K. (2007). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Öncü Kitap.
- Güvenç, B. (2018). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut.
- Haar, J.T. (2014). *Hayatı sevmeye devam et*. (S.N. Kaya, Çev.). İstanbul: Can Çocuk.
- İzğören, A.Ş. (2016). *Kanatsız arı mu*. Ankara: Elma Çocuk.
- İzğören, A.Ş. (2017). *Kanatsız arı mu 2 ilk uçuş*. Ankara: Elma Çocuk.
- İzğören, A.Ş. (2017). *Kanatsız arı mu 3 büyük saldırı*. Ankara: Elma Çocuk.
- Kara, C. (2015). *Kaynaştırmaya ilişkin eğitimci görüşleri aracı: Bir ölçek geliştirme aracı*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kara, R. (2010). Destan. Ö. Yılar & L. Turan (Ed.), *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı* içinde (s. 140-165). Ankara: Pegem.
- Karakaya, G. (2015). *Engellerin başarıya engel olamayacağının en büyük kanıtı: 14 büyük kişilik*. <https://listelist.com/engelli-basarili-insanlar/> sayfasından erişilmiştir.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Karataş, İ., & Güven, B. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin günlük yaşam problemlerini çözebilme becerilerinin belirlenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 201-217. <http://dergipark.gov.tr/erziefd/issue/5999/79996> sayfasından erişilmiştir.
- Kaymaz, Ç. (2017). *Özel gereksinimliliği içeren Türkçe ve çeviri resimli çocuk kitaplarının incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Kazancı Gül, M. (2018). *5-6 yaş grubu çocuklar için Türkçe yazılmış resimli çocuk kitaplarında değerler analizi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kerpiç, A. (2011). *Etkinlik tasarım prensipleri çerçevesinde 7. Sınıf matematik ders kitabı etkinliklerinin değerlendirilmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kıran, S. (2008). *Okul öncesi dönemi çocuklarına yönelik hazırlanan masal ve öykü kitaplarında geçen iletişim engelleri*. (Yüksek lisans tezi) <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Kraljic, H. (2015). *Berke'nin down sendromu hikayesi* (S.E. Opşin, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Kraljic, H. (2015). *Lara'nın epilepsi hikayesi* (S.E. Opşin, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). *Culture a critical review of concepts and definitions*. Paper presented Peabody Museum of American Archeology and Ethnology, Cambridge (SITE 1952). Retrieved from [https://iif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:427692955\\$23i](https://iif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:427692955$23i)
- Koca, C. (2010). *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*. www.acikders.ankara.edu.tr sayfasından erişilmiştir.
- Kocakulak, N. & Bayar, M. (2016) *Tek başına*. İstanbul: Puslu.
- Kul, N. (2014). *Evrensel bakış açısıyla ülkemizde 1930-2010 yılları arasında basılan resimli çocuk kitapları*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Lears, L. (2015). *Barış'ın gezintisi* (M. Özyurt Kılıç, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Lord, C. (2012). *Kardeşim benim* (N. Tancı, Çev.). İstanbul: Güneş.
- Mallinos, J. (2011). *Bende astım var* (Ö. Hanoğlu, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Mallinos, J. (2008). *Bende disleksi var* (E. Kılıç, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Mallinos, J. (2011). *Down sendromlu bir arkadaşım var* (U. Hasdemir, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Mallinos, J. (2011). *Duyamamak böyle bir şey* (Ö. Hanoğlu, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Mallinos, J. (2008). *Yapabilirim* (E. Kılıç, Çev.). Ankara: Tübitak.

- Manas, P. (2012). *Ö.T.E.K.İ.* (S. Nilüfer, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Matthies, J. (2015). *Kansere elveda bahçesi* (M. Özyurt Kılıç, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Meydan, H. (2012). *İlköğretim okullarında değerler ve karakter eğitimi*. (Doktora tezi). https://scholar.google.com.tr/scholar?cluster=13894655272400276200&hl=tr&as_sdt=2005 sayfasından erişilmiştir.
- Mikaelsen, B. (2014). *Petey*. (A. Anar, Çev.). İstanbul: Beyaz Balina.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1973). *Milli Eğitim temel kanunu*. <http://www.oygm.meb.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği (MÜLGA)*. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/393.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2016/’17). *Milli Eğitim istatistikleri örgün eğitim*. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/08151328_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2016_2017.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. <http://www.meb.gov.tr/Mevzuat/liste.php?ara=6> sayfasından erişilmiştir.
- Musgrove, M. (2015). *Endişe ağacı* (D.B. Pinter, Çev.). İstanbul: Altın.
- Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği (2011). *Türkiye’de engelli gerçeği*. <http://www.musiad.org.tr/download/Yayinlar/Cep%20Kitapları/Türkiye’de%20Engelli%20Gerçeği/Türkiye’de%20Engelli%20Gerçeği.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Narlı, M. (t.y). Romanda zaman ve mekan kavramları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 91-106. <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c5s7/makale/c5s7m6.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Niner, H.L. (2015). *Bay endişe* (M. Özyurt Kılıç, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Niner, H. L. (2015). *Elimde değil* (M. Özyurt Kılıç, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Oral, A. & Şişman, Y. (Ed.). (2016). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Oral, F. (2015). *Farklı ama aynı*. İstanbul: Yapı Kredi.

- Özenç Uçak, N. (2010). *Çocuk ve kitap*. http://www.bby.hacettepe.edu.tr/e-bulten/dosyalar/file/bulten_aralik2010/ucak_canakkale-bolge-semineri.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Özçelik, M. (2017). *Hoşça kal lösemi*. Konya: Kayalıpark.
- Özgökçeler, S. (2012). *Özürllüler dijital uçurumun neresinde? E-Devlet ekseninde bir inceleme*. IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla. www.sosyalhaklar.net/2012/Bildiriler/Ozgozkceler.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Özkan, N. (2001). *Çocuk kitaplarında dil sorunu*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özürllülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı (2006). *Özürllülük araştırmaları*. <http://www.engelsiz.hacettepe.edu.tr/belge/ozida.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Peretti, P. (2018). *Kiraz ağacı ile aramızdaki mesafe*. (E. Fethiye Güçlü, Çev.). İstanbul: Genç Timaş.
- Raynaud, J. P., & Vignes, M. (2013). *Annen ya da baban tatile mi çıktı?* (G. Şakar, Çev.). İstanbul: Genç Timaş.
- Resmi Gazete (2005). *Engelliler Hakkında Kanun*. www.resmigazete.gov.tr sayfasından erişilmiştir.
- Robert, F., & Cote, S. (2015). *Aleks çok hassas* (Y. Varnalı, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Selek, D. (t.y). *Çocuk edebiyatı*. <http://www.academia.edu/18610487/Cocuk-Edebiyatı-Ders-Kitabı> sayfasından erişilmiştir.
- Sepahban, L. (2017). *Rüzgara bırakılan dilekler*. (E. Dağlar Ergüden, Çev.). İstanbul: Beyaz Balina.
- Sever, S. (2015). *Çocuk edebiyatı ve okuma kültürü*. İzmir: Tudem.
- Sezer, F. (2011, Eylül). *Engellilere yönelik olumlu tutum geliştirmeye yönelik önleyici rehberlik çalışması; deneysel bir uygulama*. 20. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sunulmuş bildiri, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Shapiro, O. (2015). *Otizm ve kardeşim*. (M. Özyurt Kılıç, Çev.). Ankara: Tübitak.
- Soysal, M. (2017). *Daralan*. İstanbul: Güneş.

- Sözen Dağ, A. (2017). *Engelsiz masallar*. Konya: Kayalıpark Çocuk.
- Steinhöfel, A. (2016). *Farklı*. (S. Geridönmez, Çev.). İzmir: Tudem.
- Szeremy, Y. (2018). *Sağlık temasını içeren Türkçe ve yabancı dillerdeki çocuk kitaplarının incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Şahin, A. (2010). Çocuk ve çocukluk. Ö. Yılar & L. Turan (Ed.), *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı* içinde (s. 3-15). Ankara: Pegem.
- Şimşek, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kök.
- Şirin, M. N. (2017). *Ders 1: Çocuk edebiyatı öğretimi* [Ders notları]. <http://azkurs.org/cocuk-edebiyati-ders-notlari--mustafa-ruhi-sirin-cocuk-edebiya.html> sayfasından erişilmiştir.
- Şirin, M. N. (2017). *Ders 4: Edebiyat ve çocuk edebiyatı (tanımlar- farklı görüşler)* [Ders notları]. <http://azkurs.org/cocuk-edebiyati-ders-notlari--mustafa-ruhi-sirin-cocuk-edebiya.html> sayfasından erişilmiştir.
- Şirin, M. N. (2017). *Ders 7: İçerik (iç yapı) açısından çocuk kitapları* [Ders notları]. <http://azkurs.org/cocuk-edebiyati-ders-notlari--mustafa-ruhi-sirin-cocuk-edebiya.html> sayfasından erişilmiştir.
- Şirin, M. N. (2017). *Ders 8: Biçim açısından çocuk kitapları* [Ders notları]. <http://azkurs.org/cocuk-edebiyati-ders-notlari--mustafa-ruhi-sirin-cocuk-edebiya.html> sayfasından erişilmiştir.
- Taub, D. E., & Fanflik, P. L. (2000). The inclusion of disability in introductory sociology textbook. *Teaching Sociology*, 28 (1), 12-23. <http://ctch602s09.blogspot.com/2009/04/inclusion-of-disability-in-introductory.html> sayfasından erişilmiştir.
- Temur, M. (2018). *Çocuk edebiyatında göç ve göçmenlik olgusu*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Tokol, A., & Alper, Y. (Ed.). (2011). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora.
- Tuncer, A. T., Karasu, N., Altunay, B., & Güler, Ö. (2011). Türkçe ilköğretim kitaplarında engel ve engellilik: Bir doküman analizi örneği. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 439-457. <http://gefad.gazi.edu.tr/article/view/5000078452> sayfasından erişilmiştir.

- Turan, S. (2011). *Masalların çocuk hakları bağlamında çözümlenmesi: “Her Güne Bir Masal” adlı kitap üzerine bir inceleme*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2002). *Türkiye engelliler araştırması*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2010). *Engellilerin sorun ve beklentileri araştırması*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 sayfasından erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (2017). Türkçe sözlük. <http://tdk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Ünal, A.G. (2011). *Türk çocuk edebiyatında engellilik*. İstanbul: Evrensel.
- Veziroğlu, M. (2009). *Resimli çocuk kitaplarının M.E.B okul öncesi eğitim programı ’ndaki kazanımlara uygunluğunun incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Vural, M., Esentaş, M., & Işıkgöz, M. E. (2018). Engellilerde egzersiz ve spor eğitimi bölümü öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi (İnönü Üniversitesi Örneği). *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(1), 1-11. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/498284> sayfasından erişilmiştir.
- Yakıcı, A., Yücel, M., Doğan, M. & Yelok, S. (2006). *Üniversiteler için Türkçe-1 yazılı anlatım*. Ankara: Gazi.
- Yalın, H. İ., & Halis. İ. (2002). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. http://moodle.baskent.edu.tr/pluginfile.php/200/mod_resource/content/0/ders_sunumları/Ogretm_Arac_Greclerinin_Secimi_ve_Hazirlanmasi.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Yalçın, A. & Aytaş, G. (2012). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ.
- Yazıcıoğlu, T. (2018). Kaynaştırma uygulamalarının tarihsel süreci ve Türkiye’de uygulanan kaynaştırma modelleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(1), 92-110. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/497722> sayfasından erişilmiştir.
- Yılar, Ö., & Turan, L. (Ed.). (2010). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Yılmaz, Z. (2004). *Çalışan özürlülerin iş yaşamında karşılaştıkları sorunlar ve bunları etkileyen etmenler*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Young, J. (2005). *The subject of disability in children's literature* (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://www.ohiolink.edu/etd/>

EKLER

EK 1. İncelenen Kitap Listesi

İNCELENEN KİTAP LİSTESİ		
KİTAP ADI	YAŞ GRUBU	YAYINEVİ
Karanlık Korkusu	6yaş+	TÜBİTAK
Bay Endişe	8 yaş+	TÜBİTAK
Farklı Ama Aynı	3-8 yaş	Yapı Kredi Yayınları
Lara'nın Epilepsi Hikayesi	5 yaş+	TÜBİTAK
Aleks Çok Hassas	3-8 yaş	Yapı Kredi Yayınları
Bende Astım Var	7 yaş+	TÜBİTAK
Barış'ın Gezintisi	7 yaş+	TÜBİTAK
Dedemin Müziği	7 yaş+	TÜBİTAK
İnci'nin Büyük Yarışı	7 yaş+	TÜBİTAK
Yapabilirim	6 yaş+	TÜBİTAK
Down Sendromlu Bir Arkadaşım Var	6 yaş+	TÜBİTAK
Duyamamak Böyle Bir Şey	7 yaş+	TÜBİTAK
Bende Disleksi Var	7 yaş+	TÜBİTAK
Kansere Elveda Bahçesi	7 yaş+	TÜBİTAK
Berke'nin Down Sendromu	5 yaş+	TÜBİTAK
Ö.T.E.K.İ	10 yaş+	İletişim Yayınları
Petey	10 yaş+	Beyaz Balina Yayınları
Kardeşim Benim	10 yaş+	Günışığı Kitaplığı
Tek Başına	10 yaş+	Puslu Yayıncılık
Rüzgara Bırakılan Dilekler	10 yaş+	Beyaz Balina Yayınları
Gökkuşağı Yazı	10 yaş+	Günışığı Kitaplığı
Daralan	10 yaş+	Günışığı Kitaplığı
Parmak Uçları	10 yaş+	TUDEM
Elimde Değil	8 yaş+	TÜBİTAK

Otizm ve Kardeşim	8 yaş+	TÜBİTAK
Ellerimdeki Kelimeler	8 yaş+	DESEN
Kanatsız Arı Mu	7-9 yaş	Elma Çocuk
Kanatsız Arı Mu 2	7-9 yaş	Elma Çocuk
İlk Uçuş		
Kanatsız Arı Mu 3	7-9 yaş	Elma Çocuk
Büyük Saldırı		
Engelsiz Masallar	6 yaş+	Kayalıpark Çocuk
Şair Kısakulak	8 yaş+	TUDEM
Endişe Ağacı	10 yaş+	Altın Kitaplar
Kimse Size Engel Olamaz	10 yaş+	Genç Timaş
Sevgili Öğretmenim	10 yaş+	Günışığı Kitaplığı
Dayanacak Bir Bacak	12 yaş+	Yapı Kredi Yayınları
Patenli Kız	10 yaş+	Günışığı Kitaplığı
Rico ve Oscar Derin Gölgele	12 yaş+	TUDEM
Rico ve Oscar Defolu Kalpler	12 yaş+	TUDEM
Rico ve Oscar Çalıntı Taş	12 yaş+	TUDEM
İçimdeki Müzik	12 yaş+	Genç Timaş
Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe	10 yaş+	Genç Timaş
Annen ya da Baban Tatile Mi çıktı?	10 yaş+	Genç Timaş
Varış Çizgisi	12 yaş+	Altın Kitaplar
Bu Papağan değil Ki!	3-8 yaş	Kırmızı Kedi
Mercan'ın Kırmızı Saçları	6-10 yaş	Abm Yayınevi
Pembe Karga	3-8 yaş	Yapı Kredi Yayınları
Tırsık Sincap Uyku Zamanı	6 yaş+	Martı Yayınları
Karanlıktan Korkan Baykuş	6 yaş+	Redhouse Kidz Yayınları
Hoşça Kal Lösemi	6-10 yaş	Kayalıpark Çocuk

Hayatı Sevmeye Devam Et	10 yaş+	Can Çocuk
İştahsız Çocuk	6 yaş+	Yeşil Dinazor
İnci Saçlarını Yıkıyor	3-8 yaş	İş Bankası Kültür Yayınları
Hamdi Neden Gözlük Takıyor?	3-8 yaş	Kaknüs Yayınları
Çağlar Doktorda	3-8 yaş	İş Bankası Kültür Yayınları
Elif Diş Doktoruna Gidiyor	3-8 yaş	İş Bankası Kültür Yayınları
Elif Doktora Gidiyor	3-8 yaş	İş Bankası Kültür Yayınları
Elif Hastalandı	3-8 yaş	İş Bankası Kültür Yayınları
Ayşegül Hasta Yatağında	3-8 yaş	Yapı Kredi Yayınları
Bay Hapşırık	3-8 yaş	Doğan ve Egmond Yayıncılık
Uyumak İstemiyorum	3-8 yaş	Tudem
Engeller Sona Ersin	12 yaş+	Destek Yayınları
Küçük Kara Balık	3-8 yaş	Gece Kitaplığı
Bana ALS Teşhisi Koydular	12 yaş+	Cinius
Limitsiz Yaşam	12 yaş+	Mihenk Kitap
Kendimi Engellemem	12 yaş+	İş Bankası Kültür Yayınları
Karanlığın Rengi Beyaz	12 yaş+	Laika Yayıncılık
Ben Kapıcı Süleyman	12 yaş+	Doğan Yayıncılık
Bir Engellinin Mısraları	10 yaş+	İkinci Adam Yayınları
Ben Mutlu Bir Down Annesiyim	12 yaş+	Yapı Kredi Yayınları
Ben de Varım	12 yaş+	Ray Yayıncılık
Sessizliğin Hikayesi	3-8 yaş	Uçan At

EK 2. Araştırmaya Dahil Edilen Kitaplara Ait Bilgiler

1) Kitabın Adı: Elimde Değil

Kitabın Yazarı: Holly L. Niner (Çeviri: Mine Özyurt Kılıç)

Sayfa Sayısı: 34

Baskı Yılı: 2015

Kod Numarası: K-1

Kitabın Adı: Otizm ve Kardeşim

Kitabın Yazarı: Quisie Shapiro (Çeviri: Mine Özyurt Kılıç)

Sayfa Sayısı: 33

Baskı Yılı: 2015

Kod Numarası: K-2

Kitabın Adı: Ellerimdeki Kelimeler

Kitabın Yazarı: Benedicte Gourdon (Çeviri: Özden Tuna)

Sayfa Sayısı: 32

Baskı Yılı: 2011

Kod Numarası: K-3

Kitabın Adı: Kanatsız Arı Mu

Kitabın Yazarı: Ahmet Şerif İzgören

Sayfa Sayısı: 34

Baskı Yılı: 2016

Kod Numarası: K-4

Kitabın Adı: Sevgili Öğretmenim

Kitabın Yazarı: Necati Güngör

Sayfa Sayısı: 128

Baskı Yılı: 2015

Kod Numarası: K-5

Kitabın Adı: Engelsiz Masallar

Kitabın Yazarı: Ayşegül Sözen Dağ

Sayfa Sayısı: 78

Baskı Yılı: 2017

Kod Numarası: K-6

Kitabın Adı: Parmak Uçları

Kitabın Yazarı: Seran Demiral

Sayfa Sayısı: 166

Baskı Yılı: 2014

Kod Numarası: K-7

Kitabın Adı: Kimse Size Engel Olamaz!

Kitabın Yazarı: Sylvie Boutaudou (Çeviri: Gizem Şakar)

Sayfa Sayısı: 41

Baskı Yılı: 2010

Kod Numarası: K-8

Kitabın Adı: Şair Kısakulak

Kitabın Yazarı: Eva Furnari (Çeviri: Nazlı Gürkaş)

Sayfa Sayısı: 53

Baskı Yılı: 2016

Kod Numarası: K-9

Kitabın Adı: Kanatsız Arı Mu 2/ İlk Uçuş

Kitabın Yazarı: Ahmet Şerif İzgören

Sayfa Sayısı: 31

Baskı Yılı: 2017

Kod Numarası: K-10

Kitabın Adı: Kanatsız Arı Mu 3/ Büyük Saldırı

Kitabın Yazarı: Ahmet Şerif İzgören

Sayfa Sayısı: 34

Baskı Yılı: 2017

Kod Numarası: K-11

Kitabın Adı: Ö.T.E.K.İ.

Kitabın Yazarı: Pedro Manas (Çeviri: Saliha Nilüfer)

Sayfa Sayısı: 104

Baskı Yılı: 2012

Kod Numarası: K-12

Kitabın Adı: Endişe Ağacı

Kitabın Yazarı: Marianne Musgrove (Çeviri: Doğanay Banu Pinter)

Sayfa Sayısı: 127

Baskı Yılı: 2015

Kod Numarası: K-13

Kitabın Adı: Petey

Kitabın Yazarı: Ben Mikaelson (Çeviri: Aslı Anar)

Sayfa Sayısı: 269

Baskı Yılı: 2014

Kod Numarası: K-14

Kitabın Adı: Farklı

Kitabın Yazarı: Andreas Steinhöfel (Suzan Geridönmez)

Sayfa Sayısı: 219

Baskı Yılı: 2016

Kod Numarası: K-15

Kitabın Adı: Gökkuşığı Yazı

Kitabın Yazarı: Sevim Ak

Sayfa Sayısı: 228

Baskı Yılı: 2016

Kod Numarası: K-16

Kitabın Adı: Tek Başına

Kitabın Yazarı: Nazmiye Kocakulak- Murat Bayar

Sayfa Sayısı: 203

Baskı Yılı: 2016

Kod Numarası: K-17

Kitabın Adı: Kardeşim Benim

Kitabın Yazarı: Cynthia Lord (Çeviri: Nazlı Tancı)

Sayfa Sayısı: 196

Baskı Yılı: 2012

Kod Numarası: K-18

Kitabın Adı: Daralan

Kitabın Yazarı: Mine Soysal

Sayfa Sayısı: 215

Baskı Yılı: 2017

Kod Numarası: K-19

Kitabın Adı: Hoşça Kal Lösemi

Kitabın Yazarı: Merve Özçelik

Sayfa Sayısı: 47

Baskı Yılı: 2017

Kod Numarası: K-20

Kitabın Adı: Şübidik

Kitabın Yazarı: Amine Ateş Kabaktepe

Sayfa Sayısı: 96

Baskı Yılı: 2018

Kod Numarası: K-21

Kitabın Adı: Bay Endişe

Kitabın Yazarı: Holly L. Niner (Çeviri: Mine Özyurt Kılıç)

Sayfa Sayısı: 34

Baskı Yılı: 2015

Kod Numarası: K-22

Kitabın Adı: Kiraz Ağacı ile Aramızdaki Mesafe

Kitabın Yazarı: Paola Peretti (Çeviri: Esmâ Fethiye Güçlü)

Sayfa Sayısı: 207

Baskı Yılı: 2018

Kod Numarası: K-23

Kitabın Adı: Annen ya da Baban Tatile Mi Çıktı?

Kitabın Yazarı: Prof. Jean-Philippe Raynaud/ Dr. Michel Vignes (Çeviri: Gizem Şakar)

Sayfa Sayısı: 47

Baskı Yılı: 2013

Kod Numarası: K-24

Kitabın Adı: Rüzgara Bırakılan Dilekler

Kitabın Yazarı: Lois Sepahban (Çeviri: Ezel Dağlar Ergüden)

Sayfa Sayısı: 221

Baskı Yılı: 2017

Kod Numarası: K-25

Kitabın Adı: Hayatı Sevmeye Devam Et

Kitabın Yazarı: Jaap Ter Haar (Çeviri: Saliha Nazlı Kaya)

Sayfa Sayısı: 130

Baskı Yılı: 2014

Kod Numarası: K-26

EK 3. Kitap Analiz Formu

KİTAP ANALİZ FORMU

Kitabın Adı:

Yazar(lar)ı:

Yayın Tarihi ve Yayınevi:

Sayfa Sayısı:

1. Engelli karakterleri konu alan çocuk kitaplarında ne tür engeller yer almaktadır?
2. Çocuk kitaplarında yer alan engelli karakterlerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
3. Çocuk kitaplarında yer alan engelli karakterler günlük hayatta karşılaştıkları sorunları nasıl aşıyorlar?

4. Kullanılan Dil

- Aşağılayıcı, küçültücü, iğneleyici vb. kelimeler kullanılmış mı? (Topal, sakat, cüce, çirkin vb.)
- Irk, din veya cinsiyet ayrımı ile ilgili kelimeler kullanılmış mı?

Yorum:

5. Karakterler

- Karakterlerin düşünce ya da konuşmaları inandırıcı mı?
- Karakterler gerçek hayatta karşılaşılabilecek özellikte mi?
- Karakterlerin düşünce ve konuşmaları tutarlı mı?
- Engelli birey ana karakter ya da ana karakterlerden biri mi?

- Engelli karakterleri canlandıran karakterler üstün özelliklere sahip mi?
- Toplum tarafından kabul edilebilecek bir karakter mi yoksa kabul edilmeyecek karakter mi canlandırılmış?
- Engelli karakterlerin diğer karakterlerle ilişkisi nasıldır? Engelli birey itaatkar, alt seviyede ya da geri planda mı?
- Diğer karakter ve toplumun engellilere bakış açısı nasıldır?

Yorum:

6. Kurgu- Olay Örgüsü

- Olay örgüsünün içeriğinde engelli karakterlerin özlem, sevgi, umut vb. duygularına yer verilmekte midir?
- Olay nasıl sonlandırılmıştır (mutlu- mutsuz)?
- Olay engelli okuyucuların kendi öz imaj ve kendilerine olan saygılarına olumlu katkı sağlar mı?
- Kitap engelli bakış açısıyla ele alınıyor mu?

Yorum:

7. Yazarın Bakış Açısı

- Yazar kendini otoriter bir dil kullanıyor mu?
- Kitap içeriğinde engellilerle ilgili eğer öneri ve yorumlarda bulunmuşsa, bu yorumlar (olumlu veya olumsuz yönde) ne ifade etmek istemiş olabilir?
- Yazar engellilerin yaşam biçimi ile ilgili yeterli bilgiye sahip mi?

Yorum:

8. Zaman- Mekan

- Olayın geçtiği zaman ve mekan gerçek mi yoksa hayal ürünü mü?
- Olayın zamanı ve mekanı ile ilgili bilgi verilmiş mi?
- Zaman kronolojik bir sıra izliyor mu?

Yorum:

9. Tema

- Tema özellikleri okuyucular tarafından net anlaşılıyor mu?
- Alt temaların neler olduğu okuyucular tarafından anlaşılıyor mu?
- Tema, engelli sorunları konularında okuyucunun bilinçlenmesine yardımcı oluyor mu?

Yorum:

10. Planlama

- Eserlerde duygu, düşünce ve olaylar bir düzen içinde anlatılmış mı?
- Olaylar birbiriyle tutarlı mı yoksa birbiriyle ilişkisiz ve dağınık mı?
- Eserin sadece bir bölümünde mi engelli konularına yer verilmiş yoksa tamamında mı bu konular yer almakta?

Yorum:

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..